

περιφερειακό παρατηρητήριο
κοινωνικής ένταξης
περιφέρειας κρήτης

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

Έρευνα Εισοδήματος & Συνθηκών Διαβίωσης στην Κρήτη

Μάρτιος 2023

Έρευνα Εισοδήματος & Συνθηκών Διαβίωσης στην Κρήτη

Μάρτιος 2023

Copyright © ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Περιφέρεια Κρήτης
Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης
Αβέρωφ 1, 71201, Ηράκλειο
Τ: +30 2813 412 442, -443
www.socialobservatory.crete.gov.gr

Σχεδιασμός (design): Dotsoft.

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο λειτουργίας Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης στην Περιφέρεια Κρήτης και της Πράξης «Στήριξη της Λειτουργίας Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης στην Περιφέρεια Κρήτης» του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (Π.Ε.Π.) «Κρήτη 2014-2020». Το έργο χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ – ΦΤΩΧΕΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ & ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ	7
1.1 Οικονομικές επιδόσεις στο εσωτερικό της Περιφέρειας Κρήτης	7
1.2 Βασικά συγκριτικά δεδομένα απασχόλησης	9
1.3 Εισοδηματική ανισότητα	11
1.4 Φτώχεια και Αποστέριση	14
1.5 Συνθήκες διαβίωσης και καταναλωτική δαπάνη στην Περιφέρεια Κρήτης	22
1.6 Ανισότητα κατανομής ιδιωτικών δαπανών στο πληθυσμό	27
1.7 Συμπεράσματα	30
2^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΧΩΡΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ – ΕΠΙΤΟΠΙΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΘΥΛΑΚΕΣ ΑΠΟΣΤΕΡΗΣ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	33
2.1 Εντοπισμός αποστερημένων κοινοτήτων	33
2.2 Ανάλυση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών των αποστερημένων κοινοτήτων (SWOT ανάλυση)	38
3^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	43
3.1 Ανεργία	43
a. Γενική Εικόνα της Ανεργίας στην Κρήτη	43
b. Ανεργία ανά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο	47
3.2 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ ή ΚΕΑ)	49
3.3 Επίδομα στέγασης	54
3.4 Συμπεράσματα	59
4^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑΓΚΩΝ. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΨΗ ΑΝΑΓΚΩΝ.	61
4.1 Η περίπτωση των Κέντρων Κοινότητας	61
4.2 Καταγραφή Τοπικών Αναγκών – Συμμετοχή Κοινωνικών Υπηρεσιών Τοπικής Αυτοδιοίκησης	69
a. Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου	70
b. Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου	70
c. Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου	70
4.3 «Προγράμματα Κοινωνικής Ένταξης & Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες» - Αξιολόγηση των προγραμμάτων Ελάχιστο Εγγυημένο εισόδημα και ΤΕΒΑ ..	71
4.4 Συμπεράσματα	76

Πίνακας Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. 1 Διακυμάνσεις του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2015), με βάση το έτος 2000 (100), για την Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης, 2000-2019	9
Διάγραμμα 1. 2 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»...11	
Διάγραμμα 1. 3 Καμπύλη Lorenz πριν και μετά από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (Κρήτη, εισοδήματα 2020).....	13
Διάγραμμα 1. 4 Ποσοστά φτώχειας σε Ελλάδα (ΜΟ) και Κρήτη για τα εισοδηματικά έτη 2017-2020	14
Διάγραμμα 1. 5 Σχετική φτώχεια και διαχρονικά σταθερού ορίου φτώχεια (Ελλάδα και Κρήτη, έτη έρευνας 2008-2021, εισοδηματικά έτη 2007-2020).....	16
Διάγραμμα 1. 6 Ποσοστό του πληθυσμού της Κρήτης που αδυνατεί να καλύψει βασικές υλικές και κοινωνικές ανάγκες ανά περιφέρεια στην Ελλάδα (2021).....	18
Διάγραμμα 1. 7 ΑΕΠ ανά κάτοικο σε PPS (ΕΕ-27, Ελλάδα, Κρήτη)	20
Διάγραμμα 1. 8 Κατάταξη περιφερειών της Ελλάδας με βάση τον δείκτη κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (2021).....	21
Διάγραμμα 1. 9 Μέση μηνιαία χρηματική δαπάνη νοικοκυριών σε ευρώ, ονομαστικές τιμές, Επικράτεια και περιφέρεια Κρήτης, 2008-2020.....	23
Διάγραμμα 1. 10 Απεικόνιση της διαχρονικής ποσοστιαίας (%) κατανομής των δαπανών των νοικοκυριών της περιφέρειας Κρήτης ανά κατηγορία, μέσος όρος 2014-2020.....	26
Διάγραμμα 2. 1 Αποστερημένες περιοχές ανά Περιφερειακή Ενότητα	35
Διάγραμμα 2. 2 Κατανομή κλιμακίων αποστέρησης σε αγροτικές και αστικές περιοχές (%)35	
Διάγραμμα 2. 3 Ποσοστό περισσότερο αποστερημένων κλιμακίων ανά Δήμο.....	36
Διάγραμμα 3. 1 Ποσοστό ανεργίας σε Περιφέρεια Κρήτης, Ελλάδα και ΕΕ 27 (%).....	44
Διάγραμμα 3. 2 Εξέλιξη αριθμού εγγεγραμμένων ανέργων	44
Διάγραμμα 3. 3 Ανεργία ανά φύλο διαχρονικά (%)	45
Διάγραμμα 3. 4 Εγγεγραμμένοι άνεργοι στην Περιφέρεια Κρήτης ανα Φύλο.....	46
Διάγραμμα 3. 5 Ποσοστό ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης	47
Διάγραμμα 3. 6 Εγγεγραμμένοι άνεργοι στην Περιφέρεια Κρήτης ανά Επίπεδο Εκπαίδευσης	47
Διάγραμμα 3. 7 Ποσοστό μεταβολής ανεργίας ανά Δήμο στην Περιφέρεια Κρήτης (2021-2022)	49
Διάγραμμα 3. 8 Μεταβολή συνολικού αριθμού δικαιούχων ΕΕΕ (ή ΚΕΑ) (2020-2021).....	52
Διάγραμμα 3. 9 Ποσοστό δικαιούχων ΕΕΕ ανά δήμο, ΠΕ και Κρήτης, για το έτος 2021 σε σχέση με τον πληθυσμό του δήμου, των ΠΕ και της Κρήτης, κατά την απογραφή του 2021	53
Διάγραμμα 3. 10 Αναλογία δικαιούχων επιδόματος στέγασης για το έτος 2021 ανά Δήμο και ΠΕ σε σχέση με τον πληθυσμό του δήμου και της ΠΕ σύμφωνα με την απογραφή του 2021	56

Διάγραμμα 3. 11 Μεταβολή του αριθμού των δικαιούχων Επιδόματος Στέγασης (2020-2021)	58
---	----

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1. 1 Μέση ποσοστιαία (%) μεταβολή καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών της Επικράτειας και της περιφέρειας Κρήτης την περίοδο 2014-2020.	25
Πίνακας 1. 2 Δείκτης ανισότητας Gini για τη διασπορά των καταναλωτικών δαπανών των ατόμων της περιφέρειας Κρήτης και της Επικράτειας, 2014 και 2020 και ποσοστιαία διαφορά.	28

Πίνακας 2. 1 Συνοπτική παρουσίαση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών των αποστερημένων κοινοτήτων	39
--	----

Πίνακας 3. 1 Μεταβολή ανεργίας ανά ΠΕ για την περίοδο 2018-2022.....	48
Πίνακας 3. 2 Συνολικός αριθμός αιτήσεων χορήγησης ΕΕΕ ανά δήμο (2018-2021).....	50

Πίνακας Χαρτών

Χάρτης 2. 1 Συνολικός Δείκτης Αποστέρησης στην Κρήτη.....	34
Χάρτης 4. 1 Θέση Κέντρων Κοινότητας (2021).....	63
Χάρτης 4. 2 Θέση Δήμων με οργανωμένες και μη οργανωμένες Κοινωνικές Υπηρεσίες (2021)	63

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ – ΦΤΩΧΕΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ & ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ.

Η Ενότητα 1 βασίζεται στην έρευνα της Ομάδας του Πανεπιστημίου Κρήτης για τις ανάγκες του Παρατηρητηρίου, με τίτλο «*Εισόδημα & Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη 2η Ετησία Έρευνα Αποτελεσμάτων*». Η ομάδα έργου αποτελείται από τους: Χ. Παπαθεοδώρου, Ι. Ζαϊμάκη, Β. Μισσό και Σ. Παπαναστασίου. Η έρευνα είναι διαθέσιμη μέσω της ιστοσελίδας του Παρατηρητηρίου στον σύνδεσμο: <https://socialobservatory.crete.gov.gr/gallery/Researches/Deliverable%20P3.pdf>

1.1 Οικονομικές επιδόσεις στο εσωτερικό της Περιφέρειας Κρήτης

Η ενότητα αυτή, έχει ως στόχο την αποτύπωση των ανισοτήτων και της φτώχειας για τον εμπλουτισμό της γνώσης μας και την διαμόρφωση βελτιωμένων προτάσεων που θα επηρεάσουν την άσκηση και αξιολόγηση της πολιτικής.

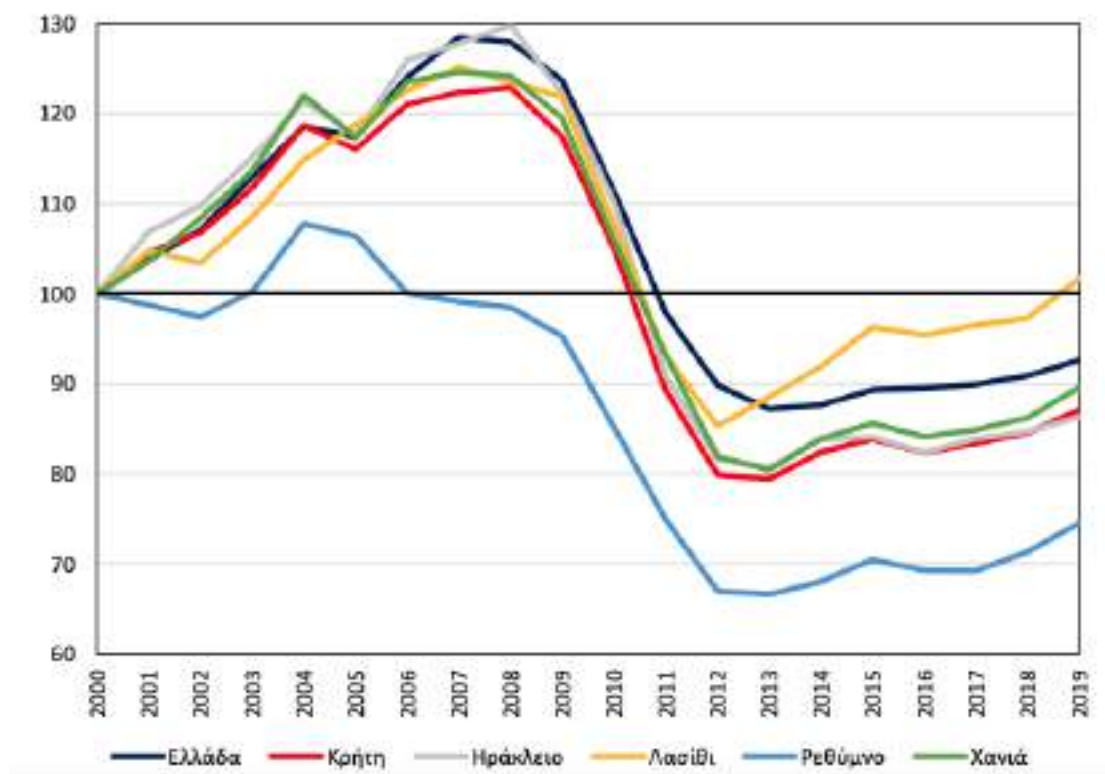
Ως γενική διαπίστωση, το ΑΕΠ της Περιφέρειας Κρήτης έχει σημειώσει μια καθοριστική πτώση, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές τα όσα συμβαίνουν σε επίπεδο χώρας. Σε διάρκεια δύο δεκαετιών, η ελληνική οικονομία έχει διέλθει σημαντικών ανακατατάξεων, τόσο ως προς τη σύνθεση του παραγωγικού της συστήματος, όσο και του επιπέδου εισοδήματος και δαπανών των νοικοκυριών. Η μεγεθυντική φάση που ακολούθησε την ένταξη της χώρας στο ευρώ, σταμάτησε με την έλευση μιας μακρόχρονης και παρατεταμένης κρίσης, με την εφαρμογή τριών αλληπάλληλων προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2018) και με τις δυσμενείς επιπτώσεις του κλεισίματος της οικονομίας (lockdown) για τον περιορισμό της διασποράς του COVID-19.

Μια γενική εικόνα για την μακροοικονομική επίδοση της περιφέρειας Κρήτης σε σχέση με την Επικράτεια παρέχεται στο Διάγραμμα 1.1 όπου απεικονίζεται η σχετική μεταβολή και διακύμανση του κατά κεφαλήν ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, υπολογισμένο σε σταθερές τιμές (2015). Με μια πρώτη ματιά, σε επίπεδο περιφέρειας, η Κρήτη εμφανίζεται να υπολείπεται των αντίστοιχων μεταβολών που υπολογίζονται για την Επικράτεια. Στη φάση της οικονομικής ανόδου εκτιμάται ότι η διαφορά αγγίζει τις 7 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ κατά την καθοδική φάση της ελληνικής οικονομίας, η απόστασή της υπόκειται σε

περαιτέρω διεύρυνση σε σύγκριση με την Επικράτεια. Η γενική πτώση των εισοδημάτων που ακολούθησε μετά το 2009 ήταν έντονη και αποτυπώθηκε σε όλα τα δημοσιονομικά μεγέθη (βλ. Βαϊτσός και Μισσός, 2018; Βαϊτσός και Μισσός, 2022). Συγκεκριμένα, κατά το 2019, η Κρήτη υπολείπεται κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες από τα επίπεδα του 2000 και κατά 37 ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με τις επιδόσεις που καταγράφονται για το 2008. Από οποιαδήποτε σκοπιά κι εάν εξεταστεί, η διαδικασία ανάκαμψης των εισοδημάτων στην περιφέρεια Κρήτης στα προ κρίσης επίπεδα απαιτεί μια σημαντική χρονική διάρκεια.

Αντίστοιχες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται εάν επικεντρωθούμε στις επιδόσεις των περιφερειακών ενότητων που απαρτίζουν την Κρήτη. Οι περιφερειακές ενότητες Ηρακλείου και Χανίων παρουσιάζουν με συνέπεια τις μικρότερες αποκλίσεις από τις αντίστοιχες διακυμάνσεις της Επικράτειας. Παράλληλα, το Ρέθυμνο εμφανίζει μια σαφώς ηπιότερη αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2004, ενώ – σε σταθερές τιμές – φαίνεται να μην ακολουθεί την ευρύτερη μεγεθυντική πορεία της οικονομίας και να διολισθαίνει αρκετά νωρίτερα από τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες, αποκλίνοντας κατά 30 περίπου ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το επίπεδο του 2000. Στο Λασίθι, τα δεδομένα παρουσιάζουν μια ιδιαίτερα γρηγορότερη αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ ώστε το 2019, να είναι το μόνο μεταξύ των υπολοίπων ενότητων που – σε πραγματικούς όρους – το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να αγγίζει τα επίπεδα του 2000.

Διάγραμμα 1. 1 Διακυμάνσεις του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2015), με βάση το έτος 2000 (100), για την Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης, 2000-2019

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

1.2 Βασικά συγκριτικά δεδομένα απασχόλησης

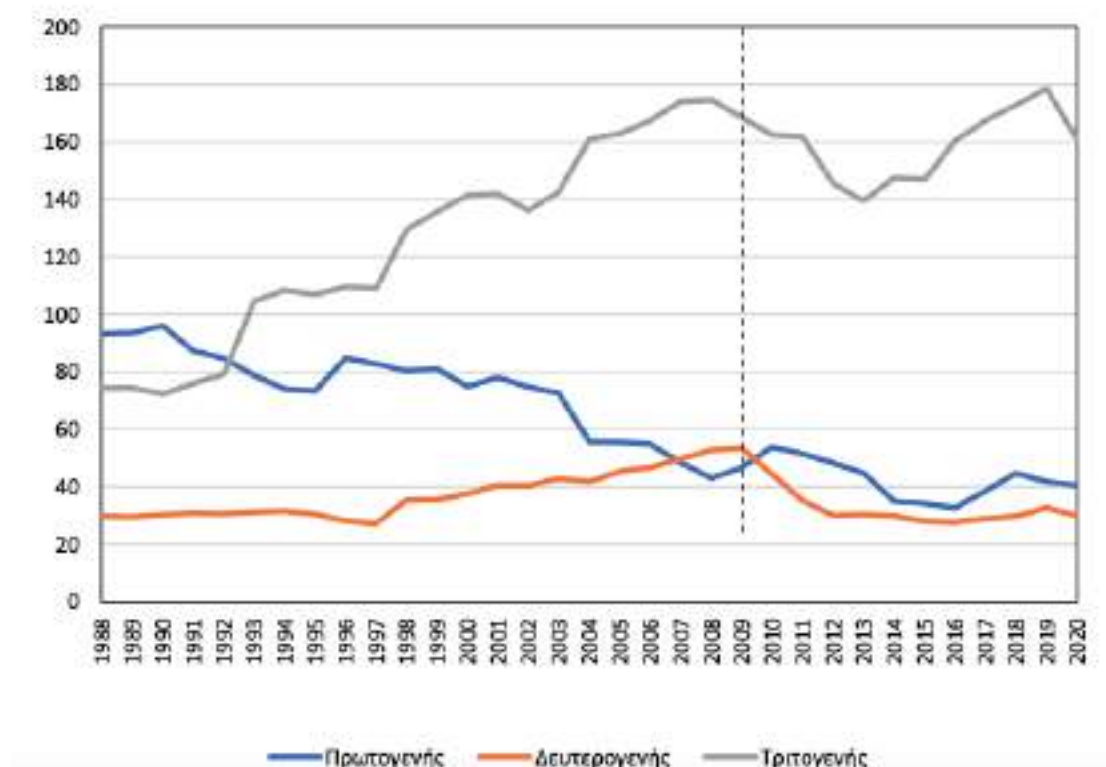
Στη μακρά διάρκεια των τριών δεκαετιών, καταγράφεται μια σημαντική πτωτική τάση του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα που ξεκινάει από ένα επίπεδο 93 χιλιάδων και καταλήγει σε 40 χιλιάδες άτομα. Η εν λόγω εξέλιξη επηρεάζει τόσο την κατανομή του πληθυσμού μεταξύ αστικών περιοχών και υπαίθρου, όσο και τις αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής. Βεβαίως, αντίστοιχες μεταβολές καταγράφηκαν και σε επίπεδο Επικράτειας.

Ηπιότερες μεταβολές εκτιμώνται για το πλήθος των απασχολούμενων στον δευτερογενή τομέα. Στη διάρκεια των δύο δεκαετιών που προηγήθηκαν της κρίσης του 2009, καταγράφεται μια χαμηλή, αλλά διαρκώς σταθερή, αύξηση, η οποία επανήλθε στα αρχικά επίπεδα κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης κρίσης. Παράλληλα, ο τριτογενής τομέας διογκώθηκε δυσανάλογα και απορρόφησε την συντριπτική πλειοψηφία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιφέρειας Κρήτης. Η εκτεταμένη μεγέθυνσή του απεικονίζεται

στο Διάγραμμα 1.2, όπου το πλήθος των εργαζόμενων στις υπηρεσίες υπερδιπλασιάζεται. Στα χρόνια που ακολούθησαν την οικονομική κρίση (2009) και παρά το επίπεδο της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, η απασχόληση του τομέα ανέκαμψε, υπερκαλύπτοντας την προηγούμενη πτώση. Η συγκεκριμένη τάση όμως, δεν αποτυπώνεται απαραίτητα στα εισοδήματα και στο ύψος δαπανών κατανάλωσης του πληθυσμού.

Από το 2015 – οπότε η Κρήτη εμφάνισε το χαμηλότερο επίπεδο απασχόλησης – μέχρι και το 2019, το σύνολο των εργαζομένων κατέγραψε αύξηση κατά 21% η οποία οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην ανάκαμψη των νέων θέσεων εργασίας του τριτογενούς τομέα. Αντίστοιχα, το περιφερειακό ΑΕΠ κατά την ίδια περίοδο αυξήθηκε κατά μόλις 4,7%. Αντίστοιχη τάση εμφανίζεται και στην Επικράτεια όπου, όπως παρατηρείται από τους Missos, Rodousakis and Soklis (2022), η περίοδος μετά την κρίση χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία θέσεων εργασίας χαμηλών αμοιβών, την διεύρυνση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης (αύξηση συμβολαίων μερικής απασχόλησης) και με υψηλό επίπεδο μη-ηθελημένης μερικής απασχόλησης. Είναι ενδεικτικό ότι στην Κρήτη, το 58% όσων εργάζονται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης δηλώνουν ότι παραμένουν αναγκαστικά σ' αυτού του είδους την εργασιακή σχέση λόγω αδυναμίας εύρεσης εργασίας πλήρους ωραρίου. Κατά συνέπεια, το απορρυθμισμένο πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων δεν δημιουργεί εισοδήματα ικανά για την τροφοδότηση της εγχώριας ή περιφερειακής, ζήτησης.

Διάγραμμα 1. 2 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

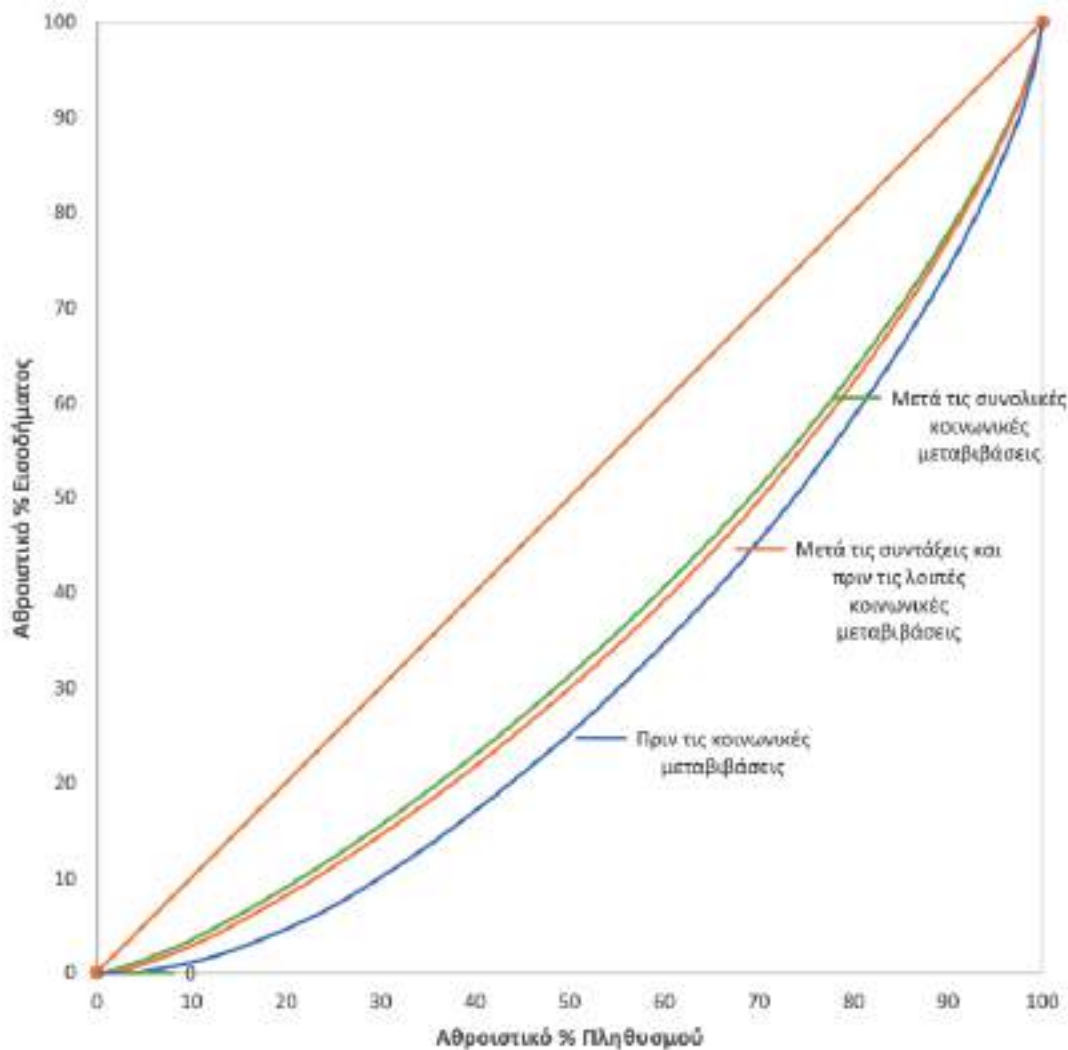
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

1.3 Εισοδηματική ανισότητα

Στο επίκεντρο της ενότητας αυτής βρίσκεται η συγκριτική και διαχρονική διερεύνηση του εισοδήματος και των προτύπων διαβίωσης των νοικοκυριών της Κρήτης μετά την πρόσφατη δημοσιονομική προσαρμογή και σε συνθήκες πανδημίας COVID-19. Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία για το εισόδημα και τη φτώχεια στην Ελλάδα, το έτος 2020 το όριο της σχετικής φτώχειας ανερχόταν στο ποσό των €5.251 ετησίως ανά μονοπρόσωπο νοικοκυριό και σε €11.028 για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών.

Η καμπύλη Lorenz αποτελεί διαδομένη γραφική αναπαράσταση της ανισότητας εισοδήματος και σχεδιάζεται με τον ορισμό ποσοστημορίων στον οριζόντιο άξονα βάσει εισοδήματος, ενώ το αθροιστικό εισόδημα τοποθετείται στον κάθετο άξονα. Έτσι, σε κάθε σημείο η καμπύλη Lorenz αποτυπώνει το ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος (κάθετος άξονας) που αντιστοιχεί σε κάθε ποσοστό του πληθυσμού (οριζόντιος άξονας). Η διαγώνιος από τα σημεία (0,0) και (100,100) είναι η γραμμή ίσης διανομής που μας δείχνει ποια θα ήταν η διανομή αν όλος ο πληθυσμός (κάθε άτομο) είχε ακριβώς το ίδιο εισόδημα. Όσο απομακρύνεται η καμπύλη που αντιπροσωπεύει μια διανομή εισοδήματος από την διαγώνιο τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα. Η αποτύπωση της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων στις εισοδηματικές ανισότητες στην περιφέρεια Κρήτης παρέχεται στο Διάγραμμα 1.3 που απεικονίζει την καμπύλη Lorenz για τα εισοδήματα του πληθυσμού πριν και μετά από τις συντάξεις και τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Βάσει της απόκλισης των καμπυλών από τη διαγώνιο γραμμή των 45° (γραμμή ίσης διανομής), προκύπτει ότι για την περιφέρεια της Κρήτης η διανομή του εισοδήματος βελτιώνεται κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ οι υπόλοιπες κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν ασκούν ιδιαίτερη επίδραση.

Διάγραμμα 1. 3 Καμπύλη Lorenz πριν και μετά από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (Κρήτη, εισοδήματα 2020)

Πηγή: EU-SILC 2021 UDB, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

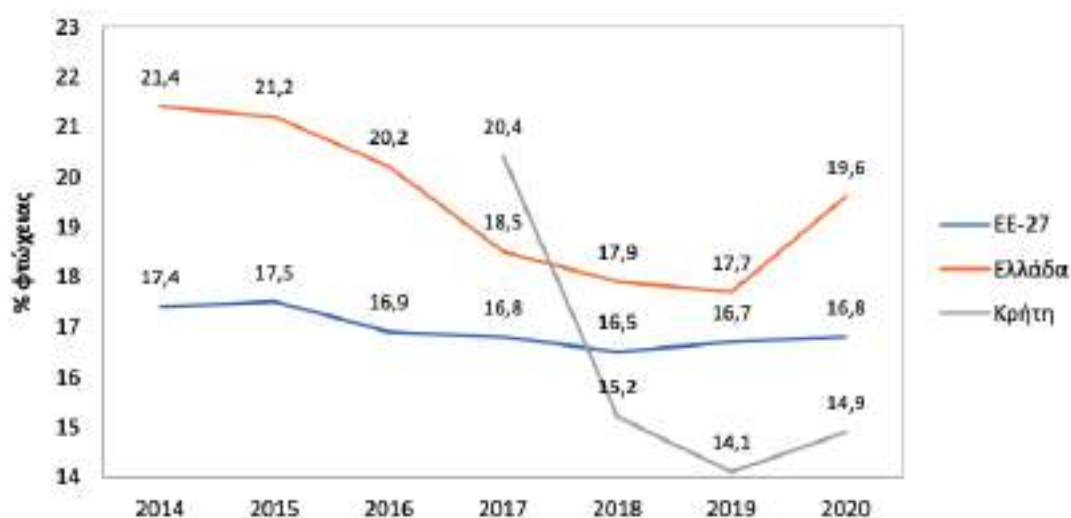
Συγκρίνοντας την επιδόσεις της Περιφέρειας Κρήτης με τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, προκύπτει ότι η περιφέρεια της Κρήτης εμφανίζει τη δεύτερη μικρότερη άνιση κατανομή εισοδήματος, αλλά και σχετικά μικρή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην μείωση της ανισότητας. Αντίθετα, την μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα εμφανίζουν τα νησιά του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και τα Ιόνια Νησιά. Οι περιφέρειες της χώρας διαφοροποιούνται επίσης ως προς την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην μείωση της συνολικής ανισότητας. Όμως, η επίδραση των μεταβιβάσεων αυτών στην μείωση της ανισότητας στην επικράτεια και στις επιμέρους περιφέρειες είναι σημαντικά πιο ασθενής από ότι στο σύνολο των χωρών της ΕΕ-27.

1.4 Φτώχεια και Αποστέρηση

Μεγάλο μέρος της ανάλυσης αυτής εστιάζεται στον δείκτη σχετικής φτώχειας που ορίζεται στο 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις). Το σχετικό αυτό μέτρο φτώχειας δεν προσφέρει άμεσες ενδείξεις πλούτου ή φτώχειας, αλλά περισσότερο εκτιμά το μερίδιο των ατόμων με χαμηλό εισόδημα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους κατοίκους της ίδιας χώρας ή περιφέρειας (Eurostat, 2021).

Το Διάγραμμα 1.4 απεικονίζει την εξέλιξη των ποσοστών φτώχειας στην Κρήτη, το σύνολο της χώρας και την ΕΕ-27. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα είναι συστηματικά υψηλότερος από αυτός για το σύνολο της ΕΕ-27. Το 2018 το ποσοστό σχετικής φτώχειας στην Κρήτη είναι υψηλότερο από τη μέση τιμή της Ελλάδας και της ΕΕ-27. Τα επόμενα χρόνια η εικόνα αλλάζει εντελώς καθώς καταγράφονται καθοδικές τάσεις της σχετικής φτώχειας στην Κρήτη, αποκτώντας μεγαλύτερη διαφορά από τον μέσο όρο της χώρας και της ΕΕ-27. Ειδικότερα, κατά τη μετα-μνημονιακή περίοδο, η φτώχεια μειώθηκε στην Κρήτη κατά περίπου 6 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ των ετών 2017 και 2020. Παρ' όλα αυτά, κατά το τελευταίο έτος η σχετική φτώχεια αυξήθηκε κατά περίπου μια ποσοστιαία μονάδα γεγονός που αντανακλά τις επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία.

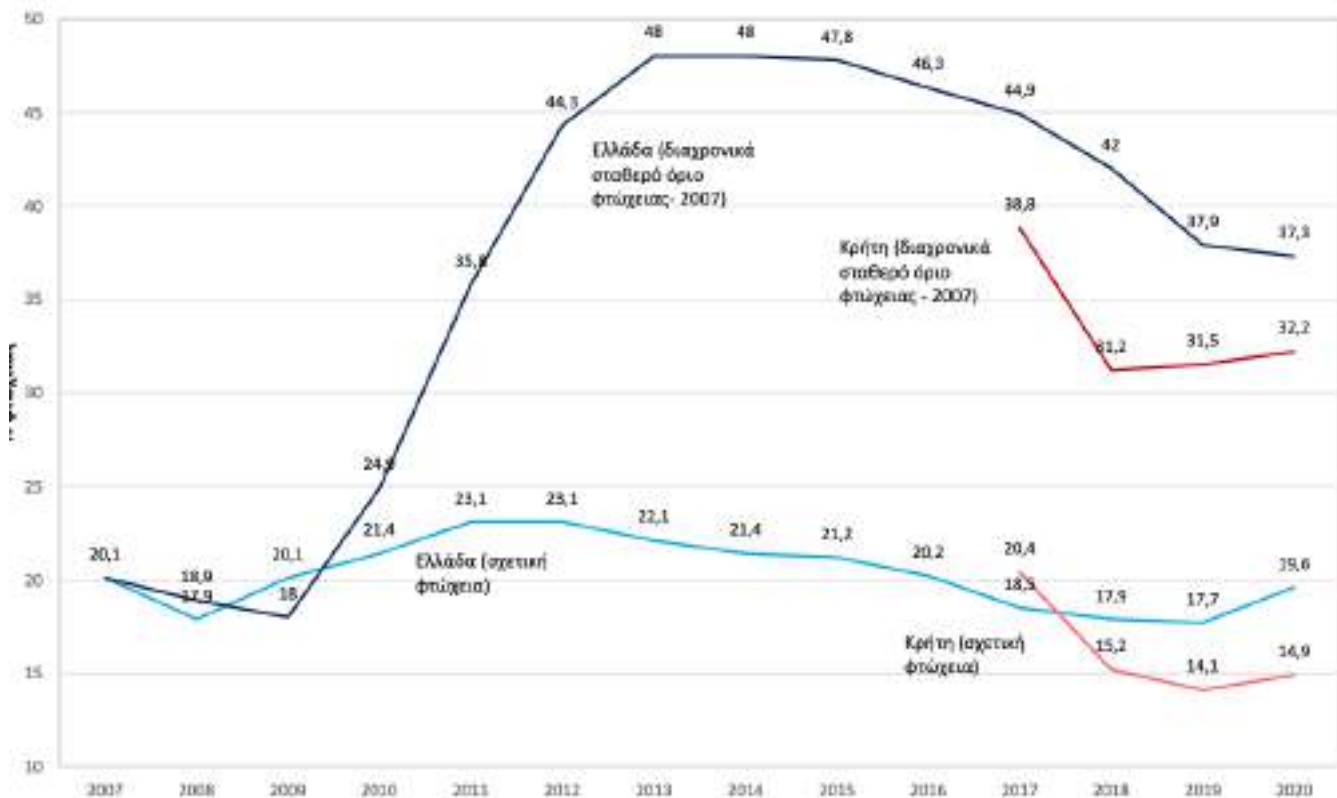
Διάγραμμα 1. 4 Ποσοστά φτώχειας σε Ελλάδα (ΜΟ) και Κρήτη για τα εισοδηματικά έτη 2017-2020

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Ο δείκτης φτώχειας με βάση ένα διαχρονικά σταθερό όριο μας επιτρέπει τις διαχρονικές συγκρίσεις του επιπέδου διαβίωσης του πληθυσμού, ιδιαίτερα σε περιόδους όπου παρατηρούνται έντονες μεταβολές στο ύψος του ΑΕΠ και των εισοδημάτων των κατοίκων μιας χώρας ή περιοχής. Ο δείκτης αυτός χρησιμοποιεί ένα διαχρονικά σταθερό όριο φτώχειας ενός συγκεκριμένου έτους (πχ. 2008) και σταθμίζοντας τα εισοδήματα ως προς τις αλλαγές στην αγοραστική δύναμη, για να αποτυπώσει αν υπάρχει βελτίωση στις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών. Ο στόχος της σύγκρισης είναι να φανεί αν ο κίνδυνος φτώχειας έχει αλλάξει μέσα στον χρόνο σε απόλυτους και σχετικούς όρους. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε με η σχετική φτώχεια στο σύνολο της χώρας παρουσιάζει μια σχετικά μικρή αύξηση την περίοδο της κρίσης από 17,9 το 2008 στο 23,1% το 2011 για να επανέλθει στο ίδια επίπεδο μετά το 2017. Το 2020 ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας αυξάνει στο 19,6% , γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στις επιπτώσεις της πανδημίας. Αντίστοιχα στην Κρήτη ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας το 2017 ήταν 20,4%, υψηλότερος του αντίστοιχου εθνικού μέσου όρου. Έκτοτε όμως μειώνεται όμως σημαντικά και κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το σύνολο της χώρας. Έτσι το 2019 ο κίνδυνος φτώχειας στην Κρήτη είναι 14,1% για να αυξηθεί σε 14,9% το 2020.

Διάγραμμα 1. 5 Σχετική φτώχεια και διαχρονικά σταθερού ορίου φτώχεια (Ελλάδα και Κρήτη, έτη έρευνας 2008-2021, εισοδηματική έτη 2007-2020)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαιμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Σε σχέση με το τι συμβαίνει στην υπόλοιπη χώρα, η Κρήτη διαθέτει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά εισοδηματικής φτώχειας μεταξύ των περιφερειών της χώρας και σημαντικά χαμηλότερο από σύνολο της επικράτειας (Διάγραμμα 2.5). Στην πραγματικότητα καταλαμβάνει τη δεύτερη καλύτερη θέση μετά την Αττική. ντίθετα, η περιφέρεια με τη χειρότερη επίδοση τα τελευταία χρόνια είναι η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Μέσα από τη σύγκριση των ετών 2017 και 2020, στην Κρήτη προκύπτει μείωση της φτώχειας κατά 5,5 ποσοστιαίες μονάδες που είναι η μεγαλύτερη μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας.

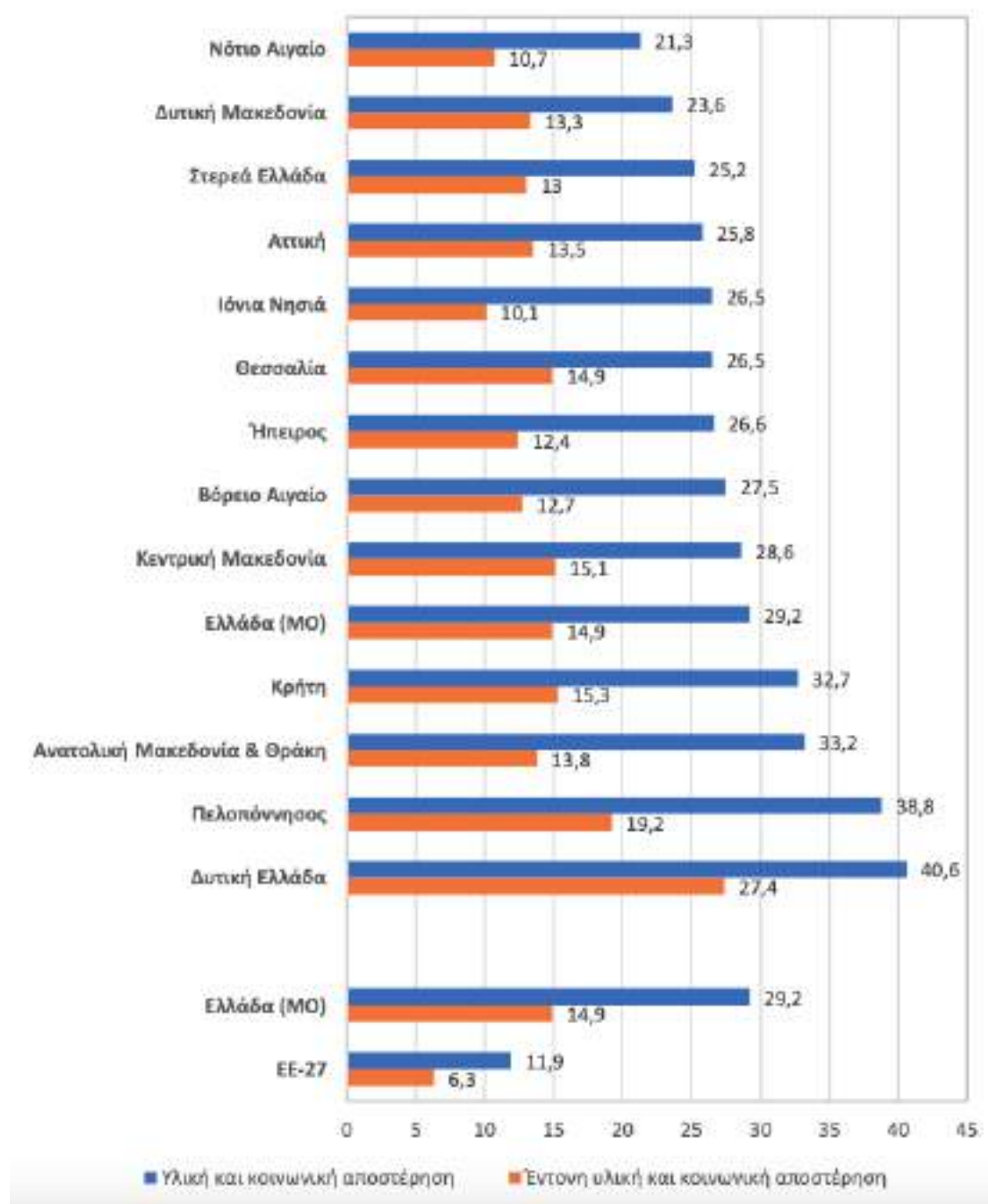
Συμπληρωματικά στον δείκτη σχετικής φτώχειας, η Eurostat έχει καθιερώσει τον υπολογισμό πρόσθετων δεικτών αποστέρησης. Στο πλαίσιο αυτό προτάθηκε ως εναλλακτικό μέτρο της φτώχειας ο δείκτης της υλικής και κοινωνικής αποστέρησης. Πρόκειται για ένα μέτρο αποτύπωσης των συνθηκών διαβίωσης που δεν βασίζεται σε στοιχεία του εισοδήματος, αλλά αποτυπώνει την ικανότητα του νοικοκυριού να καλύψει ορισμένες βασικές ανάγκες

(αγαθά, υπηρεσίες και δραστηριότητες) που θεωρούνται κρίσιμες για την ευημερία και το επίπεδο διαβίωσης. Οι ανάγκες αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Έκτακτες αλλά απαραίτητες δαπάνες
- Διακοπές διάρκειας μιας εβδομάδας τον χρόνο
- Δάνεια, λογαριασμοί κοινής ωφέλειας, ενοίκιο, κλπ.
- Γεύμα με κρέας ή ψάρι (ή χορτοφαγικό ισοδύναμο) κάθε δεύτερη μέρα ▪ Επαρκής θέρμανση στο σπίτι
- Αυτοκίνητο
- Αντικατάσταση φθαρμένων επίπλων
- Πρόσβαση στο διαδίκτυο
- Αντικατάσταση φθαρμένων ρούχων και αγορά νέων
- Κατοχή δυο ζευγαριών παπουτσιών
- Διάθεση εισοδήματος για προσωπική χρήση κάθε εβδομάδα
- Υπαίθριες δραστηριότητες
- Συχνές συναντήσεις με συγγενείς και φίλους

Ένα άτομο θεωρείται ότι βιώνει υλική και κοινωνική αποστέρηση αν αδυνατεί να ικανοποιήσει τουλάχιστον 5 από τις παραπάνω 13 βασικές ανάγκες και έντονη υλική και κοινωνική αποστέρηση αν δεν μπορεί να καλύψει τουλάχιστον 7 από τις ανάγκες αυτές. Τα σχετικά στοιχεία για την Κρήτη και τις λοιπές περιφέρειες της χώρας παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.6.

Διάγραμμα 1. 6 Ποσοστό του πληθυσμού της Κρήτης που αδυνατεί να καλύψει βασικές υλικές και κοινωνικές ανάγκες ανά περιφέρεια στην Ελλάδα (2021)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαιμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

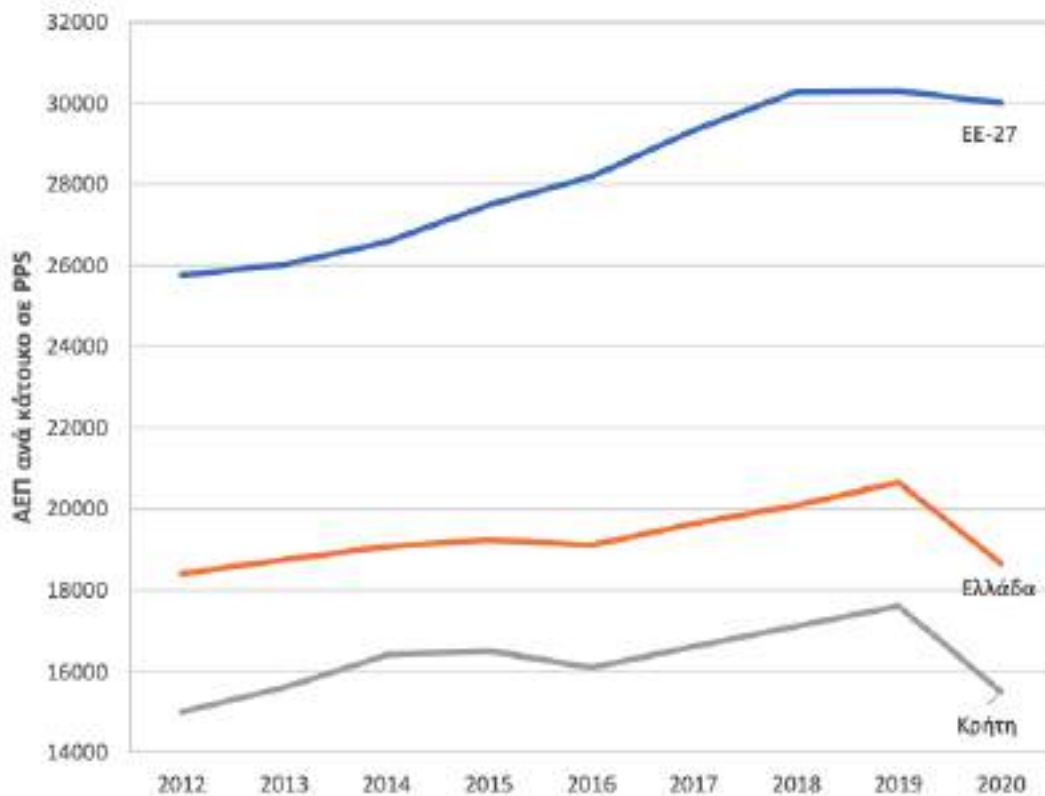
Με βάση τον δείκτη αυτό προκύπτει ότι το ποσοστό των ατόμων στην Κρήτη που αντιμετώπισαν υλική και κοινωνική αποστέρηση το 2021 βρισκόταν στο 32,7%, ενώ σε έντονη υλική και κοινωνική αποστέρηση ανέρχόταν το 15,3%. Οι δείκτες αυτοί είναι

υψηλότεροι από τις αντίστοιχες τιμές για το σύνολο της χώρας αλλά και από τις περισσότερες περιφέρειες.

Παρόλο που η Κρήτη εμφανίζει χαμηλότερα επίπεδα εισοδηματικής φτώχειας παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλούς δείκτες υλικής και κοινωνικής αποστέρησης. Το γεγονός αυτό, ενδέχεται να αντανakλά τις διαφοροποιήσεις ως προς το επίπεδο των κοινωνικών παροχών σε είδος, που έχει σημαντική επίδραση στο διαθέσιμο εισόδημα που απομένει στα χαμηλά εισοδηματικά νοικοκυριά για την κάλυψη άλλων αναγκών. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι τιμές αυτές απέχουν υπερβολικά πολύ από τις αντίστοιχες για τον μέσο όρο της ΕΕ-27. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την δυσμενή θέση της χώρας όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Τόσο η Κρήτη όσο και το σύνολο της χώρας παρουσιάζουν τριπλάσια σχεδόν ποσοστά υλικής και κοινωνικής αποστέρησης από το μέσο όρο της ΕΕ-27. Έτσι, η υλική και κοινωνική αποστέρηση στην ΕΕ-27 είναι 11,9% ενώ οι αντίστοιχες τιμές για το Κρήτη και το σύνολο της χώρας είναι 32,7% και 29,2%. Επίσης η έντονη υλική και κοινωνική αποστέρηση στην ΕΕ-27 είναι 6,3%, ενώ οι αντίστοιχες τιμές για την Κρήτη και το σύνολο της χώρας είναι 15,3,7% και 14,9%.

Περαιτέρω, το ΑΕΠ αποτελεί δείκτη της συνολικής ποσότητας των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα ή περιφέρεια. Εκπεφρασμένο σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS) εξαλείφει διαφορές στα επίπεδα των τιμών μεταξύ των χωρών. Ο υπολογισμός στη βάση κατοίκων/κατά κεφαλή επιτρέπει τη σύγκριση οικονομιών και περιφερειών που διαφέρουν σημαντικά σε πληθυσμό. Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 1.7, από το 2012 το κατά κεφαλή ΑΕΠ στην Κρήτη είναι πολύ χαμηλότερο από αυτό για το σύνολο της χώρας που επίσης κυμαίνεται σε εξαιρετικά πιο χαμηλά επίπεδα από το αντίστοιχο μέσο για το σύνολο της ΕΕ-27. Επιπρόσθετα μεταξύ 2019-2020 καταγράφεται μία σημαντική μείωση του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε Κρήτη και Ελλάδα που προφανώς οφείλεται στις επιπτώσεις τις πανδημίας, σε αντίθεση με την ΕΕ-27 που δεν παρουσιάζει κάποια αξιοσημείωτη μεταβολή. Αυτό καταδεικνύει πως η επίδραση της πανδημίας στο εισόδημα και το ΑΕΠ τόσο συνολικά της χώρας όσο και της Κρήτης ήταν ιδιαίτερα δριμείς σε σχέση με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ.

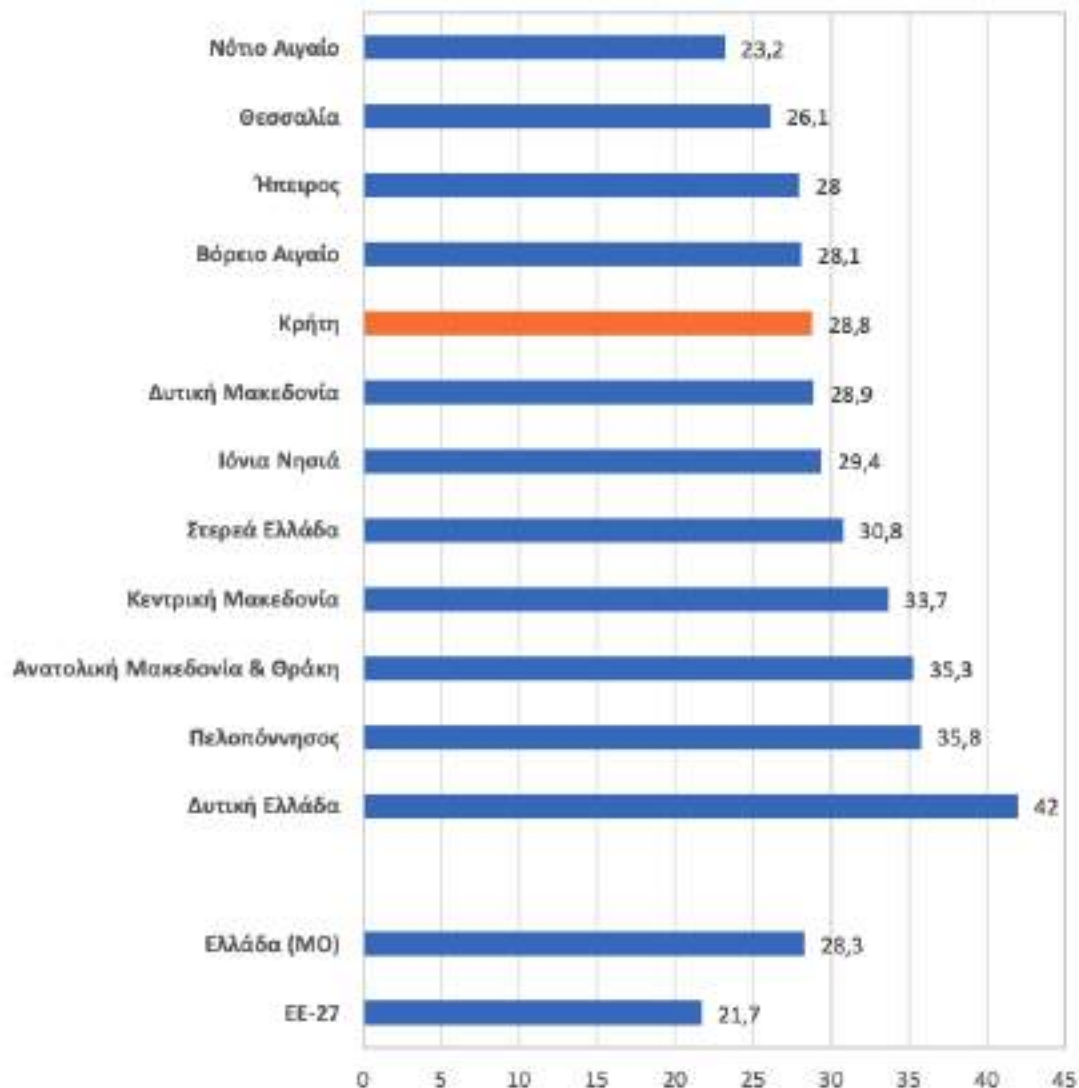
Διάγραμμα 1. 7 ΑΕΠ ανά κάτοικο σε PPS (ΕΕ-27, Ελλάδα, Κρήτη)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαιμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Στο πλαίσιο μιας πολυδιάστατης εκτίμησης της φτώχειας έχει προταθεί ο δείκτης φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού που επιχειρεί να συνδυάσει στοιχεία της φτώχειας, της υλικής αποστέρησης και του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Ο δείκτης αυτός αποτελεί ορόσημο για τον στόχο της στρατηγικής προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης στις χώρες της ΕΕ με χρονικό ορίζοντα το 2030. Ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού που εμφανίζει η Κρήτη είναι 28,8%, πολύ κοντά στον μέσο όρο της χώρας (28,3%). Κατά συνέπεια, σχεδόν ο ένας στους τρεις κατοίκους της Κρήτης αντιμετωπίζει συνθήκες φτώχειας, υλικής αποστέρησης ή αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Η απόσταση της Κρήτης από τη μέση τιμή της ΕΕ-27 κυμαίνεται γύρω στις 7 ποσοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 1. 8 Κατάταξη περιφερειών της Ελλάδας με βάση τον δείκτη κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (2021)

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

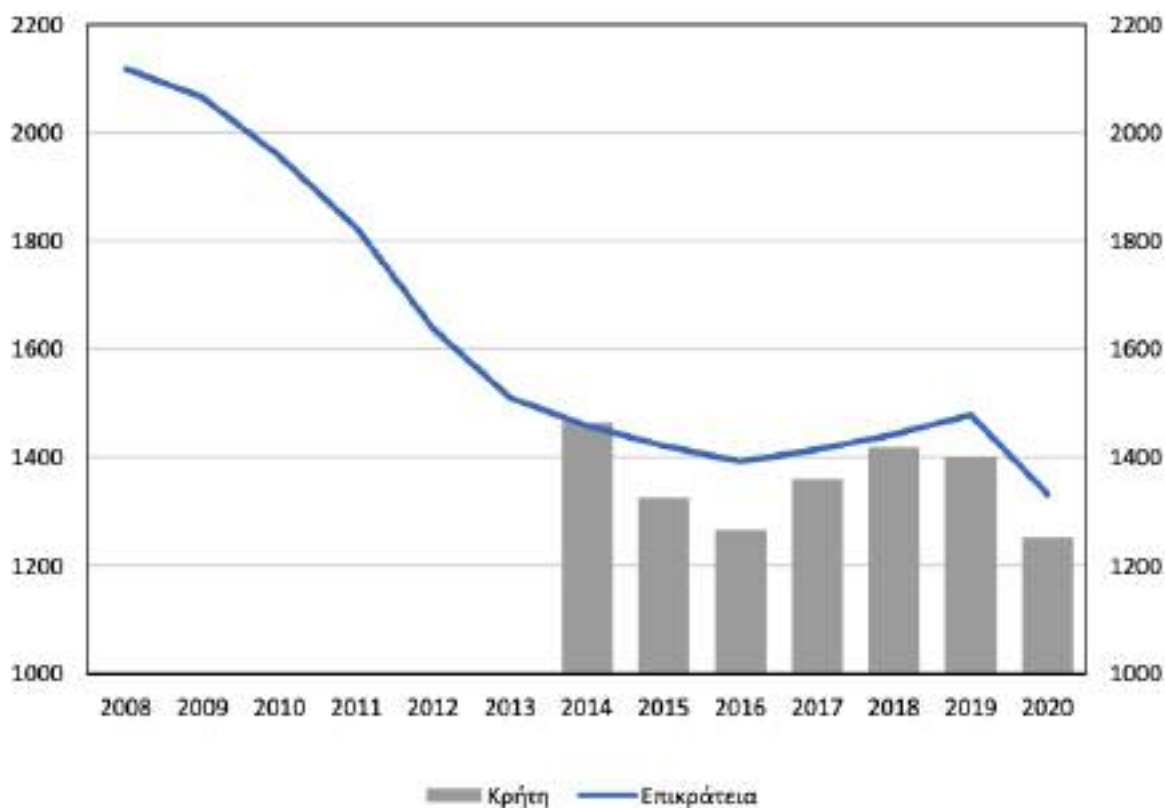
Συμπερασματικά, η εμπειρική ανάλυση για την κοινωνική διαβίωση και ευημερία των κατοίκων της Κρήτης παρουσιάζει διαφοροποιημένες εικόνες ανάλογα με τον δείκτη που χρησιμοποιείται κάθε φορά. Με βάση την εισοδηματική ανισότητα και τη σχετική φτώχεια, η Κρήτη επιτυγχάνει καλές επιδόσεις σε σύγκριση με την υπόλοιπη χώρα. Η φτώχεια όμως παραμένει σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα συγκρινόμενη με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Με βάση όμως την υλική και κοινωνική αποστέρηση, η θέση της Κρήτης αποδυναμώνεται στην κλίμακα κοινωνικής διαβίωσης της χώρας και είναι ιδιαίτερα δυσμενής σε σύγκριση με την ΕΕ-27. Με βάση το ΑΕΠ κατά κεφαλήν (σε PPS), καταγράφεται μείωση του επιπέδου

διαβίωσης των κατοίκων της Κρήτης συγκρινόμενο με τον μέσο όρο της ΕΕ-27. Ως προς τον δείκτη φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, η Κρήτη τοποθετείται κάπου κοντά στη μέση τιμή της χώρας. Επιπροσθέτως, χρειάζεται να σχολιασθεί η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής προστασίας για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας στην Κρήτη. Όπως συμβαίνει και στο σύνολο της χώρας, έτσι και στη Κρήτη, οι συντάξεις αποτελούν το βασικό εργαλείο για την άμβλυνση της ανισότητας και της φτώχειας μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα. Οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν ένα ιδιαίτερα ασθενή διανεμητικό ρόλο.

1.5 Συνθήκες διαβίωσης και καταναλωτική δαπάνη στην Περιφέρεια Κρήτης

Στην παρούσα ενότητα γίνεται χρήση των μικρο-δεδομένων της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Household Budget Survey - ΕΟΠ) η οποία εκπονείται σε ετήσια βάση από την ΕΛΣΤΑΤ. Η ΕΟΠ συλλέγει στοιχεία για τις δαπάνες των νοικοκυριών και τις ομαδοποιεί μεταξύ 12 διαφορετικών κατηγοριών, κάθε μία εκ των οποίων απαρτίζεται από σημαντικό αριθμό υποκατηγοριών/προϊόντων. Το Διάγραμμα 1.9 παρουσιάζει το ύψος της μέσης μηνιαίας χρηματικής δαπάνης των νοικοκυριών στην Επικράτεια (2008-2020) και στην Κρήτη (2014-2020), σε ονομαστικές τιμές.

Διάγραμμα 1. 9 Μέση μηνιαία χρηματική δαπάνη νοικοκυριών σε ευρώ, ονομαστικές τιμές, Επικράτεια και περιφέρεια Κρήτης, 2008-2020.

Πηγή: Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Όπως είναι προφανές, από το 2008 έως και το 2016, η πτώση της μέσης μηνιαίας δαπάνης των νοικοκυριών στην Επικράτεια είναι ιδιαίτερα σημαντική. Συγκεκριμένα, η πτώση υπολογίζεται ότι ανέρχεται στο επίπεδο του 34,3% – αρκετά μεγαλύτερη από εκείνη της μείωσης του ΑΕΠ. Το 2014, τα μέσα επίπεδα συνολικών δαπανών των νοικοκυριών Επικράτειας και Κρήτης εκτιμώνται περίπου ίσα. Κατά την περίοδο που ακολουθεί όμως, η αντίστοιχη δαπάνη στην Κρήτη εμφανίζεται αρκετά πιο περιορισμένη. Το 2016 η αντίστοιχη δαπάνη αγγίζει το 90% του μέσου επιπέδου της Επικράτειας ενώ, η βραχύβια, ήπια ανοδική πορεία που ακολουθεί στη χώρα δεν αντανakλάται και στην περιφέρεια Κρήτης, η αύξηση της οποίας ανακόπτεται κατά έναν χρόνο νωρίτερα (2018). Τέλος, τα δεδομένα του 2020 – της χρονιάς που στιγματίστηκε από το κλείσιμο της οικονομίας στην προσπάθεια

περιορισμού της διασποράς του COVID-19, η μέση μείωση των δαπανών στην Κρήτη ήταν εντονότερη σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Επικράτειας.

Οι μεταβολές που καταγράφονται παραπάνω είναι το αποτέλεσμα της γενικής περιστολής του επιπέδου δαπανών των νοικοκυριών που απαρτίζεται από ένα σημαντικό εύρος διαφορετικών αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία συνηθίζουν ή επιθυμούν να καταναλώνουν, και που σε τελική ανάλυση, ανταποκρίνεται στο καταναλωτικό πρότυπο της κάθε περιφέρειας ανά περίοδο. Ύστερα από τις εκτεταμένες περικοπές των δημοσίων δαπανών και την συρρίκνωση των εισοδημάτων και των αποδοχών των εργαζομένων της περιόδου 2010-2018, τα νοικοκυριά αναγκάστηκαν στον περιορισμό των διαφορετικών κατηγοριών των δαπανών τους, αναθεωρώντας την προηγούμενη ιεράρχηση που αποτυπωνόταν στο παλαιότερο – προ κρίσης – πρότυπο ιδιωτικής κατανάλωσης. Συνεπώς, ανάλογα με τον βαθμό ελαστικότητας των αγαθών-υπηρεσιών (είτε προς την τιμή, είτε προς το εισόδημα), η ανταπόκριση αυτών στις εκάστοτε μεταβολές (συνδυαστικές μεταβολές τιμών-εισοδημάτων) αναμένεται να είναι διαφορετική. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Πίνακας 1.1 αποτυπώνει τις υπολογιζόμενες ποσοστιαίες μεταβολές των μέσων δαπανών των νοικοκυριών κατά κατηγορία, για την περίοδο 2014-2020, κατά την οποία υπάρχουν περιφερειακά δεδομένα.

Πίνακας 1. 1 Μέση ποσοστιαία (%) μεταβολή καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών της Επικράτειας και της περιφέρειας Κρήτης την περίοδο 2014-2020.

		Κρήτη	Επικράτεια
1.0	Είδη διατροφής και μη οινοπνευματώδη ποτά	-1.9%	2.7%
2.0	Οινοπνευματώδη ποτά και καπνός	-18.5%	-11.8%
3.0	Είδη ένδυσης και υπόδησης	-33.1%	-27.4%
4.0	Στέγαση, ύδρευση, καύσιμα και φωτισμός κύριας και δευτερεύουσας εξοχικής κατοικίας	12.7%	5.3%
4.5	Φωτισμός και καύσιμα κατοικίας	13.5%	9.2%
5.0	Διαρκή αγαθά οικιακής χρήσης - Οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης και οικιακές υπηρεσίες	-3.5%	-23.3%
6.0	Υγεία	-7.2%	-0.7%
7.0	Μεταφορές	-18.6%	-10.4%
8.0	Επικοινωνίες	-9.7%	2.1%
9.0	Αναψυχή και πολιτισμός	-44.8%	-32.2%
10.0	Εκπαίδευση	6.4%	-0.9%
11.0	Ξενοδοχεία, καφεενεία και εστιατόρια	-51.4%	-25.9%
12.0	Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες	-18.4%	-14.3%

Πηγή: Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Η μέση δαπάνη των ειδών διατροφής δεν χαρακτηρίζεται από σημαντικές μεταβολές. Από την άλλη μεριά, τα είδη ένδυσης και υπόδησης περιορίστηκαν κατά 1/3 στην περιφέρεια Κρήτης και κατά 1/4 στην Επικράτεια. Την ίδια περίοδο, εμφανίζεται αύξηση των δαπανών που αφορούν στο κόστος στέγασης, το οποίο για την Κρήτη είναι αρκετά σημαντικό, καθώς κινείται ανοδικά κατά 12,7%. Αναφορικά με τη συγκεκριμένη κατηγορία, περιλαμβάνει μια σειρά δαπανών που εκτείνονται από το ύψος του ενοικίου (εάν δεν υπάρχει ιδιοκατοίκηση) έως και τις δαπάνες συντήρησης και θέρμανσης της κατοικίας. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στο κόστος ενέργειας – κάθε είδους – που καταναλώνουν τα νοικοκυριά, το οποίο αναμένεται να βρεθεί ιδιαίτερα αυξημένο στις επόμενες ΕΟΠ που θα αφορούν τις δαπάνες του 2021 και του 2022. Στις υπόλοιπες κατηγορίες δαπανών, οι περικοπές εμφανίζονται ιδιαίτερα έντονες, με τις μεγαλύτερες να αφορούν τις δαπάνες για «Ξενοδοχεία, καφεενεία και εστιατόρια», καθώς και στις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στην κατηγορία «Αναψυχή και Πολιτισμός». Οι τελευταίες οπωσδήποτε επηρεάστηκαν και από τα μέτρα του

κλεισίματος (lockdown) της οικονομικής δραστηριότητας και των απαγορεύσεων μετακίνησης του πληθυσμού, ιδιαίτερα τους ανοιξιάτικους και χειμερινούς μήνες του 2020.

Κατά μέσο όρο, στη διάρκεια των ετών που εξετάζονται, η ποσοστιαία συμμετοχή των διαφόρων κατηγοριών αγαθών στις συνολικές δαπάνες των νοικοκυριών δεν μεταβάλλονται ιδιαίτερα. Οπωσδήποτε εντός των ετών, ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες περιορίζονται αισθητά, αλλά οι γενικές κατηγορίες στις οποίες υπάγονται διατηρούνται με μικρές αποκλίσεις. Το Διάγραμμα 1.10 απεικονίζει το διαχρονικό μέσο ποσοστό των δαπανών που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις 12 βασικές κατηγορίες για την περιφέρεια Κρήτης. Η μέση δαπάνη για διατροφή και στέγαση αντιστοιχεί στο 1/3 του οικογενειακού προϋπολογισμού ενώ, μαζί με τις δαπάνες μεταφορών (κόστος συντήρησης αυτοκινήτου/μηχανής, συγκοινωνίες κτλ.) ανέρχεται στο 1/2.

Διάγραμμα 1. 10 Απεικόνιση της διαχρονικής ποσοστιαίας (%) κατανομής των δαπανών των νοικοκυριών της περιφέρειας Κρήτης ανά κατηγορία, μέσος όρος 2014-2020.

Πηγή: Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαιμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο «Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση Αποτελεσμάτων»

Βέβαια, οι αναγκαίες προσαρμογές του επιπέδου των δαπανών και οι διάφορες μεταβολές δεν κατανέμονται ίσα ή αναλογικά μεταξύ του συνολικού πληθυσμού. Οι βασικές αιτίες των διαφοροποιήσεων ενδέχεται να είναι πολλές – κοινωνικοοικονομικές, δημογραφικές,

γεωγραφικές κτλ. Ως εκ τούτου, στη συνέχεια καταγράφονται ορισμένες πτυχές που φαίνεται να διαμορφώνουν το πρότυπο των διαφοροποιήσεων, τόσο εντός της περιφέρειας, όσο και σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Επικράτειας.

1.6 Ανισότητα κατανομής ιδιωτικών δαπανών στο πληθυσμό

Το σύνολο των νοικοκυριών δεν διακρίνεται από ομοιογένεια, αλλά εμφανίζει διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς και ανταπόκρισης στην κατανάλωση που προκύπτουν από τις μεταβολές είτε των εισοδημάτων τους, είτε από τις διακυμάνσεις του επιπέδου των τιμών. Κατά συνέπεια, το μέσο ύψος δαπανών κατανάλωσης δεν είναι απαραίτητα αντιπροσωπευτικό. Το επίπεδο ανισότητας των δαπανών μεταξύ των ατόμων (μέλη νοικοκυριών) μπορεί να προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για το επίπεδο προσαρμογής των διαφόρων ομάδων.

Στον Πίνακα 1.2, παρουσιάζεται ένας από τους πλέον διαδεδομένους δείκτες μέτρησης της ανισότητας, *Gini*, οι σχετικές τιμές του οποίου εκτείνονται από 0 (πλήρης ισότητα) έως 100 (πλήρης ανισότητα). Ο Πίνακας 3.2 συγκρίνει τα έτη 2014 και 2020, τόσο για την περιφέρεια Κρήτης, όσο και την Επικράτεια, για κάθε μία εκ των 12 κατηγοριών των δαπανών. Τα κύρια συμπεράσματα του Πίνακα συνοψίζονται ως εξής:

- *Είδη διατροφής*: Η περιφέρεια Κρήτης καταγράφει υψηλότερη ανισότητα μεταξύ των κατοίκων της στην καταναλωτική δαπάνη για είδη διατροφής σε σύγκριση με την Επικράτεια. Μεταξύ των ετών (2014-2020), η ΕΟΠ εμφανίζει ότι η ανισότητα στην Κρήτη αυξάνεται (7%) ενώ, στην Επικράτεια μειώνεται (-9,6%).
- *Είδη ένδυσης και υπόδησης*: Η ανισότητα των δαπανών αυτών στην Επικράτεια είναι εξαιρετικά υψηλή και εντονότερη από εκείνη που καταγράφεται στην Κρήτη. Γενικά, η τάση και στις δύο γεωγραφικές περιοχές είναι αυξητική, κάτι που υπογραμμίζει την ουσιαστική περικοπή των δαπανών της εν λόγω κατηγορίας στα χαμηλότερα καταναλωτικά κλιμάκια της κατανομής (βλ. Πίνακες 3.3 και 3.4).
- *Στέγαση, ύδρευση, καύσιμα κτλ.*: Σε γενικό επίπεδο, η ανισότητα των δαπανών της συγκεκριμένης κατηγορίας κατανέμονται λιγότερο άνισα σε σύγκριση με των υπολοίπων κατηγοριών.

- **Υγεία:** Οι δαπάνες υγείας αντιστοιχούν σε σημαντικά υψηλά επίπεδα ανισότητας γεγονός που καταδεικνύει εγγενείς αδυναμίες του συστήματος υγείας στην χώρα το οποίο χαρακτηρίζεται από ένα υψηλό ποσοστό ιδιωτικών δαπανών. Κατά συνέπεια τα νοικοκυριά, ανάλογα και με την οικονομική τους δυνατότητα και τις ανάγκες υγείας, δαπανούν μεγάλα ποσοστά του εισοδήματος σε υπηρεσίες υγείας. Στην Κρήτη παρατηρείται μείωση (-10,3%) ενώ στην Επικράτεια η ανισότητα δαπανών στην υγεία χαρακτηρίζεται από σχετική σταθερότητα (-0,6%).
- **Εκπαίδευση:** Η κατανομή των δαπανών στην εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα άνιση και το επίπεδό της διατηρείται διαχρονικά.

Πίνακας 1. 2 Δείκτης ανισότητας Gini για τη διασπορά των καταναλωτικών δαπανών των ατόμων της περιφέρειας Κρήτης και της Επικράτειας, 2014 και 2020 και ποσοστιαία διαφορά.

		2014		2020		Ποσοστιαία διαφορά	
		Κρήτη	Επικράτεια	Κρήτη	Επικράτεια	Κρήτη	Επικράτεια
1	Είδη διατροφής και μη οινόπνευματώδη ποτά	34,8	31,9	37,2	28,9	7.0%	-9.6%
2	Οινόπνευματώδη ποτά και καπνός	68,5	68,4	71,9	65,1	5.0%	-4.8%
3	Είδη ένδυσης και υπόδησης	52,0	63,8	55,3	65,9	6.2%	3.2%
4	Στέγαση, ύδρευση, καύσιμα και φωτισμός κύριας και δευτερεύουσας εξοχικής κατοικίας	36,7	38,4	35,2	36,7	-4.0%	-4.6%
	Φωτισμός και καύσιμα κατοικίας	32,3	34,9	25,6	29,3	-20.9%	-15.9%
5	Διαρκή αγαθά οικιακής χρήσης - Οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης και οικιακές υπηρεσίες	61,6	64,4	59,8	56,8	-2.8%	-11.9%
6	Υγεία	59,4	63,5	53,3	63,1	-10.3%	-0.6%
7	Μεταφορές	59,2	64,4	67,4	66,7	13.8%	3.6%
8	Επικοινωνίες	31,5	36,4	33,5	32,7	6.3%	-10.4%
9	Αναψυχή και πολιτισμός	68,4	69,5	72,5	75,9	6.1%	9.2%
10	Εκπαίδευση	86,2	88,4	85,8	87,8	-0.5%	-0.7%
11	Ξενοδοχεία, καφενεία και εστιατόρια	58,3	61,4	66,4	62,5	13.9%	1.7%
12	Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες	55,1	55,1	47,9	51,6	-12.9%	-6.4%
	Σύνολο δαπανών	37,6	39,3	36,8	35,6	-2.3%	-9.5%

Πηγή: Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία των Παπαθεοδώρου Χ, Ζαϊμάκη Ι, Μίσσου Β, και Παπαναστασίου Σ. (2022) για την έρευνα του Παρατηρητηρίου με τίτλο

*«Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη, 2^η Ετήσια Έκθεση
Αποτελεσμάτων»*

Τα ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα ανισότητας στην κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης υπογραμμίζουν τις σημαντικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των νοικοκυριών. Οι εν λόγω δαπάνες συμβάλλουν τόσο στην καλή διαβίωση του πληθυσμού, όσο και στη δημιουργία *ανθρώπινου κεφαλαίου* και την απόκτηση τυπικών προσόντων με απώτερο στόχο την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών εργασίας στο μέλλον. Το χάσμα που καταγράφεται στο ύψος των ιδιωτικών δαπανών που αφιερώνουν τα νοικοκυριά δημιουργεί την ανάγκη κάλυψης από παροχές δημόσιου και καθολικού χαρακτήρα, ώστε να παρεμβαίνουν διορθωτικά και να κάμπτουν τις ανισότητες που καταγράφονται από τα συγκεκριμένα είδη κατανάλωσης.

1.7 Συμπεράσματα

Η ενότητα αυτή εστίασε στην διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης και της ανισότητας στην περιφέρεια της Κρήτης, αξιοποιώντας τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα. Παράλληλα παρουσίασε την εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών δεικτών που προσδιορίζουν το εισόδημα και το επίπεδο διαβίωσης, αποτυπώνοντας τις διαφοροποιήσεις των επιμέρους περιφερειακών ενοτήτων της Κρήτης. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην διερεύνηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών και στην ανάλυση των μεταβολών στο ύψος, την εξέλιξη και την διάρθρωσής της. Λαμβάνοντας υπόψη τις ευρύτερες μακροοικονομικές ανισορροπίες που προκαλούνται από την παρατεταμένη κρίση και τις έντονες επιρροές της διεθνούς συγκυρίας, τόσο της πανδημίας του Covid-19, όσο και των ανατιμήσεων, έγινε συγκριτική αποτίμηση των συνθηκών διαβίωσης, του εισοδήματος και της κατανάλωσης των νοικοκυριών της περιφέρειας Κρήτης. Οι ασκούμενες πολιτικές των τελευταίων δεκαετιών έχουν διαφοροποιήσει την σύνθεση του παραγόμενου προϊόντος και την κατανομή της συνολικής απασχόλησης μεταξύ των τομέων. Συγκεκριμένα, ο τριτογενής τομέας των υπηρεσιών φαίνεται να απορροφά σημαντικό τμήμα των εργαζομένων και να διογκώνεται δυσανάλογα των υπολοίπων.

Το κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε PPS) της περιφέρειας Κρήτης μειώθηκε δραματικά και υπολείπεται του αντίστοιχου της Επικράτειας. Κατά την ανοδική φάση της ελληνικής οικονομίας, η απόσταση μεταξύ τους είναι περίπου 7 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ κατά την περίοδο της παρατεταμένης κρίσης, η διαφορά διευρύνεται. Έτσι, το 2019, έτος πριν από την εμφάνιση της πανδημίας, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της περιφέρειας Κρήτης μειώνεται κατά 12,9% σε σχέση με το 2000 και κατά 29% σε σχέση με το 2008. Επίσης το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Κρήτης (σε PPS) αντιστοιχεί στο 52% του αντίστοιχου μέσου της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 (ΕΕ-27) γεγονός που υπογραμμίζει και την γενικότερη εισοδηματική απόκλιση της χώρας από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη. Με βάση το κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε PPS) η Κρήτη καταλαμβάνει την 219η θέση στο σύνολο 277 περιφερειών της ΕΕ-27 και την 5η θέση μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας. Αυτό σημαίνει πως, μαζί με άλλες περιφέρειες της χώρας, είναι μια από τις φτωχότερες περιοχές της ΕΕ-27.

Εντός της περιφέρειας Κρήτης, παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των παραγωγικών επιδόσεων των περιφερειακών Ενοτήτων. Ηράκλειο και Χανιά ακολουθούν

τον μέσο όρο της περιφέρειας ενώ Ρέθυμνο και Λασιθί, αποκλίνουν. Οι σημαντικότερες πτώσεις καταγράφονται στους κλάδους των κατασκευών και γενικά, στον αγροτικό τομέα (εκτός Λασιθίου). Η αύξηση του τουριστικού τομέα φαίνεται να μην αντισταθμίζει τις μειώσεις των υπόλοιπων κλάδων. Σημαντικές ανακατατάξεις καταγράφονται και στη σύνθεση της απασχόλησης της περιφέρειας Κρήτης μεταξύ των τριών τομέων. Σε διάρκεια 3 δεκαετιών, η απασχόληση του πρωτογενούς (αγροτικού) τομέα έχει μειωθεί σημαντικά ενώ, ο τριτογενής τομέας διογκώνεται. Ο δευτερογενής παρά τις διακυμάνσεις του, παραμένει σταθερός.

Η εισοδηματική ανισότητα στην Κρήτη εμφανίζεται χαμηλότερη από τις περισσότερες περιφέρειες της χώρας ενώ η διανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα είναι σχετικά μικρή και γίνεται κυρίως μέσω των συντάξεων. Αυτό συνηγορεί στο ότι οι πολιτικές ενίσχυσης των «λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων» μπορούν μειώσουν περαιτέρω την ανισότητα και να συμβάλουν καθοριστικά στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Από το 2018 ο κίνδυνος σχετικής φτώχειας στην Κρήτη είναι αισθητά χαμηλότερος από αυτόν της Επικράτειας και ο δεύτερος χαμηλότερος μεταξύ των περιφερειών της χώρας. Η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην άμβλυνση της φτώχειας πραγματοποιείται κυρίως μέσω των συντάξεων. Οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα έχουν μια ανεμική επίδραση στην άμβλυνση της φτώχειας αντανakλώντας τις ιδιαιτερότητες και δομικές αδυναμίες του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Το ποσοστό σχετικής φτώχειας, ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης, δεν αποτυπώνει όμως τις πραγματικές αλλαγές στο επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού. Αυτές μπορούν να αποτυπωθούν καλύτερα με την χρήση του διαχρονικού σταθερού ορίου φτώχειας, και σταθμίζοντας τα εισοδήματα με βάση την αγοραστική τους δύναμη. Με βάση το όριο φτώχειας του 2007 θα διαπιστώσουμε πως η φτώχεια στο σύνολο της επικράτειας παρουσιάζει μια δραματική επιδείνωση την περίοδο της κρίσης και της εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας. Έτσι, το 2013 ο μισός πληθυσμός της χώρας έχει αντίστοιχες συνθήκες διαβίωσης με το 18% του φτωχότερου πληθυσμού το 2009. Έκτοτε η φτώχεια στην επικράτεια διατηρείται σε αντίστοιχα υψηλά επίπεδα. Με βάση ίδιο όριο φτώχειας, ο κίνδυνος φτώχειας την Κρήτη ανέρχεται στο 38,8% το 2017, μειώνεται στο 31,2% το 2018, όμως έκτοτε εμφανίζει άνοδο.

Σε αντίθεση όμως με την σχετική φτώχεια, η Κρήτη εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλή υλική και κοινωνική αποστέρηση σε σχέση τόσο με το σύνολο της χώρας όσο τις επιμέρους περιφέρειες, γεγονός που ενδεχομένως αντανακλά τις διαφοροποιήσεις ως προς το επίπεδο των κοινωνικών παροχών σε είδος, που επιδρούν σημαντικά στο πραγματικά διαθέσιμο εισόδημα των χαμηλά εισοδηματικά νοικοκυριών. Επίσης τόσο η Κρήτη όσο και το σύνολο της χώρας παρουσιάζουν τριπλάσια σχεδόν ποσοστά υλικής και κοινωνικής αποστέρησης από το μέσο όρο της ΕΕ-27. Έτσι, η υλική και κοινωνική αποστέρηση στην ΕΕ-27 είναι 11,9% ενώ οι αντίστοιχες τιμές για το Κρήτη και το σύνολο της χώρας είναι 32,7% και 29,2%. Επίσης η έντονη υλική και κοινωνική αποστέρηση στην ΕΕ-27 είναι 6,3%, ενώ οι αντίστοιχες τιμές για την Κρήτη και το σύνολο της χώρας είναι 15,3,7% και 14,9%.

Ιδιαίτερα υψηλός είναι και ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού που εμφανίζει η Κρήτη, ο οποίος είναι σε αντίστοιχα επίπεδα με το σύνολο της Επικράτειας. Σχεδόν ο ένας στους τρεις κατοίκους της Κρήτης αντιμετωπίζει συνθήκες φτώχειας, υλικής αποστέρησης ή αποκλεισμού από την αγορά εργασίας.

Η μέση μηνιαία χρηματική δαπάνη των νοικοκυριών στην Κρήτη συρρικνώνεται σημαντικά από το 2014 έως το 2020, και βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας που έχει επίσης μειωθεί δραματικά σε σχέση με το 2008. Επίσης μεταξύ 2014 και 2020, καταγράφονται σημαντικές μεταβολές στην διάρθρωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών της Κρήτης. Κατά συνέπεια η εικόνα που παρουσιάζει η Κρήτη σε σύγκριση με την Επικράτεια είναι αρκετά διαφορετική.

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΧΩΡΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ – ΕΠΙΤΟΠΙΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΘΥΛΑΚΕΣ ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η 2η Ενότητα βασίζεται στην έρευνα της Ομάδας του Πανεπιστημίου Κρήτης για το Παρατηρητήριο, με τίτλο «Εντοπισμός και Ανάλυση Θυλάκων Τοπικής Αποστέρησης & Φτώχειας στην Κρήτη», Ομάδα: Β. Αράπογλου (επιστ. υπεύθυνος), Θ. Μαλούτας, Δ. Σιατίτσα, Ν. Σπυρέλλης, 2021. Η έρευνα παρουσιάστηκε στο κοινό στις 19/11/2021 και είναι διαθέσιμη μέσω της Διαδικτυακής Πύλης του Παρατηρητηρίου: <https://socialobservatory.crete.gov.gr/index.php?com=research&id=3> καθώς και στην έρευνα με τίτλο «Εντοπισμός & Ανάλυση Θυλάκων Τοπικής Αποστέρησης & Φτώχειας Τοπική Εκτίμηση της Αποστέρησης: Πιλοτικές Έρευνες Πεδίου σε Επιλεγμένους Αγροτικούς Θύλακες», Ομάδα Έργου: Γιάννης Ζαϊμάκης, Νικολέτα Ράτσικα, Χαρούλα Κόκκινου.

2.1 Εντοπισμός αποστερημένων κοινοτήτων

Από το περασμένο έτος (2021) η ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου ανέπτυξε καινοτόμα εργαλεία εντοπισμού και παρακολούθησης θυλάκων φτώχειας και αποστέρησης στην Κρήτη. Πρόκειται για μια εφαρμογή μέσω της οποίας προκύπτει η ιεράρχηση του βαθμού αποστέρησης στις 786 Μονάδες Αναλυτικής Απεικόνιση Κρήτη, «μικρές περιοχές» της Περιφέρειας Κρήτης (κοινότητες και μικρότερες αστικές ενότητες στο Ηράκλειο και στα Χανιά), τόσο συνολικά όσο και ως προς επιμέρους διαστάσεις της αποστέρησης. Η ιεράρχηση βασίζεται στα αποτελέσματα του Δείκτη Συνολικής Πολλαπλής Αποστέρησης (ΣΠΑ) ο οποίος απαρτίζεται από ένα σύνολο δεικτών αποστέρησης εισοδήματος, απασχόλησης, εκπαίδευσης, στέγασης και αναγκών φροντίδας.

Ο Χάρτης 2.1 αποτυπώνει την κατανομή των 786 περιοχών της Κρήτης σε 5 κλιμάκια του Δείκτη ΣΠΑ και αποκαλύπτει την ύπαρξη ενός άξονα αποστέρησης Νότια και Ανατολικά της Κρήτης που περιλαμβάνει επιμέρους αγροτικές κοινότητες και τη συγκέντρωση αστικών θυλάκων αποστέρησης στο Ηράκλειο.

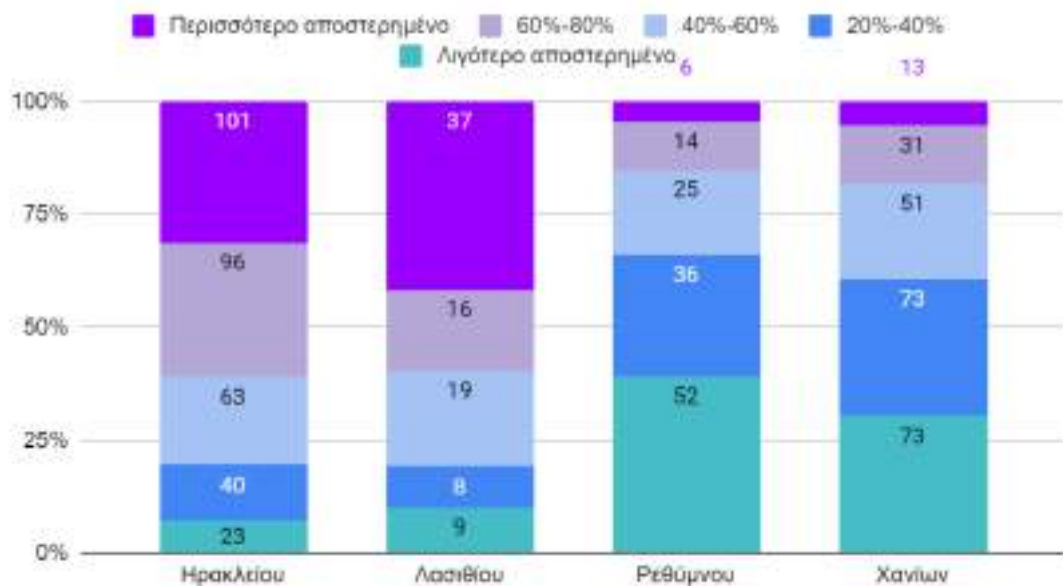
Χάρτης 2. 1 Συνολικός Δείκτης Αποστέρησης στην Κρήτη

Πηγή: Αράπογλου Β, Μαλούτας Θ, Σιατίτσα Δ., και Σπυρέλλης Σ. (2021), Παραδοτέο 10: «Χωρικοί
θύλακες αποστέρησης (εργαλεία - χαρτογράφηση)»

Η χαρτογραφική αποτύπωση της διαίρεσης της Κρήτης κατά μήκος του Νότιου και Ανατολικού άξονα επιβεβαιώνεται στο Γράφημα 2.1. Οι Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου περιλαμβάνουν τις περισσότερες αποστερημένες κοινότητες της Κρήτης. Το Γράφημα 2.1. τεκμηριώνει επίσης την κοινωνική και χωρική ανισότητα στο εσωτερικό των δυο αυτών ενότητων. Η Π.Ε. Ηρακλείου όχι μόνο συγκεντρώνει τις περισσότερες αποστερημένες περιοχές στην Κρήτη αλλά διακρίνεται και για την ύπαρξη αναλογικά με τις άλλες ενότητες λιγότερων μη-αποστερημένων περιοχών. Το δεδομένο αυτό αποτελεί ένδειξη για διάχυση της αποστέρησης κι όχι απλώς για συγκέντρωση της σε θύλακες. Η Π.Ε. Λασιθίου εμφανίζεται περισσότερο χωρικά και κοινωνικά διαιρεμένη (πολωμένη) από τις άλλες περιφερειακές ενότητες, καθώς τα ενδιάμεσα κλιμάκια περιλαμβάνουν αναλογικά λιγότερες περιοχές. Οι περιφερειακές ενότητες Ρεθύμνου και Χανίων περιλαμβάνουν λίγες “περισσότερο αποστερημένες περιοχές” και πολλές “λιγότερο αποστερημένες” περιοχές.

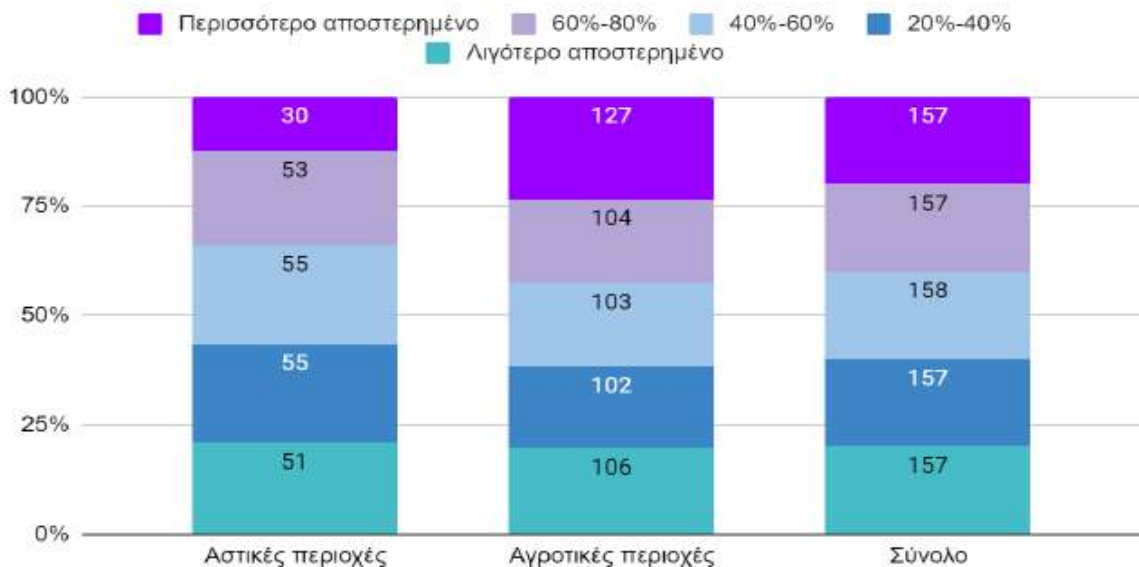
Διάγραμμα 2. 1 Αποστερημένες περιοχές ανά Περιφερειακή Ενότητα

Πηγή: Αράπογλου Β, Μαλούτας Θ, Σιατίτσα Δ., και Σπυρέλλης Σ. (2021), Παραδοτέο 10: «Χωρικοί θύλακες αποστέρησης (εργαλεία - χαρτογράφηση)»

Από το Γράφημα 2.2. προκύπτει ότι η αποστέρηση είναι κυρίως αποστέρηση αγροτικών κοινοτήτων παρότι η ύπαρξη θυλάκων σε αστικά κέντρα και η διάχυσή της σε ευρύτερες περιοχές της πόλης του Ηρακλείου δεν πρέπει να παραβλεφθεί.

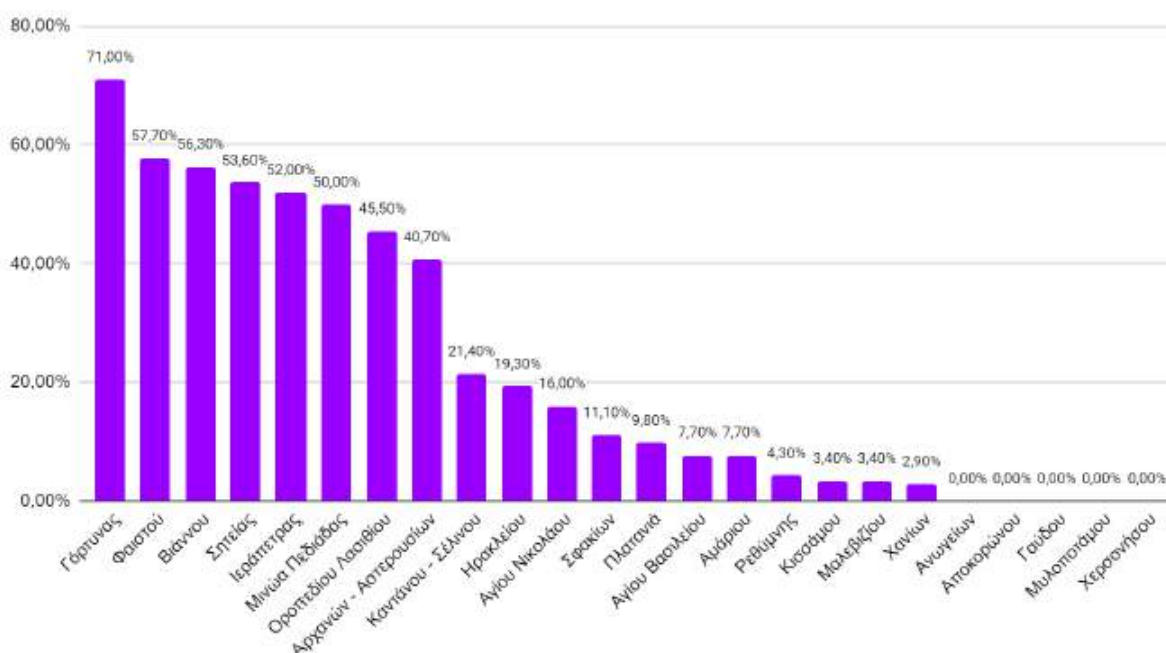
Διάγραμμα 2. 2 Κατανομή κλιμακίων αποστέρησης σε αγροτικές και αστικές περιοχές (%)

Αράπογλου Β, Μαλούτας Θ, Σιατίτσα Δ., και Σπυρέλλης Σ. (2021), Παραδοτέο 10: «Χωρικοί θύλακες αποστέρησης (εργαλεία - χαρτογράφηση)»

Από την κατανομή των αποστερημένων περιοχών ανά Δήμο, η οποία παρουσιάζεται στο Γράφημα 2.3., προκύπτει ότι οι Δήμοι στους οποίους οι αποστερημένες κοινότητες αποτελούν την πλειονότητα των κοινοτήτων που τους συγκροτούν (>50%) είναι οι δήμοι: Γόρτυνας, Φαιστού, Βιάννου, Σητείας, Ιεράπετρας και Μινώας Πεδιάδας. Στο Δήμο Ηρακλείου 27 μικρές χωρικές ενότητες περιλαμβάνονται στις πλέον αποστερημένες περιοχές της Κρήτης.

Διάγραμμα 2. 3 Ποσοστό περισσότερο αποστερημένων κλιμακίων ανά Δήμο

Αράπογλου Β, Μαλούτας Θ, Σιατίτσα Δ., και Σπυρέλλης Σ. (2021), Παραδοτέο 10: «Χωρικοί θύλακες αποστέρησης (εργαλεία - χαρτογράφηση)»

Αξιοποιώντας τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω η ομάδα έργου πραγματοποίησε επιτόπιες έρευνες και παρατήρηση στους τέσσερις πρώτους Δήμους που παρουσιάζουν υψηλή κατανομή αποστερημένων κοινοτήτων (Δήμοι Γόρτυνας, Φαιστού, Βιάννου και Σητείας). Παράλληλα, έγινε έρευνα μικρότερης κλίμακας και στο Δήμο Μινώα Πεδιάδας, ο οποίος μολονότι είναι έκτος στην σχετική ιεράρχηση, συγκεντρώνει σημαντικές ιδιαιτερότητες λόγω των σημαντικών προβλημάτων που ακολούθησαν του μεγάλου σεισμού της 27ης Σεπτεμβρίου 2021 και της έντονης μετασεισμικής δραστηριότητας. Η έρευνα βασίστηκε σε μεθόδους που επιτρέπουν την επικοινωνία και το διάλογο με αυτούς που ζουν, εργάζονται και χρησιμοποιούν τον συγκεκριμένο χώρο, και επιχείρησε να κατανοήσει τις

ανάγκες, τα προβλήματα, τους φόβους, τις φιλοδοξίες και τα οράματα των πολιτών για τον τόπο τους.

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει τα βασικά χαρακτηριστικά της αποστέρησης σε αγροτικούς οικισμούς που παρουσιάζουν μεγάλη πυκνότητα κοινοτήτων αποστέρησης και να εξετάσει πώς βιώνεται και νοηματοδοτείται η αποστέρηση από νοικοκυριά και πολίτες των τοπικών κοινωνιών και από εκπροσώπους τοπικών υπηρεσιών. Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζονται προτάσεις και ιδέες της τοπικής κοινωνίας για την αντιμετώπιση ζητημάτων αποστέρησης με απώτερο στόχο την ανάληψη συλλογικών δράσεων και την ενίσχυση κοινωνικών και αναπτυξιακών πρωτοβουλιών για μια ολιστική αντιμετώπιση των προβλημάτων αποστέρησης.

Οι επιτόπιες έρευνες σε αυτούς τους θύλακες αποστέρησης αναδεικνύουν επιμέρους διαστάσεις της αποστέρησης και των τοπικών αναγκών έτσι όπως προκύπτουν μέσα από το λόγο των μελών αυτών των κοινοτήτων. Οι έρευνες εντοπίζουν ανάγκες και προβλήματα και κωδικοποιούν προτάσεις και ιδέες των πολιτών για την ανάπτυξη προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής και κοινοτικής ανάπτυξης. Απώτερος στόχος είναι η διαμόρφωση ενός συμμετοχικού κοινωνικού σχεδιασμού που θα ευαισθητοποιεί τους κάτοικους των τοπικών κοινωνιών για να κινητοποιηθούν και να συμβάλουν τόσο στον ορθολογικό σχεδιασμό όσο και στην αποτελεσματική υλοποίηση προγραμμάτων. Τα αποτελέσματα, επομένως, μπορούν να αξιοποιηθούν από την Τοπική Αυτοδιοίκηση για το σχεδιασμό ενημερωμένων και εμπειρικά θεμελιωμένων προγραμμάτων με την κατάλληλη χωρική και κοινωνική εστίαση στις περιοχές της Κρήτης με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση αποστέρησης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η αποστέρηση στον αγροτικό χώρο οφείλεται στα διαρθρωτικά προβλήματα των τοπικών οικονομιών οι οποίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον αγροτοκτηνοτροφικό τομέα όπου παρατηρούνται σημαντικά προβλήματα ανάπτυξης, στην κοινωνική οικολογία των Δήμων που βρίσκονται σε απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα περιοχές, και στα υψηλά ποσοστά ενός γερασμένου πληθυσμού με χαμηλές συντάξεις.

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων για την εμπειρία της κοινωνικής αποστέρησης στις αγροτικές περιοχές δείχνει ότι κάποια ζητήματα, όπως οι μεταφορές, η πρόσβαση σε

υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και κοινωνικής φροντίδας και η κοινωνική απομόνωση θεωρούνται πιο σημαντικά στην εμπειρία της αποστέρησης από ό,τι στις αστικές περιοχές. Όπως συμβαίνει και σε άλλες αντίστοιχες αγροτικές περιοχές στην Ευρώπη, οι περιοχές αυτές έχουν χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, περιορισμένα εισοδήματα κυρίως από τον αγροτικό τομέα, δημογραφική συρρίκνωση και γήρανση, χαμηλά ποσοστά νέων και ενεργού πληθυσμού, γεωγραφική απόσταση από μεγάλες αγορές, περιορισμένη επιχειρηματικότητα και δυσκολίες πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής φροντίδας.

2.2 Ανάλυση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών των αποστερημένων κοινοτήτων (SWOT ανάλυση)

Παράλληλα, από την ομάδα έργου εφαρμόστηκε η μεθοδολογία της SWOT ανάλυσης (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) για την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των Δήμων που και την διερεύνηση των προκλήσεων, των προοπτικών και των κινδύνων που διαμορφώνονται κατά τη διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής. Στο επίπεδο των τοπικών κοινωνιών που βρίσκονται σε συνθήκες κοινωνικής αποστέρησης αυτό το μοντέλο δίνει τη δυνατότητα κωδικοποίησης δεδομένων και πληροφοριών που θα αναδείξουν:

- Την υφιστάμενη κατάσταση τονίζοντας πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αποστερημένων τοπικοτήτων που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε στρατηγικούς σχεδιασμούς αναπτυξιακών κοινωνικών πολιτικών.
- Τις προκλήσεις και τις προοπτικές μιας βιώσιμης ανάπτυξης με κοινωνική δικαιοσύνη και φροντίδα για τις ευάλωτες ομάδες.
- Τα βασικά εμπόδια και τους κινδύνους που συνδέονται με ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες και με δικτυώσεις της τοπικότητας που πρέπει να ληφθούν υπόψη στις στρατηγικές επιλογές περιφερειακών φορέων και τοπικών οργανώσεων.

Παρακάτω, παρουσιάζονται συνοπτικά οι τάσεις που μπορούν να ληφθούν υπόψη από τοπικούς φορείς, οργανώσεις και σχεδιαστές αναπτυξιακών προγραμμάτων και κοινωνικών πολιτικών για την άσκηση δημόσιων πολιτικών. Ακολουθεί η συνοπτική ανάλυση των ευρημάτων που αφορούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και τις απειλές των αποστερημένων Δήμων.

Πίνακας 2. 1 Συνοπτική παρουσίαση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών των αποστερημένων κοινοτήτων

ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	➤ Ανθεκτικότητα σε συνθήκες κρίσης χάρις τη συμβολή οικογενειακών δικτύων, πρωτοβουλιών της κοινωνίας πολιτών και εγχειρημάτων αλληλοβοήθειας ➤ Σημαντική δραστηριότητα κοινωνικών υπηρεσιών και προγραμμάτων παρά την υποστελέχωσή τους (π.χ. Βοήθεια στο σπίτι) ➤ Δυνατότητες χαλάρωσης και απόδρασης από τους έντονους ρυθμούς των αστικών κέντρων και διαμόρφωσης ενός κοινοτικού περιβάλλοντος πυκνών διαπροσωπικών σχέσεων εγγύτητας και αλληλεγγύης ➤ Ανθεκτικότητα των τοπικών κωμοπόλεων που διατηρούν ή αυξάνουν τους πληθυσμούς τους και παρέχουν ευκαιρίες κοινωνικών συναναστροφών ➤ Αραιοκατοικημένες περιοχές με μεγάλα περιθώρια οικιστικής ανάπτυξης ➤ Παραγωγή, σε ορισμένες περιπτώσεις, εξαιρετικής ποιότητας τοπικών αγροτικών και γαλακτοκομικών προϊόντων ➤ Εξαιρετικό φυσικό, υγιεινό και ποικιλόμορφο περιβάλλον με πλούσια χλωρίδα και πανίδα ➤ Τοπίο και τρόποι ζωής που δεν έχουν διαβρωθεί από το ρεύμα του μαζικού τουρισμού ➤ Πλούσια πολιτισμική κληρονομιά και ιστορία και ύπαρξη σημαντικών αρχαιολογικών χώρων και τόπων μνήμης ➤ Ύπαρξη σημαντικών ορειβατικών μονοπατιών και καθαρών παραλιών ➤ Σημαντική παράδοση οικιακής οικονομίας και αυτοκατανάλωσης που ευνοεί την ανάπτυξη πρακτικών αυτάρκειας
-----------------------------	--

ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΣΗΜΕΙΑ

- Χαμηλά εισοδήματα και εξάρτηση πολλών νοικοκυριών από επιδόματα: αδυναμία πρόσβασης σε βασικά αγαθά & αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, περιορισμός κοινωνικών συναναστροφών
- Ύπαρξη πολλών απομονωμένων οικισμών με γερασμένο πληθυσμό και εξάρτηση από τον αγροτοκτηνοτροφικό τομέα
- Ανεπαρκής συντήρηση ενδο-δημοτικού οδικού δικτύου και σύνδεση με αστικά κέντρα που ενισχύει την κοινωνική απομόνωση των οικισμών
- Διαρθρωτικά προβλήματα τοπικής οικονομίας: εξάρτηση από πρωτογενή τομέα και εποχιακό τουρισμό, περιορισμένη ανάπτυξη υπηρεσιών και μεταποίησης, αυξημένο κόστος μεταφορικών, χαμηλή αποδοτικότητα μικρών κλήρων, απουσία καινοτόμων μεθόδων παραγωγής και εμπορίας προϊόντων και εξειδικευμένων στελεχών
- Περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης και ενίσχυσης των εισοδημάτων
- Έμφυλες ανισότητες και διακρίσεις που σε συνδυασμό με τις συνθήκες αποστέρησης περιορίζουν την κοινωνική ένταξη των γυναικών
- Απουσία δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων
- Άνισες μορφές ανάπτυξης αγροτοκτηνοτροφικών οικισμών, παραθαλάσσιων περιοχών και μεγάλων κωμοπόλεων που δημιουργούν διαχωρισμούς και πολώσεις
- Απουσία εξωσχολικών δραστηριοτήτων, επαρκών μηχανισμών κοινωνικοποίησης παιδιών και νέων και δικτύων ψυχαγωγίας για τον ελεύθερο χρόνο
- Αδυναμία παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, υπηρεσιών ψυχικής και κοινωνικής φροντίδας σε όλο τον πληθυσμό
- Περιορισμένη ανάπτυξη συνεταιριστικής κουλτούρας και μορφών συλλογικής δράσης
- Νοοτροπίες μέρους των τοπικών κοινωνιών που ενισχύουν τοπικισμούς, συγκρουσιακές σχέσεις, οδηγική παραβατικότητα και αλκοολισμό

- Ενίσχυση της μικρής τάσης επανεγκατάστασης κατοίκων σε αγροτικές περιοχές με κίνητρα (δημιουργία θέσεων εργασίας, κοινωνική κατοικία, κ.λπ.)
- Αξιοποίηση νέων μοντέλων αγροτικής ανάπτυξης και κοινωνικής γεωργίας με σεμινάρια σύγχρονων μεθόδων καλλιέργειας φιλικών προς το περιβάλλον
- Σχεδιασμός πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής καινοτομίας για την ενίσχυση της απασχόλησης σε δυναμικούς τομείς (π.χ. μεταποίηση και εμπορία τοπικών προϊόντων, ψηφιακή οικονομία)
- Συμβουλευτική για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας μέσω της δημιουργίας Κοιν.Σ.Επ. και της κοινωνικής γεωργίας
- Αξιοποίηση προγραμμάτων Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων
- Αναβάθμιση και στελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών με στόχο την πρόληψη και την κοινοτική παρέμβαση
- Διαμόρφωση ενός χωρικού σχεδιασμού προγραμμάτων κοινωνικής κατοικίας με την ανάπλαση εγκαταλελειμμένων ιδιόκτητων κτιρίων που θα προσελκύσουν νέα νοικοκυριά
- Αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων δημόσιων κτιρίων για την ενίσχυση ενός οργανωμένου δικτύου κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων και νεανικής κοινωνικότητας
- Δημιουργία Παραγωγικού Συνεταιρισμού Γυναικών με πρακτικές κοινωνικής οικονομίας από γυναίκες που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή και τη μεταποίηση τοπικών αγροτικών προϊόντων
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (ορεινού, θρησκευτικού, οικοτουρισμού κ.ά.) για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών και την παράταση της τουριστικής περιόδου
- Προσέλκυση του ενδιαφέροντος επισκεπτών και προβολή φυσιολατρικών δραστηριοτήτων (π.χ. πεζοπορίας, σπηλαιολογίας, κ.ά.).
- Ανάδειξη ιστορικών μνημείων και τοπικής ιστορίας και προβολή πολιτιστικών και ιστορικών διαδρομών

- Οι οικονομικές πιέσεις της ενεργειακής κρίσης και ακρίβειας περιορίζουν τη δυνατότητα κάλυψης των αναγκών των αποστερημένων νοικοκυριών, ενισχύουν τάσεις μοιρολατρίας και την αίσθηση του κοινωνικού αποκλεισμού
- Η αποστέρηση διαβρώνει παραδοσιακές μορφές κοινωνικής συναναστροφής και επικοινωνίας
- Η περαιτέρω δημογραφική συρρίκνωση των πληθυσμών των Δήμων με επιδείνωση των δεικτών εξάρτησης και γήρανσης
- Η ενίσχυση της ροής μετανάστευσης νεανικού πληθυσμού σε αστικά κέντρα και συνακόλουθα η μείωση του παραγωγικού δυναμικού των περιοχών
- Η εγκατάλειψη και ερήμωση μικρών αγροτοκτηνοτροφικών οικισμών, καλλιεργήσιμων εκτάσεων και περιουσιών
- Οι περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης σε συνδυασμό με τα χαμηλά ημερομίσθια ενδέχεται να οδηγήσουν στην αύξηση της άτυπης (μαύρης) απασχόλησης και σε εξάρτηση από επιδόματα
- Η διαδικασία ανάπτυξης των Δήμων μέσα από ένα μοντέλο μαζικού τουρισμού μετά την κατασκευή του αεροδρομίου Καστελλίου μπορεί να οδηγήσει στη αλλοίωση της πολιτισμικής ταυτότητας των τοπικών κοινωνιών, τη διάβρωση των παραδοσιακών τρόπων ζωής και την περιβαλλοντική επιβάρυνση
- Η παγίωση κοινωνικών ανισοτήτων ανάμεσα σε διαφορετικές επικράτειες των Δήμων (π.χ. παραθαλάσσιων οικισμών, αγροτοκτηνοτροφικών οικισμών και αστικών ή ημιαστικών κέντρων)
- Η περιβαλλοντική επιβάρυνση και οι κίνδυνοι της δημόσιας υγείας από την εκτεταμένη χρήση φυτοφαρμάκων σε ορισμένες περιοχές
- Η συνθήκη της αποστέρησης που ενισχύει συμπεριφορές βίας, παραβατικότητας και τοπικών εντάσεων
- Η υποβάθμιση ή το κλείσιμο των σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε μικρούς οικισμούς.

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η ενότητα αυτή βασίζεται σε αναλύσεις των στελεχών του Παρατηρητηρίου, Κ. Βλασάκη, Α. Λουκάκη, Σ. Παπαναστασίου και Κ. Κασσαπάκη. Τμήματα της παρουσιάστηκαν στις Ημερίδες του Παρατηρητηρίου στις Περιφερειακές Ενότητες Ρεθύμνου, Λασιθίου και Χανίων. Περισσότερες αναλύσεις είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του παρατηρητηρίου: <https://socialobservatory.crete.gov.gr/index.php?lang=gr&com=pub&c=1>

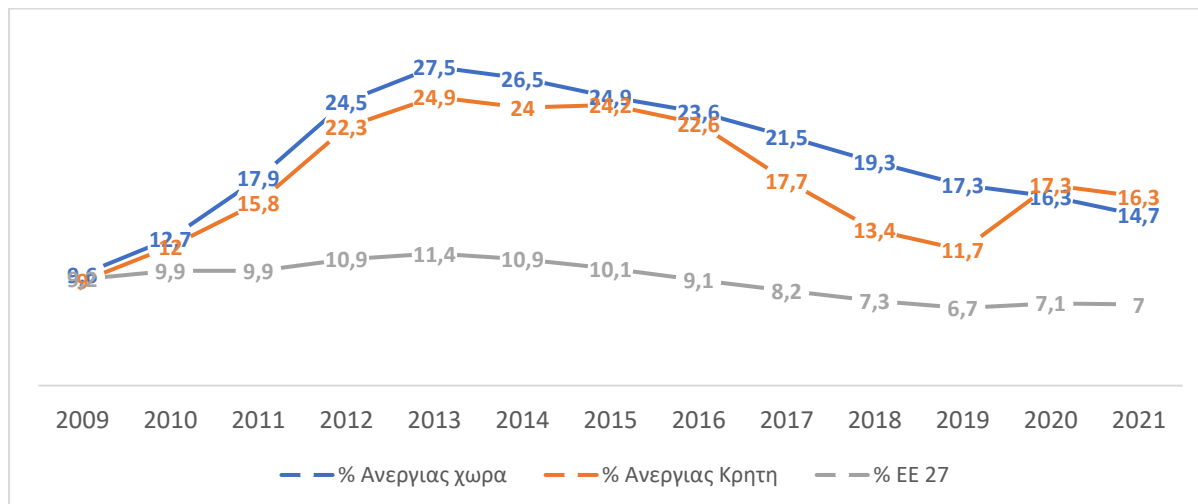
3.1 Ανεργία

α. Γενική Εικόνα της Ανεργίας στην Κρήτη

Σύμφωνα με τον ορισμό της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΕ, το ποσοστό ανεργίας εκφράζει τους ανέργους ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Οι άνεργοι αποτελούνται από άτομα ηλικίας 15-64 ετών που ήταν συνδυαστικά χωρίς εργασία, διαθέσιμοι για εργασία ή βρήκαν δουλειά σε περίοδο τριών μηνών. Οι απασχολούμενοι είναι άτομα ηλικίας 15-64 ετών που έκαναν δουλειά επί πληρωμή, κέρδος ή οικογενειακό όφελος για τουλάχιστον μια ώρα ή δεν ήταν στη δουλειά αλλά είχαν εργασία ή επιχείρηση από τις οποίες ήταν προσωπικά απών/απούσα.

Βάσει των προαναφερόμενων παρατηρήσεων, το ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια Κρήτης σημείωσε εξαιρετικά υψηλές τιμές ιδίως τα χρόνια της οικονομικής ύφεσης και της δημοσιονομικής προσαρμογής. Παρόλα αυτά είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι το ποσοστό ανεργίας στην Κρήτη για όλη την περίοδο είναι μικρότερο από τον Εθνικό Μέσο όρο. Στην συνέχεια παρατηρούμε ότι την περίοδο 2015-2019 η ανεργία στην Κρήτη μειώνεται με πολύ μεγαλύτερους ρυθμούς σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα (51,6% έναντι 30%). Αξιοσημείωτο όμως στοιχείο είναι ότι το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται την περίοδο 2019 - 2021, υπερβαίνοντας για πρώτη φορά την εθνική μέση τιμή (16,3%), προφανώς λόγω της εξάπλωσης του COVID-19, της μείωσης της τουριστικής κίνησης και της απώλειας κυρίως εποχικών θέσεων εργασίας.

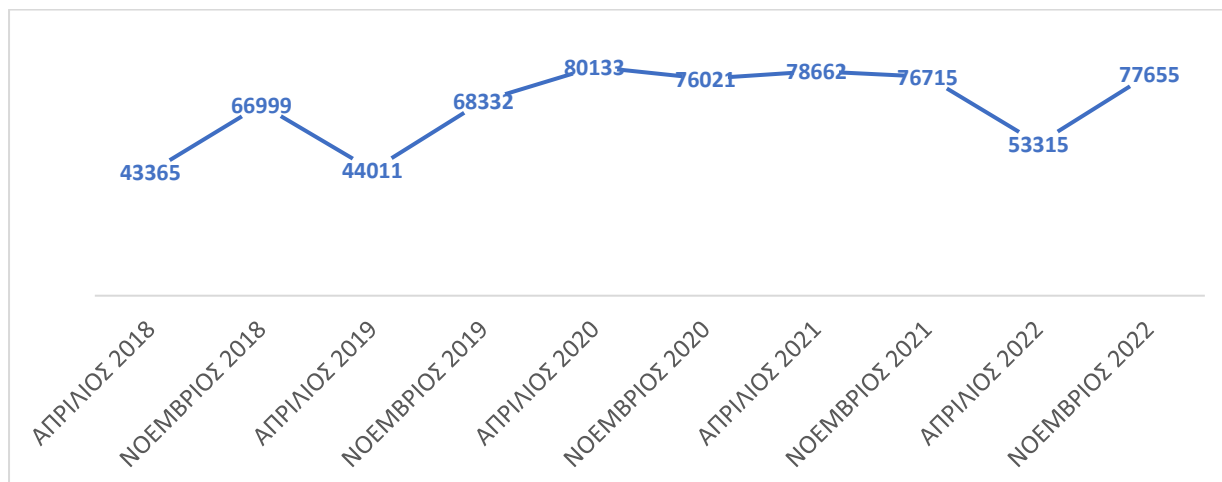
Διάγραμμα 3. 1 Ποσοστό ανεργίας σε Περιφέρεια Κρήτης, Ελλάδα και ΕΕ 27 (%)

Πηγή: Eurostat, 2023

Μελετώντας την εξέλιξη του αριθμού των εγγεγραμμένων στην ΔΥΠΑ ανέργων διαπιστώνουμε έντονες διακυμάνσεις μεταξύ τις θερινής και της χειμερινής περιόδου, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η ανεργία στην Κρήτη είναι κυρίως ένα εποχιακό φαινόμενο που σχετίζεται με την απασχόληση σε επαγγέλματα που σχετίζονται είτε με τον τουρισμό είτε με την εφοδιαστική αλυσίδα εξυπηρέτησης των επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον τουρισμό. Από τα παραπάνω εύκολα εξηγείται η μικρή πτώση των εγγεγραμμένων ανέργων κατά τα χρόνια της πανδημίας αφού τα ταξίδια και ο τουρισμός επηρεάστηκαν έντονα και το ίδιο εύκολα εξηγείται η μεγάλη πτώση τον Απρίλιο 2022 όπου η τουριστική κίνηση ομαλοποιήθηκε και επέστρεψε στα επίπεδα προ COVID-19.

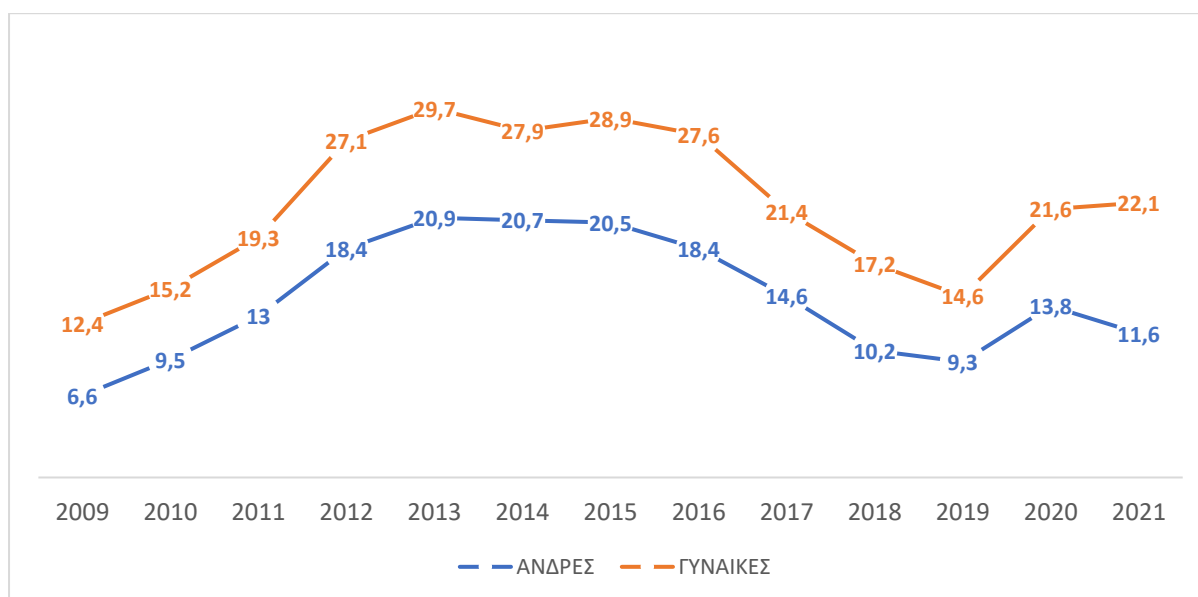
Διάγραμμα 3. 2 Εξέλιξη αριθμού εγγεγραμμένων ανέργων

Πηγή: ΔΥΠΑ, 2023

Εστιάζοντας στον παράγοντα φύλο εύκολα καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο από τους άντρες. Το γεγονός αυτό είναι κάτι που δεν θα πρέπει να προκαλεί έκπληξη καθώς το ίδιο συμβαίνει τόσο στην Ελλάδα (σε μεγαλύτερο βαθμό) όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (σε πολύ μικρότερο βαθμό). Αξίζει παρ' όλα αυτά να τονιστεί το γεγονός ότι οι κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές φαίνεται να επηρεάζουν εντονότερα τις γυναίκες απ' ό,τι τους άντρες καθώς βλέπουμε για την περίοδο 2016-2019 ότι η ανεργία στις γυναίκες παρουσιάζει μεγαλύτερη μείωση από τους άντρες. Παράλληλα την περίοδο της πανδημίας φαίνεται πως η ανεργία στις γυναίκες αυξάνεται περισσότερο από αυτή των αντρών. Παρόλα αυτά εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το 2021 και ενώ η οικονομία σταδιακά αρχίζει να ανακάμπτει από τις επιπτώσεις της πανδημίας, η ανεργία των γυναικών συνεχίζει να αυξάνεται σε αντίθεση με αυτή των ανδρών που μειώνεται. Το γεγονός αυτό δείχνει τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες σε σχέση με την απασχόληση.

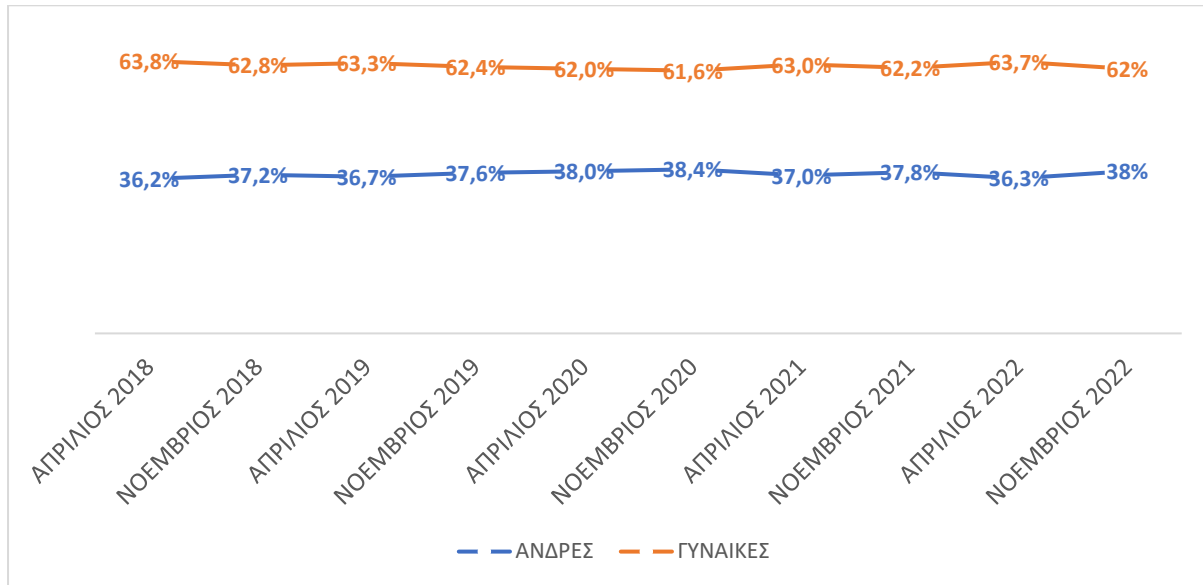
Διάγραμμα 3. 3 Ανεργία ανά φύλο διαχρονικά (%)

Πηγή: Eurostat, 2023

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και από την διαχρονική μελέτη του αριθμού των εγγεγραμμένων ανέργων στην Περιφέρεια Κρήτης, όπου σταθερά πάνω από το 60% των εγγεγραμμένων είναι γυναίκες. Το παραπάνω εύρημα φαίνεται να είναι ένα δομικό χαρακτηριστικό για την απασχόληση στην Περιφέρεια Κρήτης και δεν φαίνεται να επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις κρίσεις που μπορεί να ταλαιπωρούν κατά καιρούς την τοπική οικονομία.

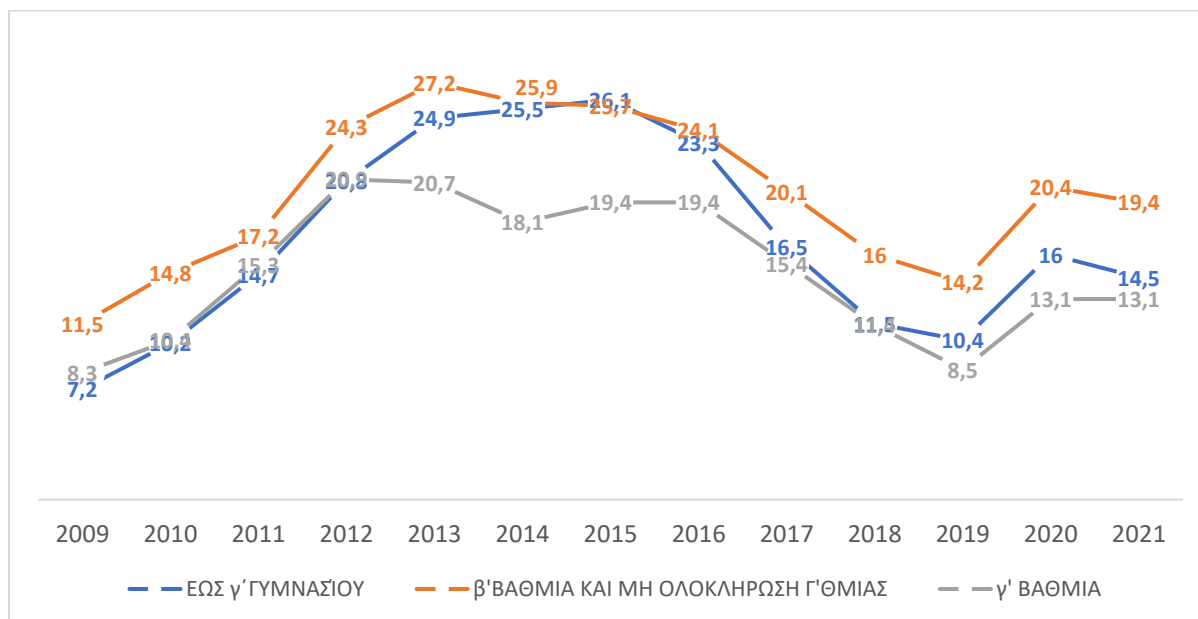
Διάγραμμα 3. 4 Εγγεγραμμένοι άνεργοι στην Περιφέρεια Κρήτης ανα Φύλο

Πηγή: ΔΥΠΑ, 2023

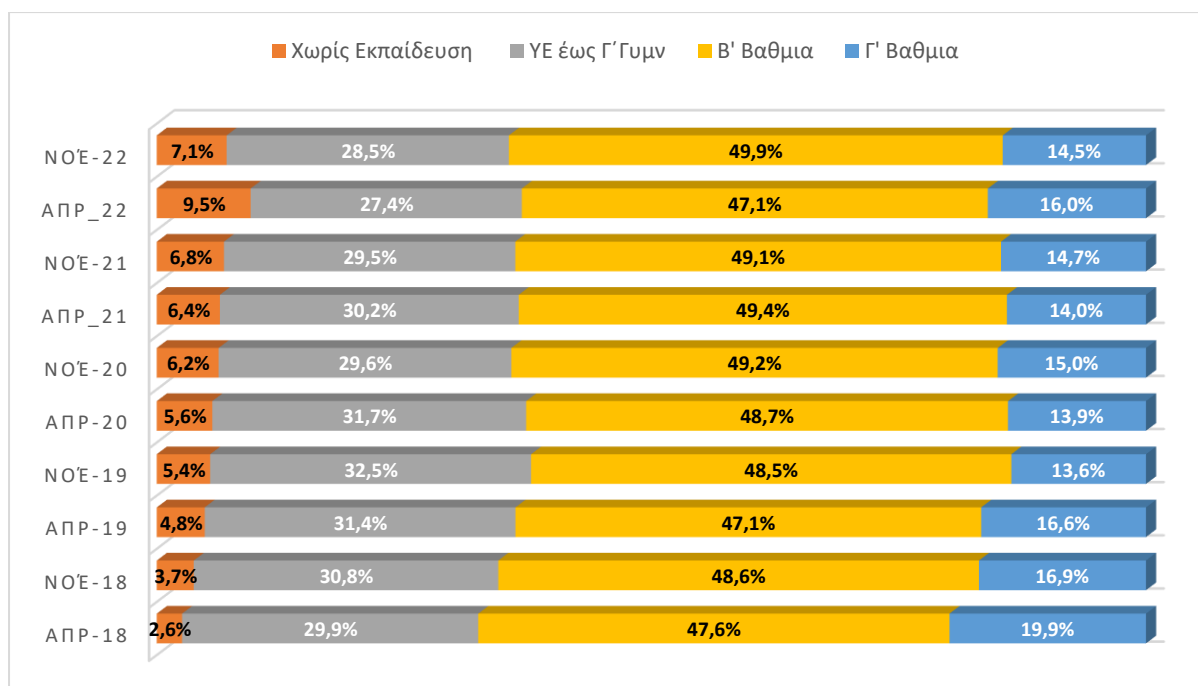
Σε σχέση τώρα με το επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων από τα στοιχεία των Διαγράμματος 3.5 και 3.6 προκύπτει ότι διαχρονικά το πρόβλημα είναι εντονότερο για τους αποφοίτους Β΄θμιας εκπαίδευσης, ενώ μικρότερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν όσοι έχουν ολοκληρώσει την Γ΄θμια εκπαίδευση. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι για το διάστημα 2020-2021 όπου η οικονομία αρχίζει σταδιακά να ανακάμπτει μετά το σοκ της πανδημίας παρατηρούμε ότι η μείωση της ανεργίας είναι αντιστρόφως ανάλογη με το εκπαιδευτικό επίπεδο. Όσο χαμηλότερο το εκπαιδευτικό επίπεδο τόσο μεγαλύτερος ο ρυθμός αύξησης της ανεργίας. Τα δεδομένα αυτά αποτελούν μια πρώτη τάση σε σχέση με την διακύμανση της ανεργίας (αριθμός εγγεγραμμένων ΔΥΠΑ) και θα χρειαστεί να επιβεβαιωθούν από τα πιο πρόσφατα δεδομένα που αφορούν το 2022 (δεν είναι ακόμα διαθέσιμα από την EUROSTAT).

Διάγραμμα 3. 5 Ποσοστό ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης

Πηγή: Eurostat, 2023

Διάγραμμα 3. 6 Εγγεγραμμένοι άνεργοι στην Περιφέρεια Κρήτης ανά Επίπεδο Εκπαίδευσης

Πηγή: ΔΥΠΑ, 2023

β. Ανεργία ανά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο

Εστιάζοντας στη μεταβολή της ανεργίας κατά τη διετία 2021-2022, διαπιστώνεται η μείωση της ανεργίας σε όλες τις περιφερειακές ενότητες την Κρήτης εκτός από την ΠΕ Λασιθίου.

Γενικά σε επίπεδο Περιφέρειας η μείωση αγγίζει το 3% με την μεγαλύτερη να καταγράφεται στην ΠΕ Ηρακλείου και την μικρότερη στην ΠΕ Χανίων.

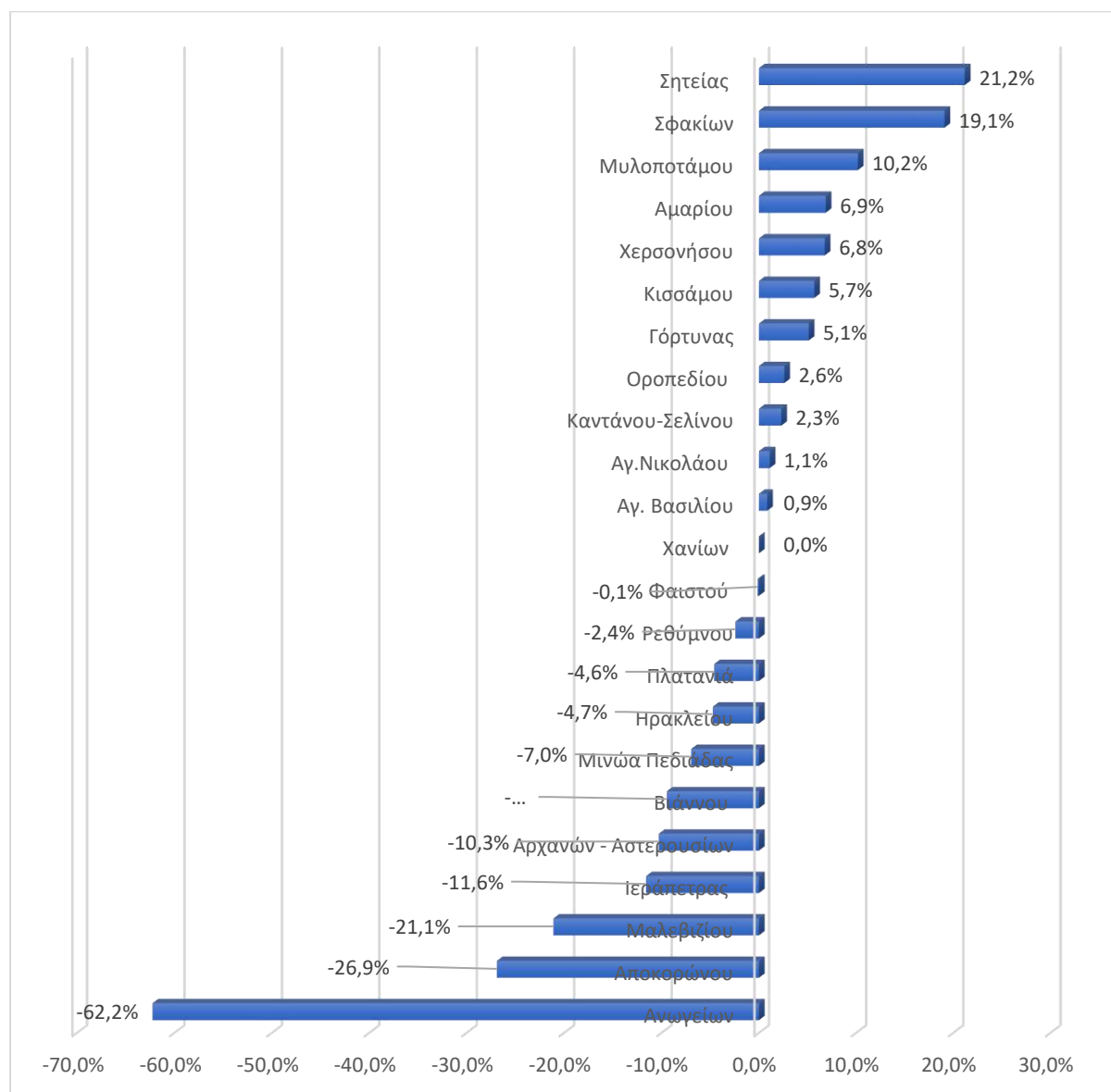
Πίνακας 3. 1 Μεταβολή ανεργίας ανά ΠΕ για την περίοδο 2018-2022

	Μεταβολή ανεργίας			
	18-19	19-20	20-21	21-22
ΠΕ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	4,3%	3,0%	8,1%	-4,5%
ΠΕ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	2,6%	4,0%	6,9%	1,4%
ΠΕ ΧΑΝΙΩΝ	3,4%	5,1%	9,4%	-1,3%
ΠΕ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	6,1%	4,4%	8,5%	-2,0%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ	4,2%	3,8%	8,3%	-2,7%

Πηγή: ΔΥΠΑ, 2023

Σε σχέση με την μεταβολή του αριθμού των εγγεγραμμένων ανέργων ανά Δήμο στην Περιφέρεια Κρήτης, γενικά μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν τρία ξεχωριστά μοτίβα. Το πρώτο αφορά τους δήμους οι οποίοι φαίνεται να αξιοποιούν το γενικότερο κλίμα οικονομικής ανάκαμψης της μετά covid-19 εποχής και να μειώνουν την ανεργία στο εσωτερικό τους όπως οι δήμοι Ανωγείων, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Μαλεβιζίου κ.α. Η δεύτερη ομάδα δήμων αφορά τις περιοχές όπου η ανεργία σταθεροποιείται ή παρουσιάζει ανεπαίσθητη μεταβολή όπως τους δήμους Χανίων, Φαιστού και Αγίου Βασιλείου. Η τελευταία ομάδα αποτελείται στην πλειονότητα της από μικρούς και πιο αποστερημένους δήμους όπου φαίνεται η ανεργία να αυξάνεται. Τέτοιοι δήμοι είναι οι δήμοι Σητείας, Σφακίων, Οροπεδίου κλπ.

Διάγραμμα 3. 7 Ποσοστό μεταβολής ανεργίας ανά Δήμο στην Περιφέρεια Κρήτης (2021-2022)

Πηγή: ΔΥΠΑ, 2023

3.2 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ ή ΚΕΑ)

Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (πλέον Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα) είναι ένα προνοιακό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και απευθύνεται σε νοικοκυριά που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα κριτήρια ένταξης του προγράμματος το ατομικό εισόδημα ανά μέλος της οικογένειας δεν μπορεί να ξεπερνά τα 200€ το μήνα. Το ατομικό ετήσιο εισόδημα είναι έως 2.400€ ετησίως. Επίσης μια τετραμελής οικογένεια για παράδειγμα, που αποτελείται από δύο ενήλικες και δύο παιδιά δεν μπορεί να έχει ετήσιο οικογενειακό

εισόδημα μεγαλύτερο των 4.800€. Το πρόγραμμα βασίζεται σε τρεις πυλώνες: α) την εισοδηματική ενίσχυση, β) τη διασύνδεση με υπηρεσίες κοινωνικής ένταξης, και γ) τη διασύνδεση με υπηρεσίες ενεργοποίησης που στοχεύουν στην ένταξη ή επανένταξη των δικαιούχων στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική επανένταξη.

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα δίνεται σε περίπου 273000 ευάλωτα νοικοκυριά στην Ελλάδα. Η κρατική μέριμνα για τη διασφάλιση συνθηκών στοιχειώδους διαβίωσης μέσω ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος προβλέπεται στο Άρθρο 21 του Συντάγματος. Ωστόσο, με την εισαγωγή του ΕΕΕ η προσοχή σε επίπεδο κοινωνικής προστασίας στρέφεται στους απόλυτα φτωχούς, παραγνωρίζοντας τη γενικότερη κοινωνική ευημερία της χώρας.

Σε επίπεδο Κρήτης, αν και ο αριθμός των αιτήσεων για τη χορήγηση του ΕΕΕ (ή ΚΕΑ) μειωνόταν κάθε έτος για την περίοδο πριν την πανδημία η αναστολή μεγάλου μέρους της οικονομικής δραστηριότητας και η επίδραση της πανδημίας στον τουρισμό είχαν ως συνέπεια την αύξηση τόσο του αριθμού των αιτήσεων όσο και του συνολικού αριθμού των ωφελούμενων. Αναλυτικότερα, σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης το 2020 υπήρχαν 25% λιγότερες αιτήσεις σε σχέση με το 2018, όμως την περίοδο 20-21 σημειώνεται μια αύξηση της τάξης του 25%. Σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων μεγαλύτερη αύξηση εντοπίζεται στην ΠΕ Ηρακλείου ενώ η μικρότερη στην ΠΕ Λασιθίου. Σε επίπεδο δήμων σε όλους τους δήμους της Κρήτης παρατηρείται είτε μικρότερη είτε μεγαλύτερη αύξηση.

Πίνακας 3. 2 Συνολικός αριθμός αιτήσεων χορήγησης ΕΕΕ ανά δήμο (2018-2021)

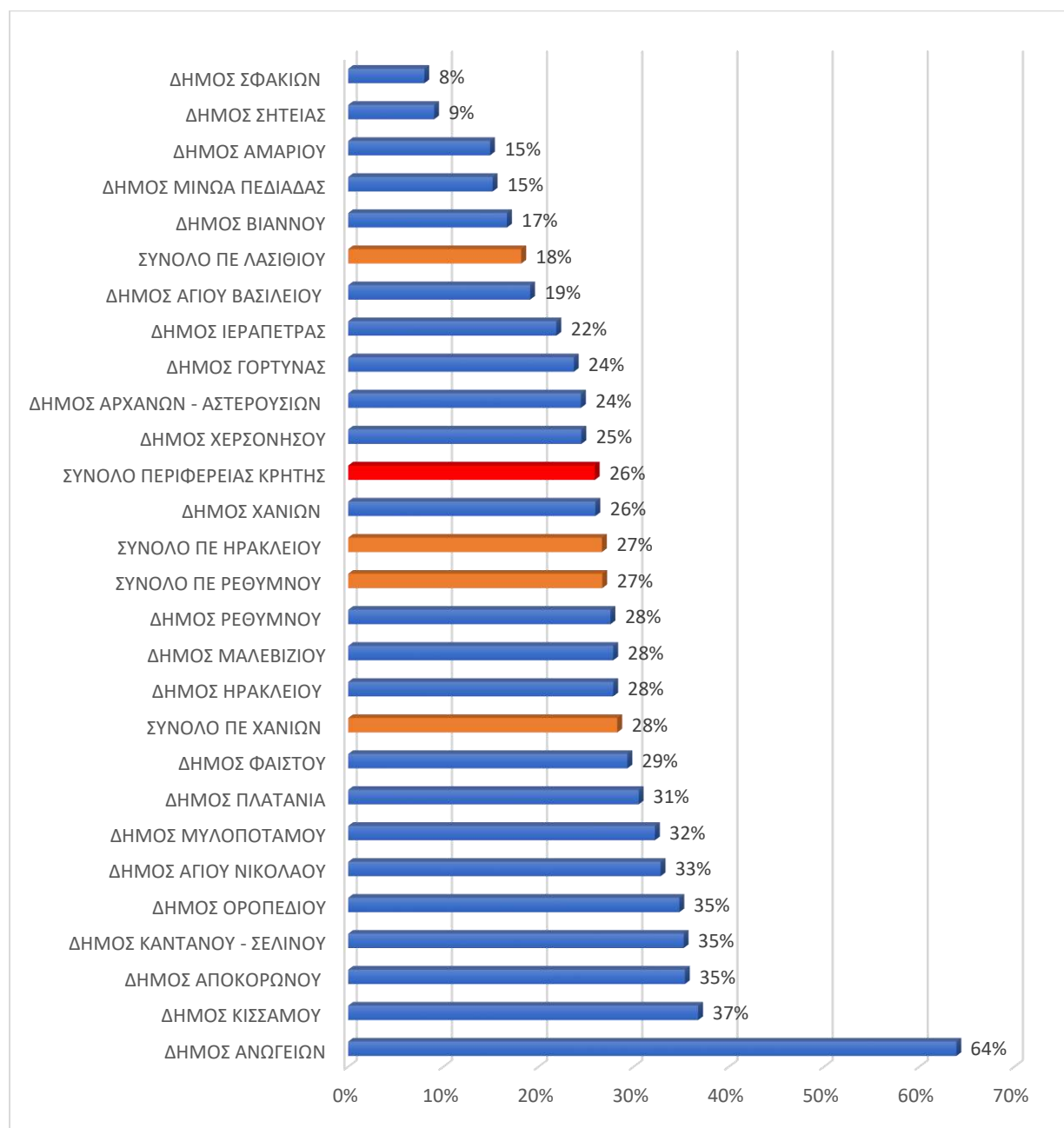
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΕΕΕ ΑΝΑ ΔΗΜΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2018-2021					
ΔΗΜΟΙ	2018	2019	2020	2021	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΝΩΝ - ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	412	358	265	332	25%
ΔΗΜΟΣ ΒΙΑΝΝΟΥ	126	95	67	77	15%
ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	569	482	267	332	24%
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	4949	4173	2999	3819	27%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΛΕΒΙΖΙΟΥ	430	394	358	464	29%
ΔΗΜΟΣ ΜΙΝΩΑ ΠΕΔΙΑΔΑΣ	340	353	271	305	13%
ΔΗΜΟΣ ΦΑΙΣΤΟΥ	592	683	491	645	31%
ΔΗΜΟΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ	368	266	242	295	22%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	7785	6803	4959	6268	26%
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ	197	152	135	176	31%
ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ	577	538	460	548	19%
ΔΗΜΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ	29	34	42	51	22%

ΔΗΜΟΣ ΣΗΤΕΙΑΣ	407	461	422	467	11%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1211	1185	1058	1242	17%
ΔΗΜΟΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ	190	169	157	209	33%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΤΑΝΟΥ - ΣΕΛΙΝΟΥ	91	63	58	75	28%
ΔΗΜΟΣ ΚΙΣΣΑΜΟΥ	156	134	119	164	38%
ΔΗΜΟΣ ΠΛΑΤΑΝΙΑ	82	93	91	113	24%
ΔΗΜΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ	12	14	12	14	14%
ΔΗΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	1593	1230	1050	1285	22%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕ ΧΑΝΙΩΝ	2124	1702	1488	1860	25%
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	165	161	134	166	24%
ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΙΟΥ	30	33	34	40	17%
ΔΗΜΟΣ ΑΝΩΓΕΙΩΝ	25	23	16	25	57%
ΔΗΜΟΣ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ	78	71	50	68	36%
ΔΗΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	817	584	498	610	22%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	1115	872	732	908	24%
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ	12235	10563	8236	10278	25%

Πηγή: ΗΔΙΚΑ 2022

Πιο αποκαλυπτικά είναι τα δεδομένα για τον αριθμό των ωφελούμενων του ΕΕΕ, τα οποία καταδεικνύουν τις δυσχαιρείς επιπτώσεις της πανδημίας στο επίπεδο διαβίωσης των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων τα οποία υπέφεραν περισσότερο. Η γενική εικόνα δείχνει ότι ο αριθμός των ατόμων που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας αυξήθηκε κατά 26%. Η μεγαλύτερη αύξηση εντοπίζεται στον Δήμο Ανωγείων (64%) με τους δήμους Κισσάμου, Αποκορώνου και Καντάνου-Σελίνου να ακολουθούν. Μικρότερη αύξηση φαίνεται στους δήμους Σητείας, Σφακίων και Αμαρίου η οποίοι όμως ήδη αντιμετώπιζαν έντονα ζητήματα αποστέρησης και την περίοδο πριν την πανδημία.

Διάγραμμα 3. 8 Μεταβολή συνολικού αριθμού δικαιούχων ΕΕΕ (ή ΚΕΑ) (2020-2021)

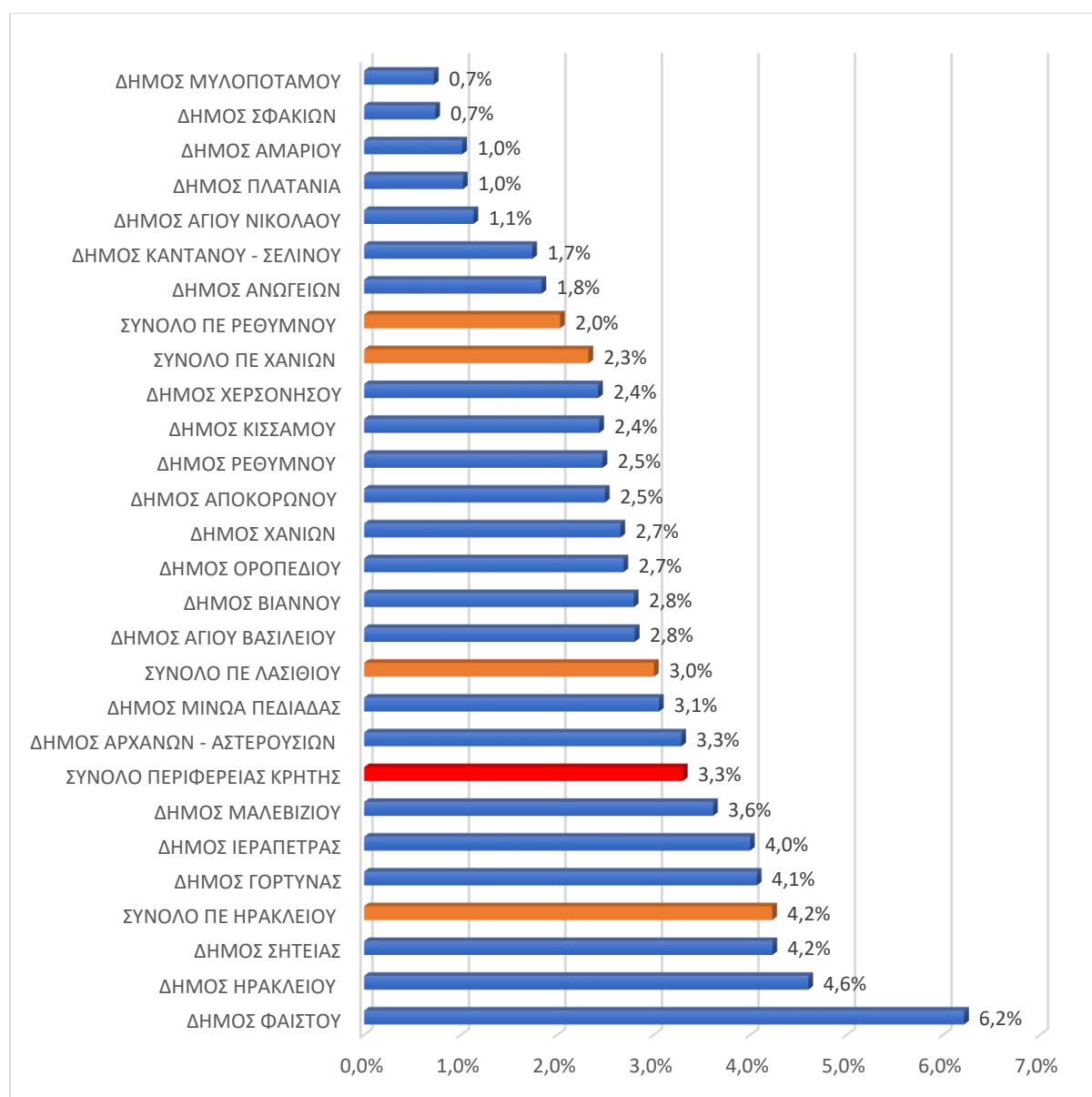
Πηγή: ΗΔΙΚΑ 2022

Μετά την τελευταία αύξηση ο συνολικός αριθμός των αιτήσεων έφτανε τις 10278 κατά το έτος 2021. Όσον αφορά τους δικαιούχους του επιδόματος του αντίστοιχου έτους, αυτοί ανέρχονταν σε 19251 (σύνολο μελών νοικοκυριών). Κατά συνέπεια, από τα στοιχεία προκύπτει (με βάση τα στοιχεία εισοδήματος και περιουσίας) αρκετά νοικοκυριά διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας. Αν λάβουμε υπόψη ότι ο συνολικός πληθυσμός στην Κρήτη ανέρχεται σε 617360 κατοίκους (απογραφή 2011) ο συνολικός αριθμός των δικαιούχων για το έτος 2021 αποτελεί περίπου το 3,1% του πληθυσμού. Το Διάγραμμα 3.9 παρακάτω

παρουσιάζει την ποσοστό του πληθυσμού της Κρήτης με βάση των απογραφή του 2021 το οποίο λαμβάνει το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.

Σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων το μεγαλύτερο πρόβλημα εντοπίζεται στην Π.Ε. Ηρακλείου (4,2%) ενώ καλύτερη είναι η κατάσταση στις Π.Ε. Ρεθύμνου (2%) και Χανίων (2,3%). Σε επίπεδο δήμων, εντονότερα βιώνουν το πρόβλημα οι κάτοικοι των δήμων Φαιστού (6,2%), Ηρακλείου (4,3%) και Σητείας (4,2%) ενώ η μικρότερη αναλογία πληθυσμού – δικαιούχων (μέλη οικογενειών) σημειώνεται στους δήμους Σφακίων και Μυλοποτάμου (0,7%).

Διάγραμμα 3. 9 Ποσοστό δικαιούχων ΕΕΕ ανά δήμο, ΠΕ και Κρήτης, για το έτος 2021 σε σχέση με τον πληθυσμό του δήμου, των ΠΕ και της Κρήτης, κατά την απογραφή του 2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2023, ΗΔΙΚΑ 2022

3.3 Επίδομα στέγασης

Παράλληλα με το ΕΕΕ χορηγείται και το επίδομα στέγασης σε υψηλό αριθμό νοικοκυριών. Πρόκειται για είναι προνοιακό πρόγραμμα επιδότησης ενοικίου για τα νοικοκυριά που μισθώνουν την κύρια κατοικία τους¹. Πρόκειται για παροχή με κριτήρια επιλεξιμότητας² των δικαιούχων η οποία για το έτος 2021 απευθύνεται σε 37216 κατοίκους της Κρήτης καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 15% σε σχέση με τους δικαιούχους του 2020. Αριθμός αυτός αντιστοιχεί περίπου στο 6,4% των κατοίκων του νησιού (αναλογικά με βάση τον πληθυσμό της Κρήτης, σύμφωνα με την απογραφή του 2021). Σε σχέση με τους δικαιούχους ανά Περιφερειακή Ενότητα μεγαλύτερη συγκέντρωση δικαιούχων εντοπίζεται στην ΠΕ Λασιθίου (8%) ενώ ακολουθούν οι ΠΕ Ρεθύμνου (6,9%), Χανίων (6,5%) και Ηρακλείου (5,8%). Σε σχέση με την κατάσταση σε επίπεδο δήμου ένα πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι σύμφωνα με τα δεδομένα του Διαγράμματος 3.10 οι δικαιούχοι είναι περισσότεροι σε δήμους μεγάλων πόλεων σε σχέση με τους περιφερειακούς δήμους. Σημειώνεται παρόλα αυτά ότι η ανάγκη καταγράφεται σε όλους τους Δήμους. Παρατηρούμε ωστόσο ότι μεγαλύτερη συγκέντρωση σημειώνεται στους Δήμους Χανίων (11,1%) και

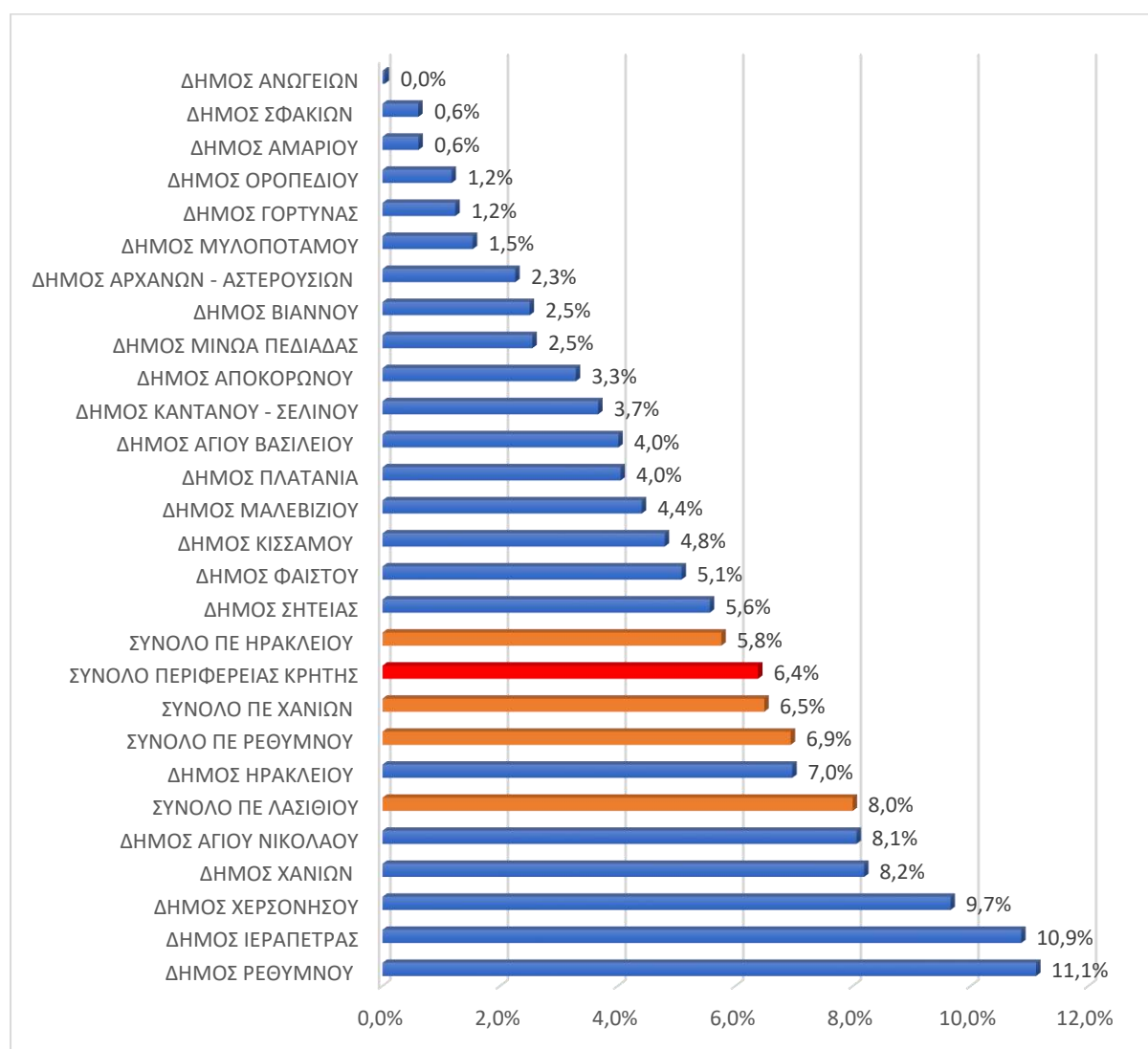
¹ ΦΕΚ 792/6-3-2019, (Αριθμ. Απόφασης: Αριθμ. Δ13οικ.10747/256), «καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για την εφαρμογή προγράμματος Επιδόματος Στέγασης», άρθρο 1.

² ΦΕΚ 792/6-3-2019 (Αριθμ. Απόφασης: Αριθμ. Δ13οικ.10747/256) «καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για την εφαρμογή προγράμματος Επιδόματος Στέγασης», άρθρο 4 «κριτήρια ένταξης στο πρόγραμμα»: Το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού, όπως υπολογίζεται για τους σκοπούς της ένταξης στο πρόγραμμα στέγασης, δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 7.000 ευρώ για μονοπρόσωπο νοικοκυριό, προσαυξανόμενο κατά 3.500 ευρώ για κάθε μέλος του νοικοκυριού. Στη μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται επιπλέον προσαύξηση 3.500 ευρώ για το πρώτο ανήλικο μέλος του νοικοκυριού. Στο νοικοκυριό με απροστάτευτο/α τέκνο/α ορίζεται επιπλέον προσαύξηση 3.500 ευρώ για κάθε απροστάτευτο τέκνο. Το συνολικό εισόδημα δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 21.000 ευρώ ετησίως, ανεξαρτήτως της σύνθεσης του νοικοκυριού. Η συνολική φορολογητέα αξία της ακίνητης περιουσίας του νοικοκυριού στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, όπως αυτή προσδιορίζεται για τον υπολογισμό του συμπληρωματικού ΕΝ.Φ.Ι.Α. με τις διατάξεις του ν. 4223/2013 (Α' 287) και προκύπτει από την τελευταία εκδοθείσα πράξη προσδιορισμού φόρου, δεν μπορεί να υπερβαίνει στο σύνολο της το ποσό των 120.000 ευρώ για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό, προσαυξανόμενη κατά 15.000 ευρώ για κάθε πρόσθετο μέλος και έως του ποσού των 180.000 ευρώ. Το συνολικό ύψος των καταθέσεων του νοικοκυριού ή/και η τρέχουσα αξία μετοχών, ομολόγων κτλ, όπως προκύπτουν από την τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος, δεν μπορεί να υπερβαίνει τα όρια του κατωτέρω πίνακα για κάθε τύπο νοικοκυριού, μέχρι και το ποσό των 21.000 ευρώ. Το συνολικό ποσό από τόκους καταθέσεων των μελών του νοικοκυριού σε όλα τα πιστωτικά ιδρύματα της χώρας ή του εξωτερικού, όπως έχουν δηλωθεί στην τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος (Ε1), δεν μπορεί να υπερβαίνει ετησίως το ποσό που προκύπτει από τον κατωτέρω μαθηματικό τύπο: Ετήσιος τόκος = όριο καταθέσεων για κάθε τύπο νοικοκυριού * μέσο ετήσιο καταθετικό επιτόκιο /100. Ως έτος υπολογισμού του μέσου καταθετικού επιτοκίου ορίζεται εκείνο στο οποίο αντιστοιχεί η τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος. Δεν γίνονται δεκτές αιτήσεις νοικοκυριών, τα μέλη των οποίων, βάσει της τελευταίας εκκαθαρισμένης δήλωσης φορολογίας εισοδήματος:

- εμπίπτουν στις διατάξεις του φόρου πολυτελούς διαβίωσης,
- δηλώνουν δαπάνες για αμοιβές πληρωμάτων σκαφών αναψυχής,
- δηλώνουν δαπάνες άνω των χιλίων πεντακοσίων (1.500) ευρώ για δίδακτρα σε ιδιωτικά σχολεία,
- δηλώνουν δαπάνες για οικιακούς βοηθούς, οδηγούς αυτοκινήτων, δασκάλους και λοιπό προσωπικό, όπως αυτές προσδιορίζονται στους αντίστοιχους κωδικούς του εντύπου Ε1.

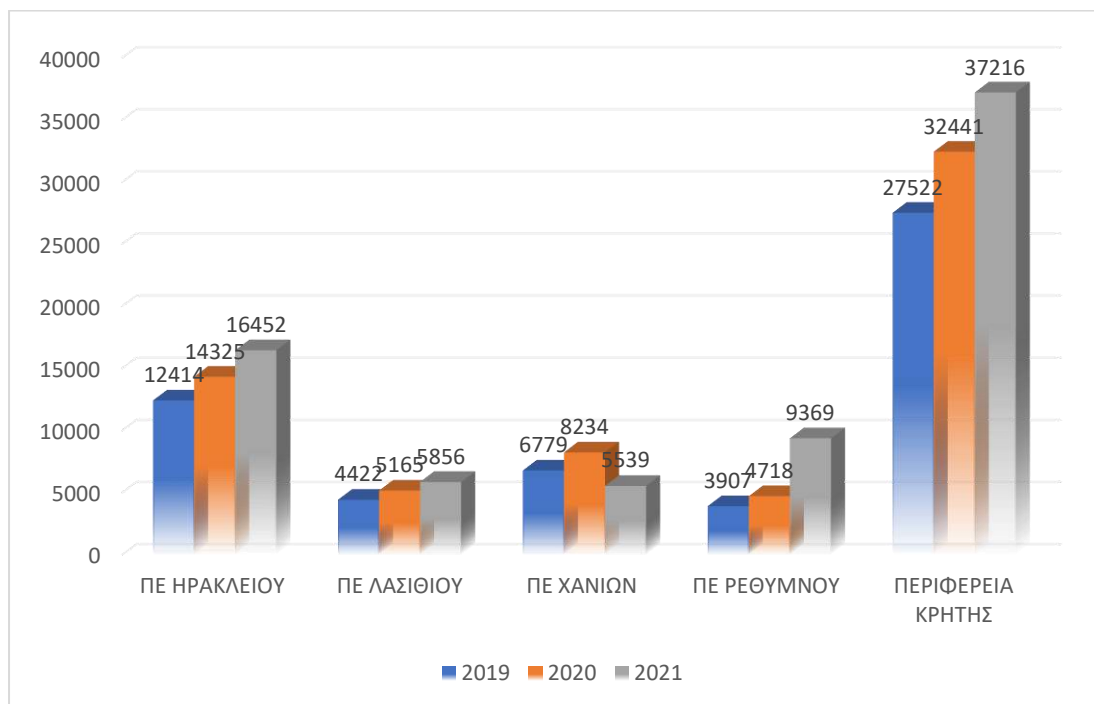
Ιεράπετρας (10,9%), και Χερσονήσου (97%) με τους δήμους Αγίου Νικολάου και Ηρακλείου να ακολουθούν (8,1% και 7% αντίστοιχα). Στον αντίποδα ελάχιστοι είναι αυτοί που λαμβάνουν το επίδομα στέγασης στους Δήμους Ανωγείων (μόλις 3 άτομα), Σφακίων και Αμαρίου (λιγότερο από 0,6%). Πιθανή εξήγηση της για αυτό το φαινόμενο αποτελεί η αστικότητα των δήμων, καθώς στις μεγάλες πόλεις το ποσοστό ιδιοκατοίκησης είναι αρκετά μικρότερο σε σύγκριση με τις αγροτικές περιοχές. Συνεπώς, τα μικρότερα ποσοστά χορήγησης του επιδόματος σε μια σειρά περιφερειακών δήμων δεν υποδηλώνει την απουσία ανάγκης αλλά μπορεί να εξηγηθεί βάσει άλλων παραγόντων. Το επίδομα στέγασης προσφέρει μια ρεαλιστική αποτύπωση του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων της Κρήτης, καθώς χορηγείται με εισοδηματικά κριτήρια που δεν εντάσσονται στην ακραία φτώχεια, όπως για παράδειγμα ότι το συνολικό ετήσιο εισόδημα για μια οικογένεια με δύο παιδιά μπορεί να φτάσει έως τις 17.500€ ή η συνολική αξία της ακίνητης περιουσίας τους να μην υπερβαίνει τα 165.000€, υποδηλώνοντας την οικονομική κατάσταση αρκετών νοικοκυριών στην Κρήτη, ιδιαίτερα στην περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου. Το κατώτατο εισοδηματικό όριο για τη λήψη του επιδόματος στέγασης ορίζεται στα 7.000 ευρώ για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό δηλαδή πάνω από το επίσημο όριο της φτώχειας στη χώρα όπως αυτό ορίζεται ετησίως από την ΕΛΣΤΑΤ (για το έτος 2021 το όριο φτώχειας σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ είναι 5.251 ευρώ για μονοπρόσωπα νοικοκυριά).

Διάγραμμα 3. 10 Αναλογία δικαιούχων επιδόματος στέγασης για το έτος 2021 ανά Δήμο και ΠΕ σε σχέση με τον πληθυσμό του δήμου και της ΠΕ σύμφωνα με την απογραφή του 2021

Πηγή: ΗΔΙΚΑ 2022, ΕΛΣΤΑΤ 2022

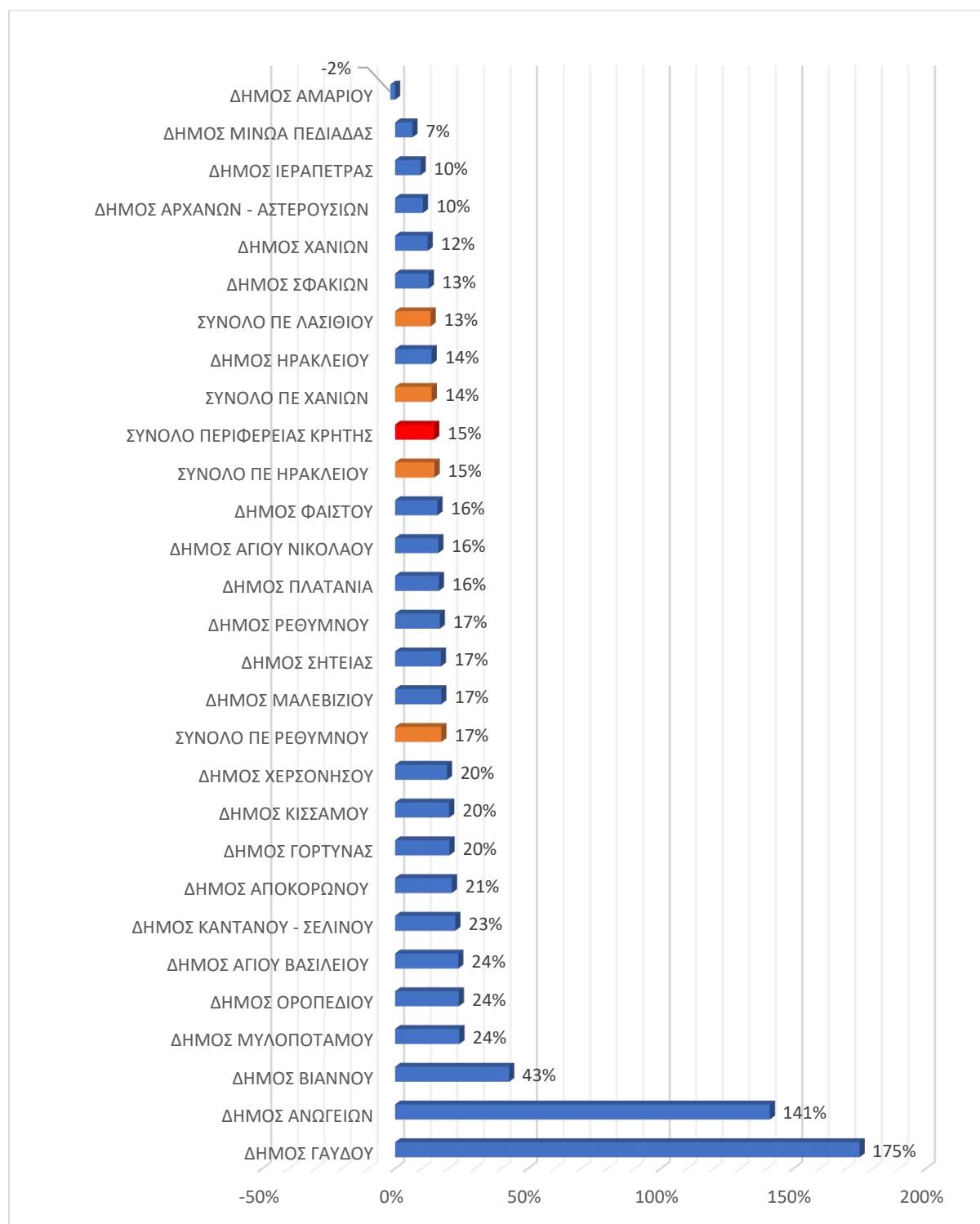
Γράφημα 3. 1 Συνολικός Αριθμός δικαιούχων επιδόματος Στέγασης (2019-2020)

Πηγή: ΗΔΙΚΑ, 2022

Η επιδείνωση της κατάστασης φτώχειας και αποστέρησης στην Κρήτη αποτυπώνεται στο παρακάτω Διάγραμμα 3.11, όπου η μέση αύξηση σε επίπεδο περιφέρειας Κρήτης είναι 15% ενώ μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στις Π.Ε. Ρεθύμνου και Ηρακλείου (17% και 15% αντίστοιχα). Σε επίπεδο Δήμων, μόνο στο Δήμο Αμαρίου παρατηρείται μείωση του αριθμού των δικαιούχων (-2%) ενώ η μεγαλύτερη αύξηση εντοπίζεται στους δήμους Ανωγείων και Γαύδου όπου υπερδιπλασιάστηκαν οι ωφελούμενοι αλλά πρόκειται για μικρό αριθμό ωφελούμενων.

Διάγραμμα 3. 11 Μεταβολή του αριθμού των δικαιούχων Επιδόματος Στέγασης (2020-2021)

Πηγή: ΗΔΙΚΑ, 2022

3.4 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά από την ανάλυση των παραπάνω στοιχείων προκύπτει ότι η ανεργία σε καιρούς κανονικότητας η ανεργία στην Κρήτη είναι ένα εποχικό φαινόμενο που σχετίζεται άμεσα με την εργασία στον τουριστικό τομέα. Συνεπώς κατά την τουριστική περίοδο η ανεργία μειώνεται θεαματικά ενώ κατά την χειμερινή με όπου οι τουριστικές επιχειρήσεις δεν λειτουργούν αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των ανέργων. Αν εξαιρέσουμε τα τουριστικά επαγγέλματα και εστιάσουμε στο προφίλ των κοινών ανέργων προκύπτει ότι η ανεργία στην Κρήτη πλήττει περισσότερο τους Έλληνες σε σχέση με τους μετανάστες, τις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες και την ηλικιακή κατηγορία 30-44. Σχεδόν ίδιο είναι και το προφίλ των μακροχρόνια ανέργων με μόνη διαφοροποίηση ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνεται να συνδέεται με την μακροχρόνια ανεργία και ειδικότερα οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι μετά την σημαντική επίδραση της πανδημίας στην αύξηση του αριθμού των ανέργων το 2020 επέρχεται μια σημαντική μείωση – διόρθωση. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η ανεργία είναι κυρίως εποχιακή και συνδεδεμένη με τον τουρισμό, το 2022 ήταν μια αρκετά καλή χρονιά για τον τουρισμό όπου σχεδόν επανήλθε στα επίπεδα προ πανδημίας συνεπώς χρειάστηκαν περισσότεροι εργαζόμενοι γεγονός που επιφέρει την μείωση του αριθμού των ανέργων.

Σε σχέση με το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, τα στοιχεία μας δείχνουν ότι σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης οι δικαιούχοι προ πανδημίας χρόνο με τον χρόνο μειώνονταν. Όμως οι αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας επέφεραν την υποβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης για μεγάλο μέρος της κοινωνίας της Κρήτης. Λαμβάνοντας υπόψιν τα στοιχεία 2021, ο αριθμός των ατόμων που βιώνει την ακραία φτώχεια και αποστέρηση αυξάνεται (το επίδομα δίνεται με βάση τα δηλωθέντα εισοδήματα τα οποία εμπίπτουν στον ορισμό της ακραίας φτώχειας).

Τα στοιχεία για την χορήγηση του επιδόματος Στέγασης στην ουσία επιβεβαιώνουν τα όσα αναφέρονται παραπάνω για την αύξηση του αριθμού των νοικοκυριών που επηρεάστηκαν αρνητικά από τις επιπτώσεις της πανδημίας και που διαβιών κάτω ή στις παρυφές των ορίων της φτώχειας. Αναλυτικότερα, σε επίπεδο Κρήτης παρουσιάζεται αύξηση των δικαιούχων επιδόματος στέγασης γεγονός το οποίο υποδηλώνει αύξηση της ανάγκης από χρόνο σε χρόνο. Παράλληλα, παρατηρείται ότι το επίδομα αυτό σχετίζεται με την αστικότητα

αφού μεγαλύτερος αριθμός δικαιούχων εμφανίζεται στις αστικές περιοχές της Κρήτης όπου η ιδιοκατοίκηση εμφανίζεται σε μικρότερα ποσοστά σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές.

4^η ΕΝΟΤΗΤΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ. ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑΓΚΩΝ. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΨΗ ΑΝΑΓΚΩΝ.

Η ενότητα αυτή βασίζεται σε αναλύσεις των στελεχών του Παρατηρητηρίου, Κ. Βλασάκη, Α. Λουκάκη, Σ. Παπαναστασίου και Κ. Κασσαπάκη. Τμήματα της παρουσιάστηκαν στις Ημερίδες του Παρατηρητηρίου στις Περιφερειακές Ενότητες Ρεθύμνου, Λασιθίου και Χανίων. Περισσότερες αναλύσεις είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του παρατηρητηρίου:

<https://socialobservatory.crete.gov.gr/index.php?lang=gr&com=pub&c=1>

4.1 Η περίπτωση των Κέντρων Κοινότητας

Σύμφωνα με τον κανονισμό ίδρυσης και λειτουργίας, τα Κέντρα Κοινότητας είναι δομές που σχεδιάστηκαν από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, ιδρύθηκαν σε Δήμους και χρηματοδοτούνται από το ΕΣΠΑ 2014-2020. Το Κέντρο Κοινότητας είναι το πρώτο σημείο επαφής του πολίτη με την κοινωνική υπηρεσία του κάθε Δήμου. Εκεί ο πολίτης μπορεί να ενημερωθεί για όλα τα επιδόματα που δικαιούται, όλους τους φορείς, υπηρεσίες και προγράμματα που του παρέχουν κοινωνική φροντίδα οποιαδήποτε μορφής, σε επίπεδο Δήμου, Περιφέρειας ή επικράτειας.

Στο Κέντρο Κοινότητας του κάθε Δήμου μπορούν να απευθύνονται όλοι οι πολίτες της περιοχής, οι οποίοι αντιμετωπίζουν κάποιο κοινωνικό πρόβλημα οι ίδιοι ή μέλη της οικογένειάς τους (ανεργία, οικονομική αδυναμία, έλλειψη στέγης, προβλήματα διαβίωσης λόγω αναπηρίας ή γήρατος) και χρειάζονται τη συνδρομή της κράτους. Συγχρόνως, τα Κέντρα Κοινότητας παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής στήριξης σε θέματα όπως η προσέγγιση της τοπικής αγοράς για εύρεση εργασίας, η δημιουργία ευκαιριών για νέους ώστε να ξεκινήσουν την επαγγελματική τους ζωή, προβλήματα ενδοοικογενειακής βίας ή οικογενειακών δυσαρμονιών, ζητήματα νομικού χαρακτήρα, μαθησιακή στήριξη παιδιών και εφήβων, διοργάνωση τοπικών εκδηλώσεων με επιμορφωτικό, ενημερωτικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Στα Κέντρα Κοινότητας με παραρτήματα για Ρομά και Μετανάστες οι αντίστοιχοι πληθυσμοί μπορούν να απευθύνονται για πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες, οι οποίες έχουν σχέση με τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν με στόχο την αναβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου και την πλήρη κοινωνική τους ένταξη.

Πολλά Κέντρα Κοινότητας ορεινών ή νησιωτικών Δήμων διαθέτουν και κινητή μονάδα που εξυπηρετεί τους πολίτες των πιο απομακρυσμένων περιοχών οι οποίοι δεν χρειάζεται έτσι να μετακινηθούν στην έδρα του Δήμου. Σε ότι αφορά την περίπτωση των Κέντρων Κοινότητας στην περιφέρεια Κρήτης δυστυχώς τέτοιες μονάδες δεν έχουν αναπτυχθεί δημιουργώντας πρόβλημα προσβασιμότητας σε αρκετούς κατοίκους της υπαίθρου. Το πρόβλημα γίνεται ακόμα μεγαλύτερο αν αναλογιστεί κανείς ότι δεν έχουν όλοι οι δήμοι της Κρήτης Κέντρο Κοινότητας ή οργανωμένη Κοινωνική Υπηρεσία.

Στον Χάρτη 4.1 παρουσιάζεται η θέση των Κέντρων Κοινότητας (ροζ απεικόνιση). Με μια πρώτη προσεκτική ματιά προκύπτει ότι όλο το νότιο κομμάτι των Π.Ε. Χανίων και Ρεθύμνης δεν έχουν πρόσβαση σε Κέντρα Κοινότητας. Ομοίως πρόσβαση στα κέντρα κοινότητας στερούνται και οι κάτοικοι μικρών και ορεινών δήμων όπως οι Δήμοι Ανωγείων, Οροπεδίου και Βιάννου. Η μη ύπαρξη Κέντρων Κοινότητας σε αρκετούς Δήμους της Κρήτης δημιουργεί σημαντικά προβλήματα σε σχέση με την ενημέρωση και την πρόσβαση των πολιτών σε κοινωνικές παροχές και δικαιώματα. Παράλληλα, η έλλειψη των Κέντρων Κοινότητας προξενεί προβλήματα σε υπηρεσιακό επίπεδο καθώς και σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών καθώς οι κάτοικοι των ανωτέρω περιοχών αναγκάζονται να απευθυνθούν σε Κέντρα Κοινότητας όμορων ή κοντινών δήμων ώστε να καλύψουν τις ανάγκες τους. Αυτό έχει ως συνέπεια να αυξάνεται ο όγκος εργασίας σε αυτά τα Κέντρα Κοινότητας με αποτέλεσμα αφενός να παρατηρούνται καθυστερήσεις στην διεκπεραίωση των υποθέσεων και αφετέρου των περιορισμό των προσφερόμενων υπηρεσιών από τα κέντρα κοινότητας τα οποία αντί για την ανάπτυξη δράσεων παρέμβασης στην κοινότητα καταλήγουν να λειτουργούν ως ΚΕΠ παροχών και επιδομάτων.

Χάρτης 4. 1 Θέση Κέντρων Κοινότητας (2021)

Πηγή: Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης,
<https://socialobservatory.crete.gov.gr/index.php?lang=gr&com=pages&item=64>

Παρόμοια και ίσως μεγαλύτερη επιβάρυνση στα Κέντρα Κοινότητας προκύπτει και από την απουσία οργανωμένων κοινωνικών υπηρεσιών σε αρκετούς δήμους της Κρήτης όπως αυτοί παρουσιάζονται από τον παρακάτω Χάρτη (4.2), όπου με το σκούρο σύμβολο σημειώνεται η παρουσία οργανωμένης κοινωνικής υπηρεσίας, ενώ με την ροζ τελεία η απουσία της

Χάρτης 4. 2 Θέση Δήμων με οργανωμένες και μη οργανωμένες Κοινωνικές Υπηρεσίες (2021)

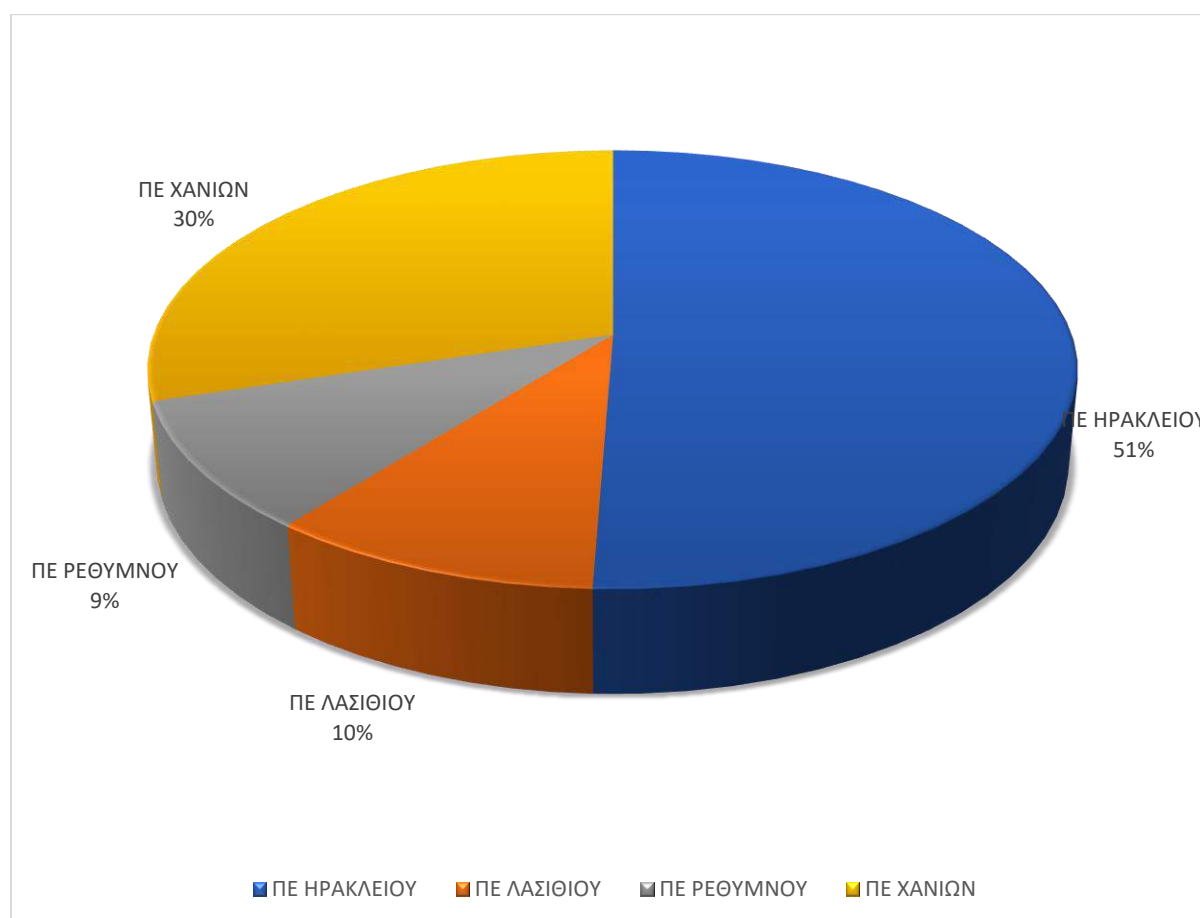

Πηγή: Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης, Χαρτογράφηση στο GIS Crete, <https://socialobservatory.crete.gov.gr>

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των εξυπηρετούμενων στα κέντρα κοινότητας ως μια ένδειξη του κοινωνικο-οικονομικού προφίλ των πιο ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού της Κρήτης. Η λογική πίσω από αυτή την προσπάθεια αντλείται από την παραδοχή ότι μόνο όσοι έχουν κάποια ανάγκη (κυρίως σχετιζόμενη με την αίτηση για ΕΕΕ ή ΤΕΒΑ) επισκέπτονται τα Κέντρα Κοινότητας άρα τα χαρακτηριστικά των εξυπηρετούμενων από τα Κέντρα Κοινότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την σκιαγράφηση του προφίλ των πιο αδύναμων μελών της κοινωνίας της Κρήτης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου εργασίας ο συνολικός αριθμός των εγγεγραμμένων στα Κέντρα κοινότητας του νησιού ανέρχεται στις 43.596 άτομα. Η κατανομή των ατόμων αυτών ανά Περιφερειακή Ενότητα φαίνεται να ακολουθεί την πληθυσμιακή κατανομή άρα περισσότεροι από τους μισούς εγγεγραμμένους προέρχονται από τα Κέντρα Κοινότητας της ΠΕ Ηρακλείου, περίπου το 30% από τα ΚΚ της ΠΕ Χανίων ενώ ακολουθούν αυτοί των ΠΕ Ρεθύμνου και Λασιθίου (10%).

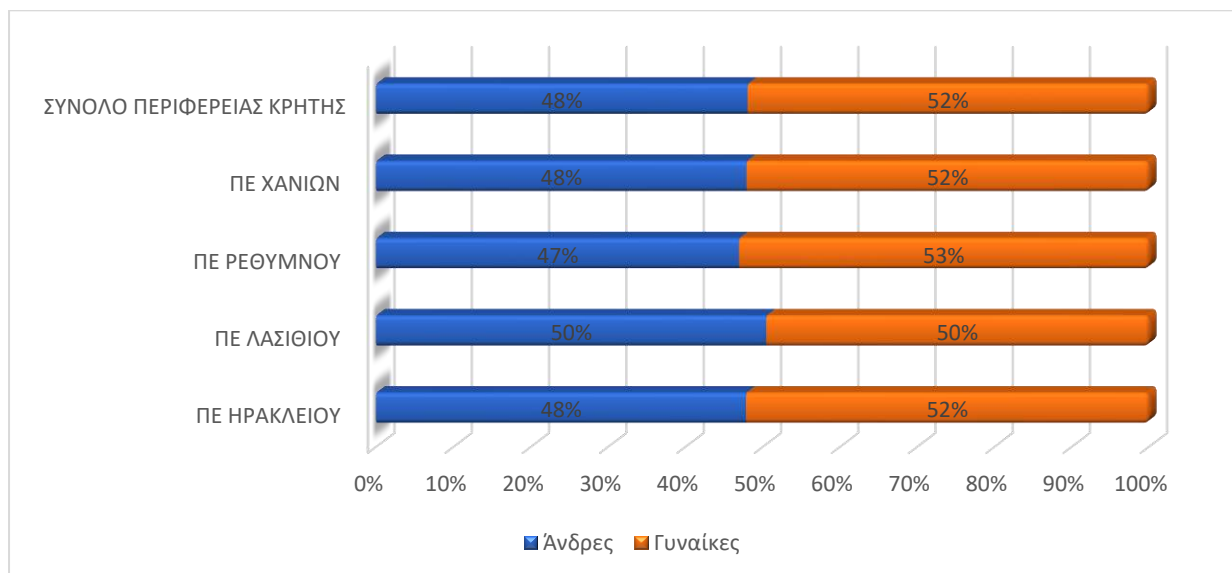
Διάγραμμα 4. 1 Κατανομή Εγγεγραμμένων στα Κέντρα Κοινότητας ανά Περιφερειακή Ενότητα

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Σε σχέση με το φύλο των εξυπηρετούμενων η γενική εικόνα του συνόλου των εγγεγραμμένων δείχνει ότι το 52% είναι γυναίκες ενώ το 48% είναι άνδρες. Άρα είναι ασφαλές να συμπεράνουμε ότι οι γυναίκες βρίσκονται σε πιο ευάλωτη θέση σε σχέση με τους άνδρες. Μόνη εξαίρεση στα παραπάνω η ΠΕ Λασιθίου όπου η κατανομή των εξυπηρετούμενων είναι ίδια και στα δύο φύλα.

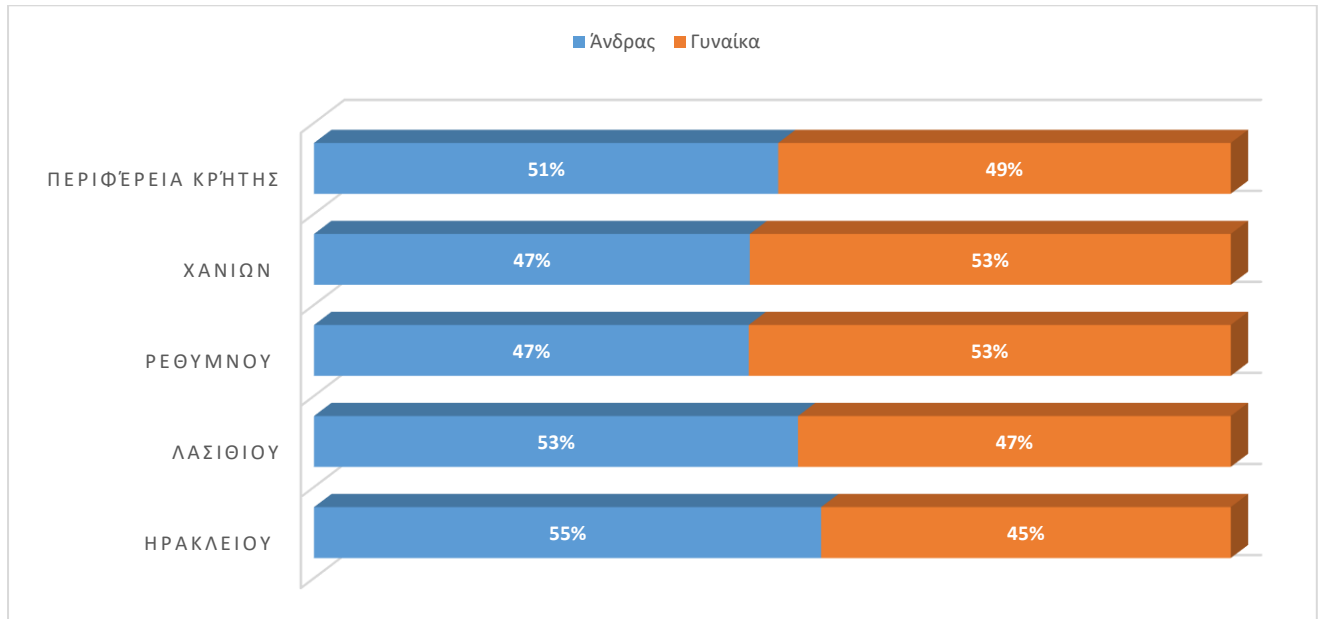
Διάγραμμα 4. 2 Κατανομή του συνόλου των εγγεγραμμένων ανά φύλο

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Η εικόνα αυτή αντιστρέφεται αν εξετάσουμε μόνο όσους εγράφησαν στα μητρώα των ΚΚ το έτος 2021. Τα στοιχεία του διαγράμματος 4.3 μας δείχνουν ότι κατά την περίοδο της πανδημίας οι άνδρες πλήττονται περισσότερο από τις γυναίκες, ειδικότερα στις Π.Ε. Ηρακλείου και Λασιθίου. Στις άλλες δύο Περιφερειακές Ενότητες του νησιού (Χανίων και Ρεθύμνου) οι γυναίκες συνεχίζουν να είναι πιο ευάλωτες από τους άνδρες.

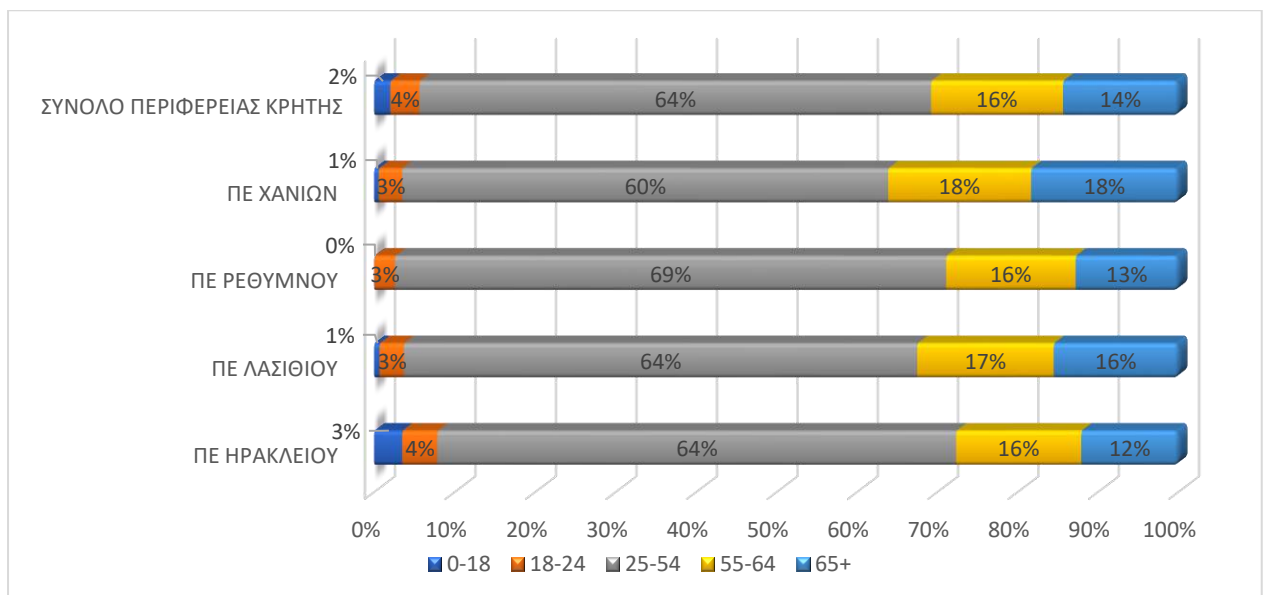
Διάγραμμα 4. 3 Κατανομή νέων Εγγεγραμμένων ανά φύλο

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Η γενική εικόνα στην Περιφέρεια Κρήτης χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις στις επιμέρους Περιφερειακές ενότητες δείχνει ότι οι περισσότεροι εγγεγραμμένοι προέρχονται από την ηλικιακή κατηγορία 25-54. Στην συνέχεια έπονται οι κατηγορίες 55-64 και 65+ (16% και 14% αντίστοιχα).

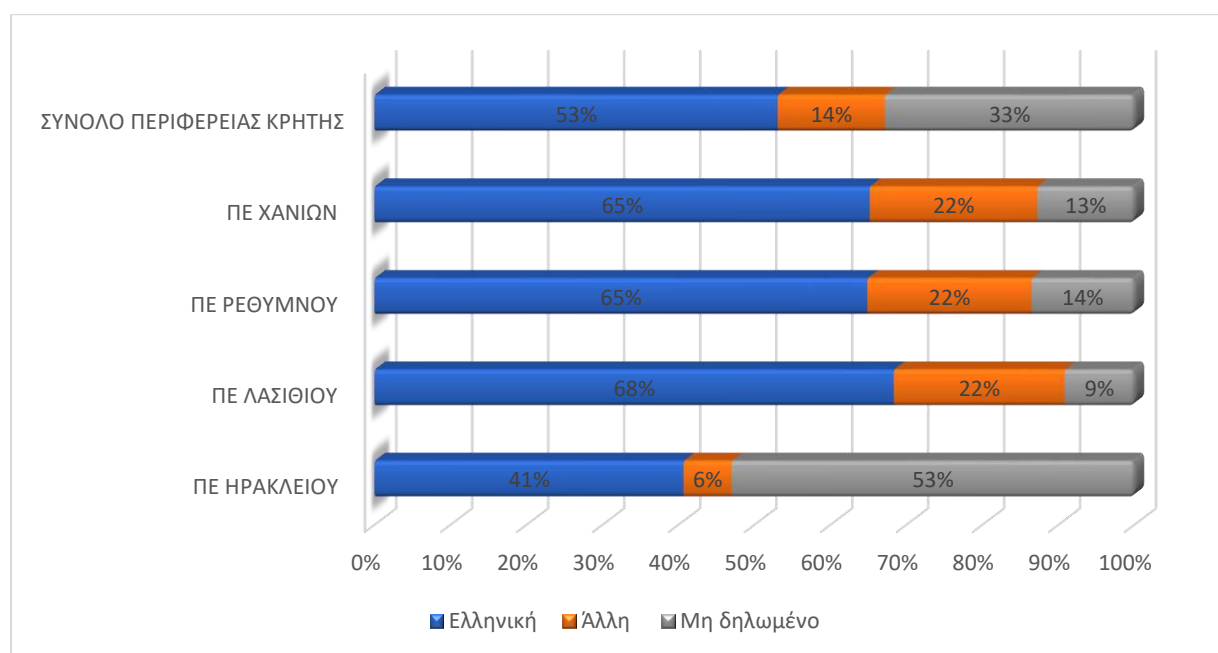
Διάγραμμα 4. 4 Ηλικιακή κατανομή Εγγεγραμμένων στα Κέντρα Κοινότητας

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Εξετάζοντας την υπηκοότητα των εξυπηρετούμενων στα Κέντρα Κοινότητας εύκολα προκύπτουν δύο συμπεράσματα. Αρχικά ότι υπάρχει πρόβλημα με τις καταγραφές από τα Κέντρα Κοινότητας αφού σε περισσότερο από το ένα τρίτο των περιπτώσεων δεν υπάρχει καταγραφή την υπηκοότητας. Το επόμενο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι Έλληνες είναι περισσότεροι σε σχέση με τους μετανάστες. Το εύρημα αυτό θα πρέπει να ερμηνευθεί με προσοχή καθώς δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι οι Έλληνες είναι πιο ευάλωτοι από τους μετανάστες. Στην ουσία εδώ αντικατοπτρίζεται η αριθμητική διαφορά των ομάδων του πληθυσμού, οπότε είναι λογικό να είναι περισσότεροι οι Έλληνες από τους αλλοδαπούς. Αν όμως γίνει αναγωγή στον πληθυσμό οι μετανάστες αποτελούν το 1/10 του πληθυσμού της Κρήτης ενώ συνολικά αποτελούν περίπου το 1/3 των εξυπηρετούμενων στα Κέντρα Κοινότητας. Η διαφορά αυτή αποτελεί μια σαφέστατη απόδειξη ότι οι υπήκοοι άλλων χωρών βρίσκονται σε δυσχερέστερη θέση σε σχέση με τους Έλληνες πολίτες.

Διάγραμμα 4. 5 Υπηκοότητα Εγγεγραμμένων στα Κέντρα Κοινότητας

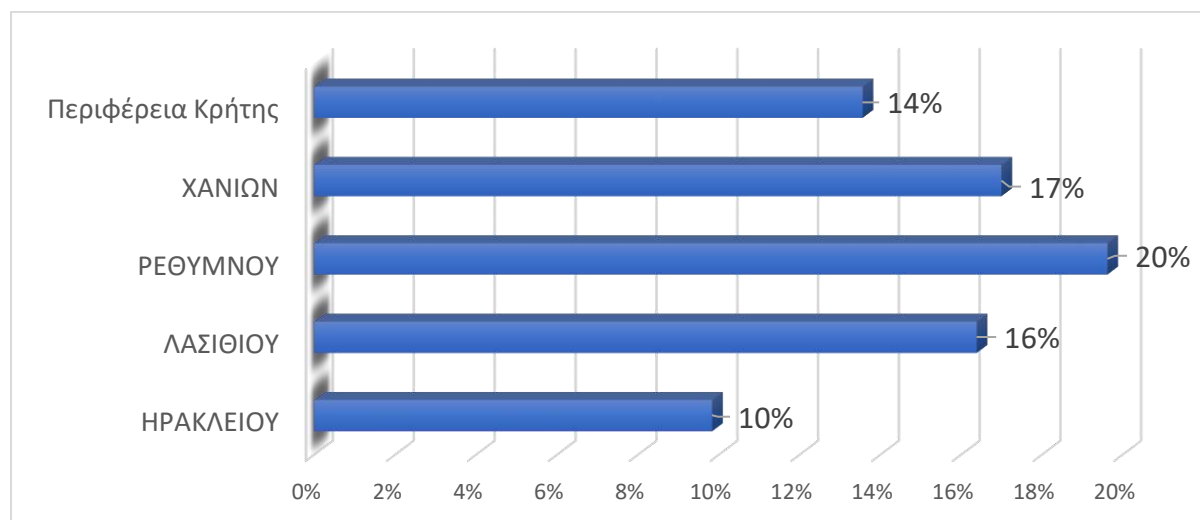

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Στην συνέχεια εξετάζεται η αναλογία των ατόμων που προέρχονται από τις ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού (δηλ. ΑμεΑ, Ρομά, Μονογονεϊκές Οικογένειες, Μακροχρόνια άνεργοι, Άτομα με ψυχική νόσο και Άστεγοι) σε σχέση με το σύνολο των εγγεγραμμένων. Επι του συνόλου της Κρήτης το 14% των εγγεγραμμένων προέρχεται από αυτές της ομάδες του πληθυσμού. Διαφορές ωστόσο προκύπτουν στην σύνθεση ανά περιφερειακή ενότητα.

Στην ΠΕ Ρεθύμνου εντοπίζεται η υψηλότερη αναλογία (20% επι του συνόλου των εγγεγραμμένων) ενώ στην ΠΕ Ηρακλείου η μικρότερη (10%).

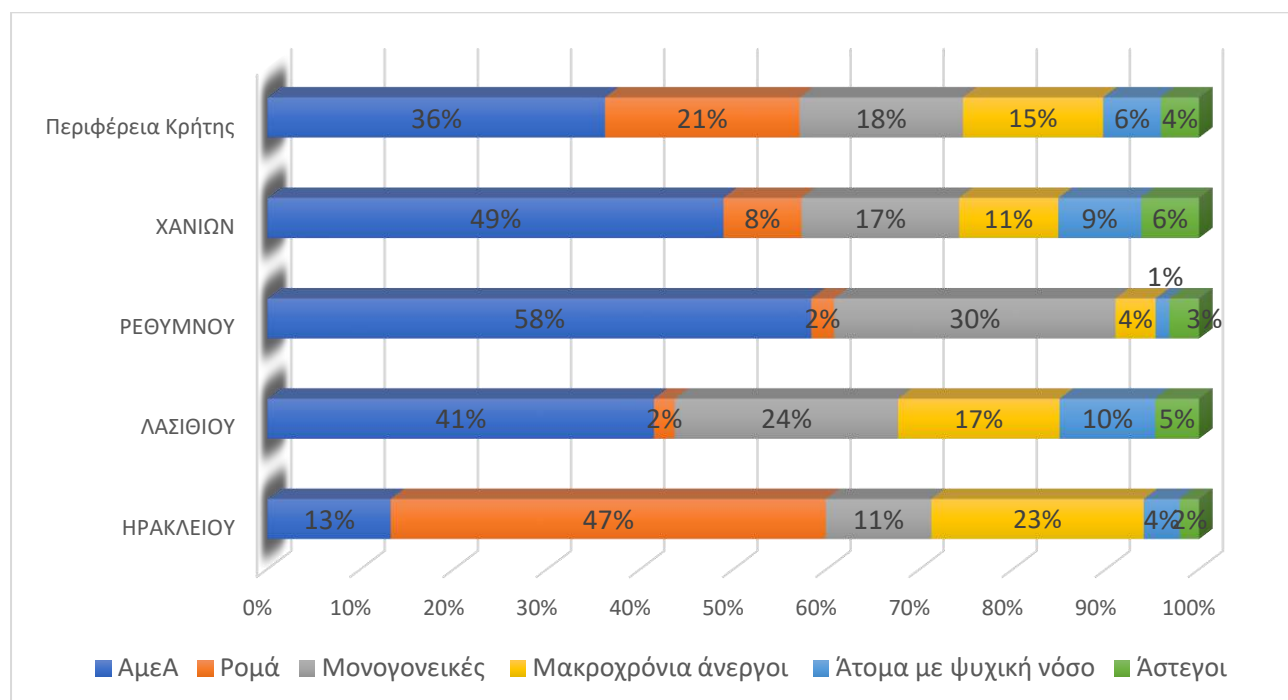
Διάγραμμα 4. 6 Εξυπηρετούμενων Ειδικών Κατηγοριών επι του Συνόλου των Εξυπηρετούμενων

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Εξετάζοντας την σύνθεση των εγγεγραμμένων των ειδικών κατηγοριών προκύπτει ότι σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης το μεγαλύτερο ποσοστό είναι ΑμεΑ, στην συνέχεια Ρομά ενώ ακολουθούν οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι μακροχρόνια άνεργοι και σε μικρότερα ποσοστά εντοπίζονται τα άτομα με ψυχικές παθήσεις και οι άστεγοι. Θα πρέπει να τονιστεί ότι το γενικό αυτό μοτίβο δεν ακολουθείται σε καμία από τις Περιφερειακές Ενότητες που η κάθε μια παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες. Στην ΠΕ ηρακλείου οι περισσότεροι εγγεγραμμένοι των ειδικών κατηγοριών είναι είτε Ρομά είτε Μακροχρόνια Άνεργοι. Στις υπόλοιπες ΠΕ οι δύο κυρίαρχες κατηγορίες είναι αυτές των ΑμεΑ και των μονογονεϊκών οικογενειών. Στην ΠΕ Λασιθίου εντοπίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό εγγεγραμμένων με ψυχική νόσο ενώ στην ΠΕ Χανίων το μεγαλύτερο ποσοστό εγγεγραμμένων από την κατηγορία των Αστέγων.

Διάγραμμα 4. 7 Σύνθεση Εγγεγραμμένων Ειδικών κατηγοριών ανά Περιφερειακή Ενότητα

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (2022)

Συμπερασματικά σε επίπεδο Κρήτης ο πληθυσμός σε μεγαλύτερη ανάγκη όπως δείχνουν τα στοιχεία από τα Κέντρα Κοινότητας της Περιφέρειας Κρήτης περιλαμβάνει κυρίως γυναίκες, ηλικίας 22-55 ετών, κατά κύριο λόγο Ελληνικής υπηκοότητας έχοντα λάβει την υποχρεωτική εκπαίδευση ή έχοντας τελειώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο). Στο παραπάνω γενικό μοτίβο δεν θα πρέπει να παραλείπουμε τους μετανάστες οι οποίοι πλήττονται από το δυσχερές οικονομικό περιβάλλον σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι οι Έλληνες. Επίσης, το 14% ανήκει στις ειδικές κοινωνικές ομάδες (ΑμεΑ και Ρομά).

4.2 Καταγραφή Τοπικών Αναγκών – Συμμετοχή Κοινωνικών Υπηρεσιών Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την έρευνα που πραγματοποιήσε το παρατηρητήριο με σκοπό την καταγραφή των τοπικών αναγκών και την εμπειρία των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης. Η έρευνα αναπτύσσεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος ουσιαστικά καταγράφει ιεραρχικά τις βασικότερες ανάγκες που εντοπίζονται στους τοπικούς πληθυσμούς του κάθε Δήμου. Ο Δεύτερος εστιάζει στις υπηρεσιακές ανάγκες των κοινωνικών υπηρεσιών των δήμων και ο Τρίτος άξονας αναφέρεται στις προτεινόμενες από τους δήμους λύσεις στα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών. Παρακάτω παρουσιάζονται

κάποια ενδεικτικά στοιχεία αναφορικά με τα σημαντικότερα προβλήματα ανά Περιφερειακή Ενότητα.

Περιφερειακή Ενότητα Χανίων	Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου	Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου	Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου
Άστεγοι και ειδικότερα η μοναξιά ηλικιωμένων σε συνθήκες αστεγίας - κάλυψη άμεσων αναγκών (τροφή και στέγη) Ενδοοικογενειακή βία, κίνδυνος παιδιών – παραβατικότητα εφήβων Ευάλωτες ομάδες λόγω αναπηρίας, και ηλικιωμένοι με προβλήματα υγείας αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσβασιμότητας σε υπηρεσίες Δυσκολίες σχολικής και κοινωνικής ένταξης μεταναστών Ανεργία άνω των 50 Χρήση ουσιών Χωρική απομόνωση – γήρανση ερημοποίηση αγροτικών περιοχών Ψυχιατρικά περιστατικά το οποία εντείνονται λόγω της έλλειψης υπηρεσιών υγείας & ψυχικής υγείας Υποβάθμιση σχολικών μονάδων και έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών	Οικονομικά προβλήματα ατόμων κυρίως των ατόμων άνω των 55 Χρήση αλκοόλ – εξαρτήσεις Προβλήματα ψυχικής υγείας σε συνδυασμό με την έλλειψη δομών ψυχικής υγείας Άστεγοι - επισφαλής στέγαση Ανεργία τόσο σε άτομα άνω των 50 ετών όσο και γυναικών – μακροχρόνια ανεργία επίσης μεγάλο ζήτημα είναι και η μη διασύνδεση με προγράμματα απασχόλησης Έλλειψη υποστηρικτικών δικτύων (οικογένεια, συγγενείς, κ.α.) Ενδοοικογενειακή βία Παραβατικότητα εφήβων Χωρική απομόνωση - Έλλειψη προσβασιμότητας σε υπηρεσίες Έλλειψη ασφαλιστικής κάλυψης	Ανεπάρκεια υποστηρικτικού περιβάλλοντος για 3^η ηλικία – απομόνωση – γήρανση Δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των ΡΟΜΑ Αύξηση ψυχιατρικών περιστατικών – Ανάγκη δομών Ψυχικής Υγείας – Προσβασιμότητα Παραβατικότητα ανηλίκων Έλλειψη υποστηρικτικών δομών για άστεγους, κακοποιημένες γυναίκες και ψυχικά ασθενείς (ενδιάμεσες δομές παρέμβασης: στέγαση-φροντίδα) Δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης σε μετανάστες εργάτες γης	Έλλειψη προγραμμάτων απασχόλησης και αποκατάστασης ΑΜΕΑ Δυσμενείς συνθήκες στέγασης για ευάλωτες ομάδες Ανάγκη υποστήριξης σεισμόπληκτων (ψυχο-κοινωνική κ.α.) Έλλειψη δομών ψυχικής υγείας και υποστηρικτικού περιβάλλοντος στους ψυχικά πάσχοντες Έλλειψη δομών Δημιουργικής απασχόληση παιδιών (ΚΔΑΠ, παιδικές χαρές και για ΑΜΕΑ) Παραβατικότητα νέων Αστάθεια οικογενειακών δεσμών Αδυναμία ασφαλιστικής κάλυψης Αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες ειδικότερα ευάλωτων κοινωνικά ομάδων όπως άστεγοι, ΑΜΕΑ, ηλικιωμένοι. Γήρανση – απομόνωση-έλλειψη υποστήριξης -ΚΗΦΗ

για την υποστήριξη παιδιών και εφήβων. Ειδικότερα για τον Δήμο Χανίων σημαντικά ζητήματα αφορούν: Την έλλειψη δομών υποστήριξης ΑΜΕΑ όπως ΚΔΑΠμεΑ, Τις λιγοστές θέσεις κλειστής φροντίδας (του δημοσίου) για μη αυτοεξυπηρετούμενους ηλικιωμένους Όπως επίσης και τις ελάχιστες θέσεις βρεφών στους βρεφονηπιακούς σταθμούς (Χανιά)	Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα		Δυσπρόσιτες περιοχές – δυσχερής προσβασιμότητα σε υπηρεσίες Εξαρτήσεις Ενδοοικογενειακή βία (+παιδιά)
--	---------------------------------	--	--

4.3 «Προγράμματα Κοινωνικής Ένταξης & Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες» - Αξιολόγηση των προγραμμάτων Ελάχιστο Εγγυημένο εισόδημα και ΤΕΒΑ

Κατά το προηγούμενο διάστημα διενεργήθηκαν δύο έρευνες πεδίου με αντικείμενο την παρακολούθηση και αξιολόγηση προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, οι οποίες εστιάζουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού στην Κρήτη.

Πιο συγκεκριμένα, γίνεται χρήση δεδομένων που συγκεντρώνουν τα κέντρα κοινότητας για την ποσοτική διερεύνηση των δεικτών κοινωνικής αποστέρησης στην τοπική κοινωνία. Ακολουθεί η διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων με μέλη των τοπικών κοινωνιών και με επιλεγμένες ομαδικές συνεντεύξεις υπό τη μορφή του focus group σε ιδιαίτερες ομάδες του πληθυσμού. Απώτερος σκοπός είναι η ανάδειξη του βαθμού αποτελεσματικότητας κοινωνικών προγραμμάτων στην κάλυψη αναγκών των πολιτών καθώς και η αναγκαιότητα κάλυψης νέων κοινωνικών αναγκών συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων στην Κρήτη.

Κατά το περασμένο έτος (2022) πραγματοποιήθηκαν ποιοτικές συνεντεύξεις τόσο σε φορείς υλοποίησης όσο και σε αποδέκτες των υπηρεσιών/προϊόντων των προγραμμάτων. Σκοπός

της έρευνας ήταν η αξιολόγηση των υφιστάμενων προγραμμάτων του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (ΕΕΕ, πρώην ΚΕΑ) και του Ταμείου Επισιτιστικής Βοήθειας Απόρων (ΤΕΒΑ) για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Απώτερος στόχος της έρευνας είναι να αναδειχθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητάς τους στην κάλυψη των αναγκών των πολιτών και να διερευνηθεί η αναγκαιότητα κάλυψης νέων κοινωνικών αναγκών συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων του πληθυσμού στην Περιφέρεια Κρήτης.

Συνεντεύξεις με Επαγγελματίες σε Τοπικό Επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων: Από την αρχή της έρευνας πεδίου διαφάνηκε η ανάγκη διεξαγωγής αρκετών συνεντεύξεων με εργαζόμενους/ες των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων και των Κέντρων Κοινότητας λόγω του ιδιαίτερα υψηλού καταμερισμού των αρμοδιοτήτων για την εφαρμογή των προγραμμάτων. Από τις 11 συνεντεύξεις, οι έξι διεξήχθησαν σε κοινωνικές υπηρεσίες Δήμων που έχουν αναλάβει τη διανομή της επισιτιστικής βοήθειας του ΤΕΒΑ, οι τέσσερις σε Κέντρα Κοινότητας (Παράρτημα Ρομά και Κέντρο Ένταξης Μεταναστών)³ τα οποία εξυπηρετούν τους δικαιούχους στις αιτήσεις για την ένταξή τους στα προγράμματα ΕΕΕ και ΤΕΒΑ και η μία σε κοινωνικό παντοπωλείο Δήμου που εξυπηρετεί όσους/ες δικαιούνται επισιτιστικής βοήθειας και δεν είναι δικαιούχοι ΤΕΒΑ.

Συνεντεύξεις με Ωφελούμενους/ες Δικαιούχους των προγραμμάτων ΕΕΕ και ΤΕΒΑ: Από το σύνολο των ερωτώμενων οι 11 είναι Έλληνες/Ελληνίδες, οι δυο Έλληνες/Ελληνίδες Ρομά και ένα άτομο μετανάστης/τρια στη χώρα μας. Αναφορικά με το φύλο τους, οι έξι είναι γυναίκες και οι οκτώ άνδρες. Από τους δικαιούχους των προγραμμάτων, τέσσερα άτομα είναι μέλη μονοπρόσωπου νοικοκυριού⁴ και τα δέκα άτομα μέλη πολυπρόσωπων νοικοκυριών. Μεταξύ των χαρακτηριστικών των ερωτώμενων είναι η μονογονεϊκότητα (δυο κύριοι δικαιούχοι, γυναίκες), η αναπηρία (δυο κύριοι δικαιούχοι και ένα προστατευόμενο μέλος, άνδρες), η πολυτεκνία (ένας/μία κύριοι δικαιούχοι), η τριτεκνία (δυο κύριοι δικαιούχοι) και η αστεγία (ένας/μία κύριοι δικαιούχοι). Επίσης δυο από τους/τις ερωτώμενους/ες ήταν σε πρόγραμμα απεξάρτησης από αλκοόλ και ναρκωτικά.

Στην προσπάθειά της ερευνητικής ομάδας να μελετήσει το βαθμό ανταπόκρισης των εφαρμοζόμενων προγραμμάτων στις ανάγκες των ωφελούμενων και κυρίως τη δυνατότητά τους να ενεργοποιήσουν και να ενισχύσουν την κοινωνική και οικονομική επανένταξη των

δικαιούχων αίροντας τις συνθήκες παθητικοποίησής τους, προέκυψαν συγκεκριμένες αδυναμίες των, υπό μελέτη, προγραμμάτων. Αν και τόσο το ΕΕΕ όσο και το ΤΕΒΑ αποτέλεσαν σημαντική ευκαιρία εντοπισμού και προσέγγισης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και σε μεγάλο βαθμό «έδωσαν τις πρώτες βοήθειες» υποστηρίζοντας οικονομικά και επισιτιστικά άτομα και οικογένειες που στον απόηχο της οικονομικής κρίσης και στο ξέσπασμα της προσφυγικής και πανδημικής κρίσης βρέθηκαν στο όριο της ακραίας φτώχειας, η αποστολή τους, για υποστήριξη και ενδυνάμωση, δεν φαίνεται να έχει επιτευχθεί πλήρως, με την παθητική χορήγηση της ενίσχυσης να υπερτερεί σημαντικά έναντι των ενεργοποιητικών πρακτικών και της κινητροδότησης για κοινωνική και οικονομική επανένταξη.

Στη βάση των ευρημάτων της έρευνας πεδίου και για τη μέγιστη ωφέλεια των δικαιούχων ανέκυψαν συγκεκριμένα πεδία που χρήζουν βελτίωσης. Στο αυτό το πλαίσιο προτείνονται οι ακόλουθες αλλαγές:

Διασφάλιση μιας Δικαιότερης Συμμετοχής με Επαναπροσδιορισμό των Κριτηρίων Ένταξης και Αυστηρότερο Έλεγχο για την Αποφυγή της Ψευδο-επιλεξιμότητας: Η συνένωση της αίτησης του ΕΕΕ με το ΤΕΒΑ αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς την απογραφειοκρατικοποίηση και την αποσυμφόρηση των κοινωνικών υπηρεσιών. Ωστόσο, τα ιδιαίτερα αυστηρά κριτήρια ένταξης οδηγούν στον αποκλεισμό συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (πολύτεκνων οικογενειών, φιλοξενούμενων μελών/οικογενειών), ενώ το χαμηλό ύψος της ενίσχυσης προωθεί τακτικές άτυπης εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο το εμπειρικό υλικό της έρευνας συνηγορεί υπέρ του αναπροσδιορισμού των κριτηρίων ένταξης (και κυρίως των εισοδηματικών) προτείνοντας την υιοθέτηση κριτηρίων άλλων προγραμμάτων/θεσμών όπως για παράδειγμα, το όριο του αφορολόγητου εισοδήματος, το όριο άλλων προνοιακών επιδομάτων, το κατώφλι του κινδύνου φτώχειας κ.ά. Αντίστοιχα προτείνεται η περαιτέρω αξιοποίηση των ηλεκτρονικών διασταυρώσεων και η σύνδεση με επιπλέον βάσεων δεδομένων (π.χ. ένσημα και εργόσημα ΕΦΚΑ) για την αντιμετώπιση των πρακτικών διασφάλισης ένταξης μη επιλέξιμων περιπτώσεων.

Εστίαση σε Ενδυνάμωση και Ενεργοποίηση: Αν και τόσο το ΕΕΕ, με την προϋπόθεση της υποχρεωτικής φοίτησης των παιδιών και την πρόβλεψη για επαγγελματική καθοδήγηση των ανέργων, όσο και το ΤΕΒΑ, με τα συνοδευτικά μέτρα στήριξης, στο σχεδιασμό τους στοχεύουν στην παράλληλη ενδυνάμωση των δικαιούχων με απώτερο στόχο την κοινωνική,

πολιτισμική και οικονομική επανένταξή τους, η στόχευση αυτή φαίνεται να αποτυγχάνει κυρίως λόγω της αδυναμίας ορθούς και πλήρους εφαρμογής των προβλεπόμενων πυλώνων και δράσεων. Ωστόσο, μια μονόπλευρα επιδοματική και επισιτιστική ενίσχυση κινδυνεύει να εγκλωβίσει τους/τις ωφελούμενους/ες σε μια παθητική απολαβή και χρήση προϊόντων και κοινωνικών υπηρεσιών, ενισχύοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη φτωχοποίησή τους. Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται απαραίτητη: α) για το ΕΕΕ η πλήρης ενεργοποίηση του Γ πυλώνα με τη δημιουργία ατομικού σχεδίου δράσης για όλους τους άνεργους δικαιούχους, τον εντοπισμό των προσόντων και δεξιοτήτων τους, την παροχή συμβουλευτικής απασχόλησης, την ουσιαστική επανακατάρτισή τους και την προώθησή τους στην αγορά εργασίας και β) για το ΤΕΒΑ η μετατόπιση της βαρύτητας από την επισιτιστική βοήθεια στα συνοδευτικά μέτρα στήριξης με την ενίσχυση παροχών για την πλήρη υγειονομική περίθαλψη, την τακτική και συνεχόμενη ψυχοκοινωνική υποστήριξη, την κατάρτιση ή και καλλιέργεια δεξιοτήτων, τη συμμετοχή σε πολιτισμικές και ψυχαγωγικές δράσεις και, κυρίως, την εστίαση στις ανάγκες των ανήλικων μελών των ωφελούμενων μονάδων και την πλήρωση αυτών.

Αύξηση του Ποσού Εισοδηματικής Ενίσχυσης και Προσδιορισμός Συγκεκριμένου Χρόνου Ένταξης (με την παράλληλη εφαρμογή των πυλώνων/δράσεων ενεργοποίησης): Το ΕΕΕ ως μέσο χρηματικών μεταβιβάσεων σχεδιάστηκε να αποτελεί ένα κοινωνικό δίκτυο ασφάλειας, το οποίο ωστόσο παρέχει εισοδηματική ενίσχυση πολύ χαμηλότερη της βάσης (60%) του διάμεσου συνολικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (κατώφλι φτώχειας), μη βοηθώντας τους δικαιούχους να αποφύγουν τον κίνδυνο της φτωχοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται η αύξηση της εισοδηματικής παροχής με την παράλληλη μείωση του χρόνου απολαβής της. Η μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση για μικρότερο (πεπερασμένο) χρονικό διάστημα των ατόμων που διαβιούν στα όρια της ακραίας φτώχειας, σε συνδυασμό με την υποστήριξή τους στην εύρεση νέων πόρων διαβίωσης μπορεί να αποτελέσει ισχυρότερο κίνητρο για την κοινωνική και οικονομική τους επανένταξη.

Εξατομικευμένη Υποστήριξη: Βασικό συμπέρασμα της έρευνας πεδίου αναφορικά με το πρόγραμμα ΤΕΒΑ και τη διπλή του στόχευση (επισιτιστική και ευρύτερα ενδυναμωτική στήριξη) είναι η μη εξατομικευμένη οριζόντια δράση του, η οποία αγνοεί τις ιδιαίτερες ανάγκες των ωφελούμενων. Ένας επιτυχημένος σχεδιασμός οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των ωφελούμενων, τη σύσταση της ωφελούμενης μονάδας (νοικοκυριό) και τις ιδιαίτερες ανάγκες της (ηλικία, επίπεδα ψυχικής

και σωματικής υγείας, ειδικές ικανότητες μελών κ.ά.). Η ανάγκη για εξατομικευμένη στόχευση των αναγκών (επισιτιστικών, οικογενειακών, ψυχολογικών, κοινωνικών) των δικαιούχων οδηγεί σε βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων της εκάστοτε παρέμβασης προστατεύοντάς τους από την ένδεια και ενισχύοντας την ικανότητά τους να επανενταχθούν σταδιακά.

Αποστιγματισμός της Κοινωνικής Παροχής: Αν και ο αποκεντρωμένος και ηλεκτρονικοποιημένος τρόπος λήψης της οικονομικής ενίσχυσης (ΕΕΕ) προστατεύει πλήρως τους δικαιούχους από κοινωνικό στιγματισμό και έκθεση, η παραλαβή τροφίμων από κοινούς και επισημασμένους χώρους διανομής των κοινωνικών υπηρεσιών και του ταμείου βοήθειας απόρων (ΤΕΒΑ) επιτείνει το αίσθημα της φτωχοποίησης των δικαιούχων, εκθέτοντάς τους σε κοινή θέα και στιγματίζοντάς τους ως οικονομικά ευπαθείς. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η ηλεκτρονικοποίηση/ψηφιοποίηση της παροχής με την πίστωση των αντίστοιχων χρημάτων σε μια κάρτα με τη δέσμευση της αποκλειστικής δαπάνης τους σε προϊόντα σίτισης και άμεσης ανάγκης, συνθήκη που θα συμβάλλει στην προστασία της ταυτότητας των δικαιούχων ενισχύοντας παράλληλα τη δυνατότητά τους να καλύψουν τις εξατομικευμένες ανάγκες του νοικοκυριού τους στο χρόνο που επιθυμούν.

Στελέχωση των Κοινωνικών Υπηρεσιών και Αύξηση των Υλικών Πόρων τους: Οι αυξημένες ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, και ο μεγάλος αριθμός των ατόμων που απευθύνονται σε δομές και προγράμματα κοινωνικής υποστήριξης επιβεβαιώνει την ανάγκη της ενδυνάμωσης των κοινωνικών υπηρεσιών, τόσο σε επίπεδο υλικών όσο και σε επίπεδο ανθρώπινων πόρων. Η απουσία κοινωνικών υπηρεσιών από πολύ μικρούς Δήμους αλλά και η δυσανάλογα μεγάλες ανάγκες των πολιτών στους μεγάλους Δήμους, αναδεικνύουν την ανάγκη δημιουργίας και στελέχωσης ενός δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών άμεσα προσβάσιμου στους πολίτες με στόχο την εξυπηρέτησή τους και, κυρίως, την υποστήριξή τους στην πορεία της κοινωνικής και οικονομικής επανένταξής τους.

Πέραν της διασύνδεσης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων με τις κοινωνικές υπηρεσίες, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η αξιοποίηση των στοιχείων της βάσης δεδομένων των αιτούντων, καθώς μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο χαρτογράφησης και παρατήρησης του ευάλωτου πληθυσμού της χώρας τόσο διαχρονικά όσο και συγκριτικά μεταξύ των χωρικών μονάδων. Σε αυτό το πλαίσιο ιδιαίτερα χρήσιμη θα ήταν η

ανωνυμοποιημένη παρακολούθηση της πορείας του αριθμού των ωφελουμένων ανά Δήμο, ανά Περιφερειακή Ενότητα και ανά Περιφέρεια και η χαρτογράφηση του οικονομικού, οικογενειακού, μορφωτικού και επαγγελματικού προφίλ τους με στόχο την ανατροφοδότηση και το σχεδιασμό εστιασμένων παρεμβάσεων στο σύνολο της επικράτειας και την ενίσχυση των κοινωνικών υπηρεσιών όπου η ανάγκη διαφαίνεται μεγαλύτερη.

4.4 Συμπεράσματα

Διακρίνεται η αναγκαιότητα για περαιτέρω ανάπτυξη του δικτύου των υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής στην Κρήτη, προκειμένου να καλυφθούν οι διευρυμένες κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες και να επιτευχθεί η κοινωνική ευημερία στο νησί. Στο δίκτυο, περιλαμβάνονται υπηρεσίες ενίσχυσης του εισοδήματος, εκπαίδευσης, κατάρτισης, απασχόλησης και ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας, υγείας & ψυχικής υγείας, στέγασης/κατοικίας, ψυχο-κοινωνικής υποστήριξης, φροντίδας και δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και ηλικιωμένων. Εντάσσονται επίσης, πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας, της γήρανσης και της χωρικής απομόνωσης, της παραβατικότητας εφήβων, της χρήσης ουσιών, πολιτισμού-αθλητισμού, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης. Ανάγκη για ειδική υποστήριξη εμφανίζουν ομάδες του πληθυσμού όπως, τα ΑμεΑ, οι Ρομά, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι μακροχρόνια άνεργοι, τα άτομα με ψυχικές παθήσεις και οι άστεγοι καθώς και οι χωρικά απομονωμένες περιοχές της Κρήτης.

Η απουσία Κέντρων Κοινότητας και άλλων υπηρεσιών, κυρίως σε απομακρυσμένες περιοχές του νησιού, δυσχεραίνει την προσβασιμότητα του πληθυσμού σε υπηρεσίες και δικαιώματα, διογκώνοντας τα κοινωνικο-οικονομικά του προβλήματα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την υποστελέχωση όλων των υπηρεσιών και την μη ορθολογική αξιοποίηση εξειδικευμένων στελεχών, περιορίζει τη δυναμική της παρέμβασης των ΚΚ σε περιοχές που έρχονται αντιμέτωπες με πολλαπλές μορφές αποστέρησης. Ιδιαίτερης προσοχής χρήζει η προώθηση στην απασχόληση ευάλωτων και ειδικών ομάδων, μέσω της ενίσχυσης προγραμμάτων ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και της στενότερης συνεργασίας Κέντρων Κοινότητας-ΟΑΕΔ-τοπικής αγοράς εργασίας & Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ).

Αναφορικά με την αξιολόγηση του ΤΕΒΑ από τους ίδιους τους συμμετέχοντες (επαγγελματίες και ωφελούμενους) πέραν των ζητημάτων που αναδείχθηκαν και συνδέονται με τη

σταθερότητα των διανομών, τις εξατομικευμένες ανάγκες των ωφελούμενων και την προστασία τους από τον κοινωνικό στιγματισμό, τόσο από τους ωφελούμενους όσο και από τους εμπλεκόμενους υπηρεσιακούς φορείς διαφαίνεται η ανάγκη για αντικατάσταση της διανομής τροφίμων από την χρήση ατομικής κάρτας σίτισης, είτε διατακτικής ή voucher, αντίστοιχης αξίας που θα αξιοποιεί ο/η ωφελούμενος/η στο πλαίσιο των ατομικών του αναγκών.